

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ПЕДАГОГИКА УНИВЕРСИТЕТИ
ҲУЗУРИДАГИ ПЕДАГОГ КАДРЛАРНИ ҚАЙТА
ТАЙЁРЛАШ ВА УЛАРНИНГ МАЛАКАСИНИ
ОШИРИШ ТАРМОҚ МАРКАЗИ

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯ ВА ПЕДАГОГИК МАҲОРАТ

Мутахассислик фанларини ўқитишнинг
инновацион муҳитини лойиҳалаштириш

МОДУЛИ БЎЙИЧА
ЎҚУВ-УСЛУБИЙ МАЖМУА

ТОШКЕНТ-2021

Мазкур ўқув-услубий мажмуа Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2020 йил 7 декабрдаги 648-сонли буйруғи билан тасдиқланган ўқув режа ва дастур асосида тайёрланди.

Тузувчи: ТДПУ ҳузуридаги тармоқ маркази катта ўқитувчиси М.Ж.Муталипова
п.ф.ф.д. (PhD) Ж.Кушарбоев

Такризчи: Сеул педагогика университети (Жанубий Корея), профессор. Lee Yu Mi

Ўқув-услубий мажмуа ТДПУ Кенгашининг 2020 йил 27 августдаги 1/3.6- сонли қарори билан нашрга тавсия қилинган.

МУНДАРИЖА

I. ИШЧИ ДАСТУР	4
II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ	11
III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР MAЗМУНИ	18
IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР MAЗМУНИ.....	87
V. ГЛОССАРИЙ.....	110
VI. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ	113

I. ИШЧИ ДАСТУР

КИРИШ

Таълим тизимли билим олишнинг энг муҳим ва ишончли усули экан, замонавий таълимни ташкил этишга қўйиладиган муҳим талаблардан бири ортиқча руҳий ва жисмоний куч сарф этмай, қисқа вақт ичида юксак натижаларга эришишдир. Қисқа вақт орасида муайян назарий билимларни талабаларга етказиб бериш асосида фаолият кўникма ва малакаларини шакллантириш, назорат қилиш, улар томонидан эгалланган назарий ва амалий билимлар даражасини баҳолаш ўқитувчидан юксак педагогик маҳоратни, таълим жараёнига нисбатан инновацион ёндашувни талаб этади.

Педагогнинг компетентлиги, креативлиги, тажрибаси ва маҳорати бевосита касбий-педагогик фаолиятда кўринади. Шу сабабли у педагогик жараённинг умумий моҳиятини чуқур англай олиши, бу жараёнда устувор аҳамият касб этадиган қонуниятлардан хабардор бўлиши, педагогик фаолиятни самарали ташкил этиш механизмларини пухта эгаллай билиши лозим. Таълим жараёнининг фаол иштирокчиси бўлган педагогнинг педагогик маҳорати унинг шахси, иш тажрибаси, фуқаролик мақоми, мутахассис сифатидаги мавқеи, у томонидан инновацион технологияларнинг етарли даражада эгалланганлиги, касбий фаолиятнинг индивидуаллигидан далолат беради.

Зеро, бугунги кундаги, яъни ахборот глобаллашуви асрида ақлий фаолият, хусусан педагогик фаолият юритаётган барча мутахассислар таълим мазмуни, методлари, қонуниятлари, таълимни ташкил қилиш шакллари, педагогик ва инновацион технологиялар ва уларнинг турлари, уларни дарс жараёнида қўллашни билиш тажрибасига эга бўлишлари лозим.

Мазкур дастур Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2015 йил 12 июндаги “Олий таълим муассасаларининг раҳбар ва педагог кадрларини қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш тизимини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-4732-сонли, 2017 йил 7 февралдаги “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли, 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789-сонли Фармонлари, шунингдек 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ–2909-сонли қарорида белгиланган устувор вазифалар мазмунидан келиб чиққан ҳолда тузилган бўлиб, у замонавий талаблар асосида қайта тайёрлаш ва малака ошириш жараёнларининг мазмунини такомиллаштириш ҳамда олий таълим

муассасалари педагог кадрларининг касбий маҳорати ва компетентлигини мунтазам ошириб боришни мақсад қилади.

Ушбу дастур мазмунида таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари, таълим жараёнини лойиҳалашнинг мазмун моҳияти, педагогик лойиҳалаштиришнинг типологик белгилари, инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари, педагогик инновацияларнинг ривожланиш шарт-шароитлари, инновацион фаолиятнинг назарий омиллари, педагогнинг инновацион фаолиятга бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари, таълим тизимида олиб борилаётган инновацион жараёнларнинг мазмун моҳияти, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш, педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари, педагогик фаолиятни лойиҳалаш таъминоти, инновацион фаолиятнинг асосий функциялари ва босқичлари, инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари каби масалалар баён этилган.

Модулнинг мақсади ва вазифалари

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модулининг мақсади: педагог кадрларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш курси тингловчиларини инновацион технологияларнинг хусусиятларига доир назарий билимларини такомиллаштириш, “Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш”га доир замонавий ёндашувларни ўзлаштириш, инновацион технологияларни жорий этиш орқали мутахассислик фанларини ўқитиш сифатини ошириш.

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модулининг вазифалари:

- тингловчиларнинг мутахассислик фанларини ўқитишда таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари, таълим жараёнини лойиҳалашнинг мазмун моҳиятига доир билимларини такомиллаштириш;
- таълим жараёнида инновацион муҳитни ривожлантириш йўллари аниқлаштириш;
- тингловчиларда педагогнинг инновацион фаолиятга бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари, таълим тизимида олиб борилаётган инновацион жараёнларнинг мазмун моҳиятини амалга оширишни янада ривожлантириш;
- тингловчиларда инновацион фаолиятнинг асосий функциялари ва босқичлари ҳақидаги билимларни таркиб топтириб, инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари бўйича кўникма-малакаларини ривожлантириш.

Модул бўйича тингловчиларнинг билими, кўникмаси, малакаси ва компетенцияларига қўйиладиган талаблар

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модулини ўзлаштириш жараёнида амалга ошириладиган масалалар доирасида:

Тингловчи:

- мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион муҳитни яратиш;
- таълим жараёнини лойиҳалашнинг мазмун моҳияти;
- таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари;
- педагогик лойиҳалаштиришнинг типологик белгилари;
- таълим тизимида олиб борилаётган инновацион жараёнларнинг мазмун

моҳияти ҳақида **билимларга эга бўлиши;**

Тингловчи:

- инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари,
- педагогик инновацияларнинг ривожланиш шарт-шароитлари,
- инновацион фаолиятнинг назарий омиллари,
- педагогнинг инновацион фаолиятга бўлган қобилиятларининг асосий

хислатларига доир **кўникмаларни эгаллаши;**

Тингловчи:

- педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш,
- педагогик фаолиятни лойиҳалаш функциялари, босқичлари ва даражаларини ўрганишга доир метод ва технологияларни тўғри танлаш;
- мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион муҳитни лойиҳалаштириш бўйича илғор тажрибалардан фойдаланиш;
- касбий компетентликни ривожлантиришга **малакаларини эгаллаши;**

Тингловчи:

- педагогик фаолиятнинг қайта тушунилиши ва мустақил такомиллаштирилишини таъминловчи мустақил таҳлилни эгаллаш (рефлексив);

- мустақил таълим ва ўз касбий-методик даражани ошириб бориш (когнитив);

- конструктив равишда ҳаракат қилишга имкон берадиган ахборотни олиш, қайта ишлаш ва татбиқ қилиш, технологик қарорлар, тамойил ва ёндашишлар тизимини лойиҳалаштириш (ахборот);

- касбий фаолият самарадорлигини таъминловчи оғзаки ва ёзма мулоқот технологияларини эгаллаш (коммуникатив) **компетенцияларни эгаллаши лозим.**

Модулни ташкил этиш ва ўтказиш бўйича тавсиялар:

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модулини ўқитиш маъруза ва амалий машғулотлар шаклида олиб борилади.

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модулини ўқитиш жараёнида қуйидаги инновацион таълим шакллари ва ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилиши назарда тутилган:

- замонавий ахборот ва инновацион технологиялари ёрдамида интерфаол маърузаларни ташкил этиш;
- амалий машғулотлар жараёнида кейс, лойиҳа ва ассисмент технологияларини қўллаш назарда тутилади.

Модулнинг ўқув режадаги бошқа модуллар билан боғлиқлиги ва узвийлиги

“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш” модули мазмуни ўқув режадаги “Педагогнинг маҳорати ва компетентлиги”, “Креатив педагогика асослари” каби ўқув модуллари билан узвий боғланган ҳолда инновацион таълим муҳитини лойиҳалаштириш бўйича касбий педагогик тайёргарлик даражасини оширишга хизмат қилади.

Модулнинг олий таълимдаги ўрни

Модулни ўзлаштириш орқали тингловчилар педагогик маҳорат ва компетентликни ўзлаштириш, жорий этиш ва амалиётда қўллашга доир проектив, креатив ва технологик касбий компетентликка эга бўладилар.

Модул бўйича соатлар тақсимооти

№	Модул мавзулари	Жами аудитория соати	Жумладан	
			назарий	амалий
1.	“Мутахассислик фанларини ўқитишнинг инновацион муҳитини лойиҳалаштириш”нинг мазмун моҳияти	4	2	2
2.	Инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари	4	2	2

3.	Педагогнинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари	4	2	2
4.	Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари	6	2	4
5.	Инновацион ёндашув асосида мустақил лойиҳа ишлари мазмуни ва намуналар	2		2
6.	Мутахассислик фанларига оид лойиҳа ишларини тайёрлаш	2		2
Жами		22	8	14

НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1- мавзу: Таълим жараёнида инновацион муҳитни лойиҳалаштиришнинг мазмун моҳияти.

Таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари. Таълим жараёнини лойиҳалаш: лойиҳа – мазмун – фаолият. Таълим жараёнларини педагогик лойиҳалаштиришнинг типологик белгилари. Лойиҳалаш “ғоя – мақсад – кутиладиган натижа – тахмин қилиш – башоратлаш – режалаштириш” тизими сифатида.

2-мавзу: Инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари

Педагогик инновацияларнинг ривожланиш шарт-шароитлари. Инновацион фаолиятнинг назарий омиллари. Педагогнинг инновацион фаолиятига бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари. Ҳозирги кунда илмий адабиётларда инновацион жараённи босқичларга бўлиш схемаси. Инновацион фаолият – педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи, олға бошловчи, тараққий эттирувчи куч сифатида.

3-мавзу: Педагогнинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари

Таълим тизимида олиб борилаётган инновацион жараёнларнинг мазмун моҳияти. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш таъминоти. Инновацион педагогик технологиялардан фойдаланишнинг сифати ва самарадорлиги.

4-мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари

Инновацион фаолиятнинг асосий функциялари ва босқичлари. Инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари. Инновация – сўзининг маъноси. Педагогик жараёнга янгиликлар киритиш билан унинг сифати ва самарадорлигини ошириш. Ўқитувчининг инновацион фаолиятига яратувчилик жараёни ва ижодий фаолият натижаси сифатида қараш. Инновацион фаолиятнинг асосий функциялари.

АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Таълим жараёнида инновацион муҳитни лойиҳалаштиришнинг мазмун моҳияти.

Таълим жараёнларини педагогик лойиҳалаштиришнинг типологик белгилари. Лойиҳалаш “ғоя – мақсад – кутиладиган натижа – тахмин қилиш – башоратлаш – режалаштириш” тизими сифатида ўрганиш.

2-мавзу: Инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари

Педагогнинг инновацион фаолиятига бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари. Ҳозирги кунда илмий адабиётларда инновацион жараённи босқичларга бўлиш схемаси.

3-мавзу: Педагогнинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари

Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш таъминоти. Инновацион педагогик технологиялардан фойдаланишнинг сифати ва самарадорлиги.

4-мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари

Инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари. Педагогик жараёнга янгиликлар киритиш билан унинг сифати ва самарадорлигини ошириш. Ўқитувчининг инновацион фаолиятига яратувчилик жараёни ва ижодий фаолият натижаси сифатида қараш.

5-мавзу: Инновацион ёндашув асосида мустақил лойиҳа ишлари мазмуни ва намуналар

Инновацион ёндашув асосида “Педагогик акмеология” мавзусида ўқув лойиҳасини тайёрлаш. Лойиҳа мавзусининг долзарблигини асослаш, мақсад вазифаларни белгилаш. Ўқув лойиҳасини тайёрлаш босқичларини аниқлаш.

6-мавзу: Мутахассислик фанларига оид лойиҳа ишларини тайёрлаш

Мутахассислик фанларига оид ўқув лойиҳа ишларини тайёрлаш ва гуруҳий тақдимот қилиш. Ўқув лойиҳасини тайёрлашда изчилликка амал қилиш.

ЎҚИТИШ ШАКЛЛАРИ

Мазкур модул бўйича қуйидаги ўқитиш шаклларидадан фойдаланилади:

- маърузалар, амалий машғулотлар (маъруза-мунозара, муаммоли маъруза, вебинар маъруза, визуал маъруза, виртуал амалий машғулотлар);
- ўқув мунозараси (оғзаки ва ёзма давра суҳбати, форум, ақлий ҳужум, баҳс-мунозара, дебат);
- фасилитацион таълим (Open Space – “Очиқ муҳит” стратегияси. World Cafe – Жаҳон кафеси стратегияси. Appreciative Inquiry – “Ижобий ўзгаришлар парадигмаси” стратегияси. Dynamic facilitation – Динамик фасилитация стратегияси. Graphic facilitation – Графикли фасилитацион стратегиялар. Action Learning – Бошқалар тажрибаси асосида ўқитиш).

II. МОДУЛНИ ЎҚИТИШДА ФОЙДАЛАНИЛАДИГАН ИНТЕРФАОЛ ТАЪЛИМ МЕТОДЛАРИ

1. БИР НЕЧА МАНБАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИБ МАЪРУЗА ТАЙЁРЛАШ

Тингловчилар интерфаол машғулотларда самарали иштирок этишлари учун маърузаларга тайёрланиб келишлари лозим. Бунинг учун тингловчиларига маърузалар тайёрлаш йўллари ва имкониятлари ҳақидаги тасаввурларни кенгайтириш лозим. Ана шундай имкониятлардан бири – бу бир неча манбалардан фойдаланиб маъруза тайёрлаш ҳисобланади. Мазкур маъруза жавдвал ҳолатида тайёрланиб, тингловчига жавоб бериш учун таянч сигнал вазифасини бажаради. Бунинг учун тингловчи беш устундан ва материлнинг ҳажмига қараб бир неча устундан иборат оддий жадвал тузади. Юқоридаги қатордаги устунларда ахборотнинг турли манбалари номини кўрсатишади: дарсликлар, журнал мақолалари, интернет материаллари, интервьюлар.

Чап томондан биринчи катакнинг ҳар бир қаторига тингловчи мавзуга тегишли ёки жавоб олиними зарур бўлган саволни ёзади:

Саволлар	Дарслик	Журнал мақолалари	Интернет материаллари	Интервью
Таълим жараёни- ни лойиҳалаш- нинг мазмун моҳияти				
Инновацион жа- раёнлар ривож- ланишининг уму- мий тенденция- лари				
Педагогнинг инновацион фаолиятга бўлган қобилиятлари				
Ўқитувчининг кас-бий компетентлиги деганда нимани тушунади?				

Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари				
Инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари				

2. ЁЗМА ВА ОҒЗАКИ “ДАВРА СУХБАТИ”

Ёзма “Давра суҳбати” – бу биргаликдаги ўқитиш методи бўлиб, бунда қоғоз ва ручка доимо айлана бўйлаб, ўйин иштирокчиларининг кичик гуруҳи орасида узатиб турилади. Мисол учун, шериклардан бир қандайдир ғояни ёзиб, кейин варақни чап томонидаги шеригига узатади. У ўша ғояга ўзининг қандайдир мулоҳазаларини қўшади ва варақни кейинги кишига узатади. Ушбу русум-қонданинг бошқа вариантида ҳар бир иштирокчи ёзувини ўзининг ранги билан ёзади. Бу умумий фикрни шакллантиришда қўшилган ҳиссани кўринарли даражада кўрсатиб туради ва ўқитувчига тушунишга ва ҳар бирининг иштирокини қайд қилишга ёрдам беради.

Оғзаки “Давра суҳбати” - бу биргаликда ўқитиш методи бўлиб, олдингисига ўхшайди, фақат у оғзаки шаклда ўтказилади. Ҳар бир иштирокчи навбати билан олдинги одам айтган фикрни илғаб олади ва ривожлантиради.

3. «ДИАЛОГ» тренинги.

Тренингни мақсади: ўз фикр-мулоҳазаларини, манфаатларини ҳимоя қила олиш малакасини шакллантириш, бу соҳада ўзида мавжуд воситаларни бойитиш, зиддиятли вазиятларда ўз хатти-ҳаракатини бошқара олиш орқали касбий компетентликни шакллантириш

Гуруҳнинг икки қатнашчисига ўзаро диалог вазиятида икки хил вазифа, мақсад қўйилади. Улардан бири иккинчисини бирор- бир нарсага (Масалан: спорт тугарагига қатнашиш, қайсидир бадий китобни мутоала қилишга, янги кинофильмни кўришга ва бошқаларга) кўндиришга, иккинчиси эса унга ёрдам беришни бутунлай рад этишга ҳаракат қилади. Шу билан бирга улар суҳбат давомида ахлоқ меъёрлари доирасидан чиқмасликлари, ўз хоҳишларини ишончли далиллашлар асосида баён этишлари лозим бўлади. Тренинг диалог қатнашчиларидан бири иккинчисининг фикрига бўйсунмагунча давом этади.

4. ТУШУНЧАЛАРНИ АНИҚЛАШ

Мақсади:

- тингловчиларни гапдаги ҳар бир хорижий тилдаги сўзни тушуна олишга ўргатиш;

- тингловчиларнинг гапдаги ҳар бир сўзга эътиборли муносабатда бўлиш заруриятини англашларига ёрдам бериш;

- ўқув топшириғини бажаришда гуруҳларда ҳамкорликда ишлаш кўникмасини шакллантириш.

Ўқитувчи изоҳни **тушуниш** – бу тингловчиларнинг нарса ёки ҳодисаларда билдирадиган образларни тасаввур эта олиш эканлигини айтишдан бошлайди. Бу фақатгина тасаввур этишигина эмас, балки сўзни тушунишнинг биринчи даражаси.

Сўзни тўлиқ тушуниш қачонки, тингловчилар нарса ёки ҳодисанинг тузилишига оид таркибий қисмлар(нималардан ташкил топган) ва унинг функционал ўзига хосликлари (нимага ёрдам беради, у билан нима қила олиш мумкин ва бошқалар)ни айтиб бера олганда, юзага келади.

Машғулот қуйидаги тарзда ўтказилади:

1. Барча тингловчилар кичик гуруҳларга бўлинишади.

2. Ҳар бир гуруҳ матнни олади. Барча гуруҳлардаги матнлар бир хил ёки турли хил бўлиши мумкин.

Ўқитувчи гаплардаги нотаниш сўзларни топиш ва изоҳли луғатлар, ўқитувчининг ёрдамида уларнинг маъносини изоҳлаб беришни сўрайди.

3. Гуруҳларда матн устида ишлаш бошланади. Тингловчилар биргаликда нотаниш, тушунарсиз сўзларни топишади ва уларнинг маъносини биргаликда изоҳлашади.

4. Топшириқ бажариб бўлинганидан сўнг, “кичик гуруҳларга хужум” бошланади. Савол берувчи ва жавоб берувчи гуруҳлар қуръа ташлаш йўли билан аниқланиши мумкин. Барча гуруҳлар навбати билан дастлаб биринчи гуруҳга савол беришади, иккинчи ва бошқалар. Масалан:

Бир гуруҳ савол беради.

Савол берилган гуруҳ аъзоси тезда жавобни айтиши лозим.

Гуруҳ жавоб бергандан сўнг унинг тўғрилиги экспертлар гуруҳи томонидан баҳоланади. Баҳолаш 0 баллдан 5 баллгача бўлиши мумкин.

5. Яқунларини чиқариш. Ўқитувчи кўп балл йиғган гуруҳни эълон қилиши мумкин. Мазмуни нотўғри тушунилган сўзларга изоҳ берилади.

5. КОНЦЕПТУАЛ ЖАДВАЛ

Учта ва ундан кўп жиҳатлар ёки саволларни таққослаш тақозо этилганида ушбу метод, айниқса фойдали бўлади. Жадвал қуйидагича тузилади: вертикал

бўйича таққосланадиган нарсалар, горизонтал бўйича эса, ушбу таққослаш бажариладиган хусусият ва хоссалар жойлаштирилади.

Масалан, концептуал жадвал орқали лойиҳалаш технологиясининг босқичларини таққослаб кўрсатиш мумкин.

Босқичлар	Қайси касбий компетенцияга тааллуқли эканлиги	Қўлланилиш доираси	Аҳамияти

6. Т-ЧИЗМА

Т-чизма мунозара вақтида қўшалок жавоблар (ха/йўқ, тарафдор/қарши) ёки таққослаш-зид жавобларни ёзиш учун универсал график органайзер ҳисобланади. Масалан “Педагогик низолар” матнини “тарафдор ва қарши” тамойилига асосланиб ўқилганидан сўнг, бир жуфт тингловчи қуйида келтирилганидек, Т-чизмани тузиши ва беш дақиқадан кейин, чизманинг чап томонида педагогик низоларни келтириб чиқарувчи сабабларни ёзиши мумкин. Сўнгра беш дақиқа мобайнида улар бу фикрга қарши иложи борича кўп сабабни келтиришлари керак. Ана шу вақт охирида улар яна беш дақиқа мобайнида ўз Т-чизмаларини бошқа жуфтлик чизмалари билан таққослашлари мумкин.

Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш билан боғлиқ педагогик низоларни юзага келтирувчи сабаблар	Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш билан боғлиқ педагогик низоларнинг олдини олиш имкониятлари

7. ТУШУНЧАЛАР АСОСИДА МАТН ТУЗИШ

“Тушунчалар асосида матн тузиш” методи билиш-изланиш туридаги мустақил ишлар сирасига кириб, бу иш турли хил мантиқий амалларни талаб этади: таҳлил қилиш ва умумлаштириш, далил ва ҳодисаларни қиёслаш, улардаги муштараклик ва фарқли томонларни аниқлаш, асосий ва иккинчи даражали белгиларни ажратиш, сабаб-оқибат алоқаларини очиб бериш ва ҳоказо. Одатда тингловчилар номаълум ҳодисалар, янги материалларга дуч

келадилар, янги билимларни эгаллаш ва ўқув муаммосини ҳал қилиш йўллариини излаб топишни талаб этадиган муаммоли вазият пайдо бўлади.

Мазкур методни қўллаш технологияси:

Масалан, “Мутахассислик фанларини ўқитишда лойиҳа технологияси” мавзуси бўйича:

лойиҳа, педагогик лойиҳа, инновацион муҳит, фаолият, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати), педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этиш, меҳнатни илмий асосда ташкил этиш, лойиҳа таълими, педагогик лойиҳалаш, педагогик лойиҳалаш шакллари.

8. БЛИЦ-ЎЙИН

Ўйинни ўтказиш тартиби:

1) тингловчиларга жадвалнинг чап томонида берилган тушунчалар билан танишиб чиқиш таклиф этилади;

2) дастлаб индивидуал равишда тушунчаларга мос жавобни ўнг томондаги фикрлар орасидан танлаб, тартибланган рақамини “индив. жавоб” устунига (масалан “1” рақамли тушунчага “10” рақамдаги жавоб) ёзиш сўралади;

3) сўнгра худди шундай тартибдаги иш кичик гуруҳларда амалга оширилади. Яъни “гуруҳ жавоби” устуни тўлдирилади. Кичик гуруҳ аъзоларида мазкур устунга ёзиш учун ягона жавоб бўлиши лозим;

4) ўқитувчи тўғри жавобларни ўқийди. Тингловчилар ўзларига берилган қоғознинг “калит” устунига жавобларни ёзиб чиқишади.

5) тингловчилар мустақил равишда калитга асосланиб, “индивидуал хато” ва “гуруҳ хатоси” устунларини тўлдиради. Ҳар бир тингловчининг ва кичик гуруҳ натижалари таҳлил этилади.

9. “АССЕСМЕНТ” МЕТОДИ

Методнинг мақсади: мазкур метод таълим олувчиларнинг билим даражасини баҳолаш, назорат қилиш, ўзлаштириш кўрсаткичи ва амалий кўникмаларини текширишга йўналтирилган. Мазкур техника орқали таълим олувчиларнинг билиш фаолияти турли йўналишлар (тест, амалий кўникмалар, муаммоли вазиятлар машқи, қиёсий таҳлил, симптомларни аниқлаш) бўйича ташҳис қилинади ва баҳоланади.

Методни амалга ошириш тартиби:

“Ассесмент”лардан маъруза машғулотларида тингловчиларнинг ёки катнашчиларнинг мавжуд билим даражасини ўрганишда, янги маълумотларни баён қилишда, семинар, амалий машғулотларда эса мавзу ёки маълумотларни ўзлаштириш даражасини баҳолаш, шунингдек, ўз-ўзини баҳолаш мақсадида

индивидуал шаклда фойдаланиш тавсия этилади. Шунингдек, ўқитувчининг ижодий ёндашуви ҳамда ўқув мақсадларидан келиб чиқиб, ассесментга кўшимча топшириқларни киритиш мумкин.

10. ИНСЕРТ” МЕТОДИ

Методнинг мақсади: Мазкур метод тингловчиларда янги ахборотлар тизимини қабул қилиш ва билимларни ўзлаштирилишини енгиллаштириш мақсадида қўлланилади, шунингдек, бу метод тингловчилар учун хотира машқи вазифасини ҳам ўтайди.

Методни амалга ошириш тартиби:

- ўқитувчи машғулотга қадар мавзунинг асосий тушунчалари мазмуни ёритилган инпут-матнни тарқатма ёки тақдимот кўринишида тайёрлайди;
- янги мавзу моҳиятини ёритувчи матн таълим олувчиларга тарқатилади ёки тақдимот кўринишида намойиш этилади;
- таълим олувчилар индивидуал тарзда матн билан танишиб чиқиб, ўз шахсий қарашларини махсус белгилар орқали ифодалайдилар. Матн билан ишлашда тингловчилар ёки қатнашчиларга қуйидаги махсус белгилардан фойдаланиш тавсия этилади:

Белгилар	1-матн	2-матн	3-матн
“V” – таниш маълумот.			
“?” – мазкур маълумотни тушунмадим, изоҳ керак.			
“+” бу маълумот мен учун янгилик.			
“– ” бу фикр ёки мазкур маълумотга қаршиман?			

14.“ПОРТФОЛИО” МЕТОДИ

“Портфолио” – (итал. portfolio-портфель, ингл.хужжатлар учун папка) таълимий ва касбий фаолият натижаларини аутентик баҳолашга хизмат қилувчи замонавий таълим технологияларидан ҳисобланади. Портфолио мутахассиснинг сараланган ўқув-методик ишлари, касбий ютуқлари йиғиндиси сифатида акс этади. Жумладан, тингловчи ёки тингловчиларнинг модул юзасидан ўзлаштириш натижасини электрон портфолиолар орқали текшириш мумкин бўлади. Олий таълим муассасаларида портфолионинг қуйидаги турлари мавжуд:

Фаолият тури	Иш шакли	
	Индивидуал	Гуруҳий
Таълимий фаолият	Тингловчилар портфолиоси, битирувчи, докторант, тингловчи портфолиоси ва бошқ.	Тингловчилар гуруҳи, тингловчилар гуруҳи портфолиоси ва бошқ.
Педагогик фаолият	Ўқитувчи портфолиоси, раҳбар ходим портфолиоси	Кафедра, факультет, марказ, ОТМ портфолиоси ва бошқ.

III. НАЗАРИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-мавзу: Таълим жараёнида инновацион муҳитни лойиҳалаштиришнинг мазмун моҳияти.

Режа:

1. Таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари.
2. Таълим жараёнини лойиҳалаш: лойиҳа – мазмун – фаолият.
3. Таълим жараёнларини педагогик лойиҳалаштиришнинг типологик белгилари.

Таянч тушунча ва иборалар: фаолият, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати), педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этиш, меҳнатни илмий асосда ташкил этиш, лойиҳа таълими, педагогик лойиҳалаш, педагогик лойиҳалаш шакллари.

1. Жамиятда амалга оширилаётган ислоҳотлар талабларига тўла жавоб берувчи, ишлаб чиқариш соҳасида юзага келган рақобатга бардошли, кескин ўзгаришларга мослаша олувчи, шунингдек, меҳнат бозорида мутахассислар малакасига қўйилаётган талаблар даражасида самарали фаолият юритувчи шахсни шакллантириш долзарб муаммо ҳисобланади. Таълим соҳасида амалга оширилаётган бунёдкорлик ишлари ва эришилган қатор ижобий ўзгаришларга қарамадан, таълим самарадорлигининг ривожланиш динамикасини янада жадаллаштириш, бунда яратилган шарт–шароитлар ва имкониятлардан самарали фойдаланиш, бўлажак мутахассисларни етказиб бериш бугунги кунда энг долзарб масала саналади.

Маълумки, янгиликлар келажак учун узоқ муддатли инвестиция бўлганлиги боис, бугун барча давлатлар таълим тизимига имкон қадар кўп янгиликлар киритишга интилмоқда. Маданиятшуносларнинг таъкидлашича, анъанавий жамиятда анъана новаторлик устидан ҳукмронлик қилади, замонавий жамиятда эса новаторлик базавий қадрият ҳисобланади. Новаторликка қизиқиш уйғотиш, янгилик яратишга интилувчан шахсни тарбиялаш учун таълимнинг ўзи янгиликларга бой бўлиши, унда ижодкорлик руҳи ва муҳити ҳукм суриши лозим. Ана шундай долзарбликдан келиб чиққан ҳолда таълим жараёнининг инновацион муҳитини лойиҳалаштиришни жадал ривожлантириш муҳим аҳамиятлиликни касб этади.

Лойиҳа – аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган ҳаракат маҳсули бўлиб, дастур, модел, технологик харита ва б. кўринишда

намоён бўлади. Лойиҳанинг асосини илмий ёки ижодий характерга эга ғоя ташкил этади.

Лойиҳалаш методи- педагогиканинг прагматик йўналишига асосланган ҳолда, таълим жараёнида ўқувчиларга бериладиган амалий топшириқларни лойиҳалаш ва уларни ўқувчиларнинг бажаришлари жараёнида билим ва кўникмаларни намоён қилишларини таъминловчи таълим шакли.

Лойиҳалаш – бошланғич маълумотларга асосланиб, кутиладиган натижани тахмин қилиш, башоратлаш, режалаштириш орқали фаолият ёки жараён мазмунини ишлаб чиқишга қаратилган амалий ҳаракат.

Лойиҳалаш “**ғоя – мақсад – кутиладиган натижа – тахмин қилиш – башоратлаш – режалаштириш**” тизимига асосланади. Лойиҳалаш турли воситалар, яъни моддий буюм, қуроллар, м: компьютер технологияси, ватмон ёки оддий иш қоғози, чизғич, қалам, маркер, нусха кўчириш аппарати (принтер) ва б. ёрдамида амалга оширилади.

Лойиҳани яратиш учун педагог:

- лойиҳани яратиш;
- жараённи босқичма-босқич ёритиш;
- мақсадни аниқ белгилаш;
- мақсадга мос вазифаларни аниқлаш;
- ўқув материали мазмунини шакллантириш;
- савол ва топшириқлар тизимини ишлаб чиқиш;
- жараён ёки тадбирнинг методик тузилишини асослаш;
- талаба билим даражасини ташхислаш ва унинг тарбияланганлик даражасини баҳолаш каби кўникма ва малакаларга эга бўлиши зарур.

Таълим жараёнини лойиҳалаш – алоҳида олинган таълим жараёнини самарали ташкил этиш учун барча омилларни инобатга олган ҳолда унинг лойиҳаси (схемаси)ни ишлаб чиқиш.

Таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари:

Педагогик амалиёт моҳиятини таҳлил этиш натижасида таълим жараёнини лойиҳалашнинг бир неча қонуниятлари ажратилади, чунончи:

1) таълим жараёнини лойиҳалаш самарадорлиги барча таркибий қисмлар (технологик жараён, технологик жараённи бошқариш, восита, ахборот, ижтимоий-иқтисоий таъминот)нинг лойиҳада мақсадга мувофиқ ёритилиши билан таъминланади;

2) таълимнинг технологик воситалари талабаларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқ ҳолда танланади;

3) лойиҳалаш стратегиялари педагогнинг индивидуал услубига мувофиқ танланади;

4) лойиҳалаш сифати тескари алоқа (педагог ва талаба ўртасидаги) кўлами, лойиҳалаш мазмуни ҳамда барча омиллар самарадорлигига боғлиқ.

Узлуксиз таълим тизимининг барча турларида таълим жараёнини лойиҳалашда бир қатор тамойилларга таянилади. Аини ўринда дастлаб тамойил тушунчасининг моҳиятини англаб олиш зарур.

Тамойил (латинча принципиум-бошланғич асос)- муайян назария, фан, дунёқараш, ижтимоий-сиёсий тузилма ва ҳаказоларнинг асосий бошланғич ҳолати маъносини англатади.

Таълим жараёнини лойиҳалаш тамойиллари:

1. Марказлаштирилган тамойил;
2. Рефлексив тамойил;
3. Натижавийлик тамойил;
4. Кўп омиллик тамойили;
5. Ўқувчи шахсини таълим жараёнига мослаштириш тамойили;
6. Таълим тамойиллари – энг умумий раҳбарий низом бўлиб, унда талабаларга таълимнинг мазмуни, уни ташкил этиш, технологияси, услубиятига нисбатан талаблар ифодаланади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, дидактик тамойиллар ОЎЮда педагогик жараённи ташкил этиш тамойиллари билан ўқувчиларнинг билим олиш фаолиятини бошқариш бевосита ўзаро боғлиқликга эгадир. Лекин улар шу билан бирга ўз хусусиятларига ва тарихига эгадирлар, улар устида батафсилроқ тўхталишга тўғри келади.

Шарқ педагогикасининг машҳур намоёндалари Ал-Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Умар Ҳайём, Саъдий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий асарларида таълим ва тарбиянинг тажриба, кузатув, индукция ва дедукция, амалий-синов, алгоритмик кетма-кетликдаги савол-жавоб, таққослаш ва бошқа услубларини илмий ҳолда асослаб берилган, шу билан бирга билим олиш фаолиятини фаоллаштириш, билимларни амалда қўлланишини, тизимлилик ва кетма-кетлилик, мантикий-лигини илмий жиҳатдан ёритиб беришган. Алломалар томонидан бирликнинг, хусусийликнинг ва умумийликнинг, ягоналикнинг, сабаб-хулосавий алоқалар, куч етадиганлик, материални соддадан мураккабга томон баён этилиши, кўрсатмалилик ва шу каби тамойиллар кенг фойдаланилган.

Шарқ қомусий алломалари таълим ва тарбиянинг шакллари, услублари ва тамойилларини ишлаб чиқдилар, улар ҳозирги кунда ҳам ўз кучини йўқотган эмас. Уларнинг ишидаги қимматли томонларидан бири шуки, улар барча фанларни иккига ажратганлар - амалий ва назарий, улар орасидаги бевосита алоқани ёритиб берганлар. Масалан:

Абу Али Ибн Сино таълимнинг қуйидаги тамойилларини аниқлаган:

а) болани бирданига китобга боғлаб қўйиш керак эмас;

б) бола билан ўтказиладиган машқлар меъёрланган, кучи етадиган, жамоавий бўлиши, жисмоний машқлар билан биргаликда олиб борилиши, боланинг майллари ва қобилияти эътиборга олинishi лозим;

в) таълим енгилдан оғирга томон йўналган бўлиши керак;

г) кўрсатмалилик тамойилига таяниб иш кўриш мақсадга мувофиқдир.

Бурхониддин Зарнужий таълимни ҳаёт билан боғлашни, онглиликни, ўтилганларни такрорлаш, кетма-кетликни ва тизимлиликни таклиф этади.

Умар Ҳайём билимни чуқур, тушуниб ўзлаштирилиши, мустақил ўрганилишини, мустақил фикрий фаолият, ҳаётгий воқеликларни ўрганишга доир амаллар, жараёнларни кўп марталаб такрорлашга асосий диққат-эътиборни қаратади.

Алишер Навоий, боланинг ўзига хос хусусиятларига, билим орттиришга интилишининг ривожланганлигига, материалнинг кетма-кетликда тушунарли баён қилиниши, кишининг ҳар томонлама камолот топишига асосий эътиборни қаратади.

Бир сўз билан айтганда, улар қуйидагиларга таянишга чақирганлар:

- таълимнинг илмийлиги;

- таълимнинг сезиб бўладиганлиги, ҳаётнинг аксланиши сифатида; таълимда тизимлилик, кетма-кетлик, кўрсатмалилик (ўрганиладиган предмет ва воқеликни тўлиқ ўзлаштирилиши учун барча сезги органларидан фойдаланиш);

- таълимнинг мустаҳкамлиги;

-ўқувчиларнинг ёш ва ўзига хос, яқка ҳолдаги хусусиятлари, имкониятларини билиш;

- ўқувчилар томонидан билимларни ўзлаштиришга онгли ёндошув;

- ўқувчиларга таълим беришда турли фаол шакллар ва услублардан фойдаланиш ва шу кабилар.

Шундай қилиб, IX-XIV асрларда яшаб ижод этган Шарқ олимларининг асарларида кўплаб дидактик ғоялар ёритилган ва уларнинг ўзига хос қирралари очиб берилган, улар ҳозирги замон педагогикасида, Европа педагогикасида, айниқса улуғ чех педагоги Я.А.Коменскийнинг ҳаракатлари туфайли алоҳида тадқиқотлар предметига айланди. У «Буюк дидактика» асарида мактабда ўқитиш тизимини амалга оширишда қуйидаги дидактик тамойилларга амал қилишни тавсия этади:

- кўрсатмалилик тамойили;

- онглилик тамойили;

- изчиллик ва тизимлилик тамойили;

- машқ қилиш, билим ва малакаларни пухта эгаллаш тамойиллари.

Бизнинг фикримизча, лойиҳавий фаолият тамойиллари деб, фаолиятни меъёрлайдиган умумий кўрсаткичлар йиғиндиси тушунилади, улар лойиҳалашнинг табиати билан аниқ асосланади ва шунга кўра педагогнинг у ёки бошқа ҳаракатларини лойиҳа соҳасига тегишли эканини кўрсатади. Уларни батафсил кўриб чиқамиз.

Башоратлилик тамойили объектнинг келажагига йўналган лойиҳалаш табиатига асосланган. Айниқса, бу янги лойиҳаларни яратиш учун лойиҳа-лашдан фойдаланилганда намоён булади. Лойиҳа керакли келажакни қадам-лаб амалга ошириш сифатида таърифланиши мумкин.

Босқичма-босқичлилик тамойили. Лойиҳанинг фаолияти, табиати, лойиҳавий ниятдан мақсадга ва ҳаракатлар қиёфасини шакллантиришга аста-секин ўтишни белгилайди. Ундан эса - ҳаракатлар дастурига ва уни амалга оширишга. Бунда ҳар қайси кейинги ҳаракат олдингисининг натижаларига асосланади.

Меъёрлаш тамойили лойиҳани тузишнинг барча босқичларининг чегараланган жараёнлар, биринчи навбатда фикрий фаолиятни ташкил этиш-нинг барча шакллари билан алоқадорлик чегарасидан ўтишларини талаб қилади.

Тескари алоқадорлик тамойили ҳар бир лойиҳа жараёни амалга оширилганидан кейин унинг натижаллиги ҳақида маълумотлар олиш ва ҳаракатни тегишлича таҳрир қилишни назарда тутати.

Самарадорлик тамойили лойиҳавий фаолиятнинг маҳсулдорлигини, унинг амалий аҳамиятли натижани олишга йўналганлиги шарт эканини уқтиради. Бошқача айтганда, лойиҳалаш жараёни натижаларнинг “маҳсулли расмийлаштирилганлигидир”.

Маданий ўхшашлик тамойили лойиҳалаш натижаларининг айрим маданий намуналарга ўхшашлигини кўрсатади. Маданий соҳадан ташқарида ётган лойиҳа натижасини олиш хавфи агар лойиҳа фаолияти қатнашувчиларида ўқувчи ёки педагогнинг яқка тартибдаги ижодиёти ўз-ўзича етарли эмаслиги ҳақида тушунча бор бўлганида йўқолади. Маданий жараёнга қўшилиш учун унинг ўзининг ўрни қандай бўлишини била олиш, маданий-тарихий ўхшаш-маларини ўрганиш асосида одамзод эришганларга нисбатан ўз карашларини баён қила олишга ўрганиш лозим. Бунда илмий билим олиш ва маданий қадриятлар билан танишиш ўз мулоҳазалари ва билим фаолияти натижалари билан солиштирган ҳолда амалга ошириш муҳим ўрин тутати.

Ўз-ўзини ривожлантириш тамойили иштирокчиларнинг тармоқлана-диган фаоллик даражасида лойиҳалаш субъектига, шунингдек, қўйилган мақсадни амалга ошириш натижасида янги лойиҳаларнинг вужудга келишига тааллуқли. Бир турдаги масалалар ва муаммоларнинг ҳал қилиниши лойиҳа-лашнинг янги шакллари ривожланиши учун янги вазифалар ва муаммо-ларни пайдо қилади.

Таълим жараёнида табиий ривожланиш ва ижтимоийлашув тамойили.

Ўқув машғулотларига тайёргарлик кўришнинг асосий босқичи – ўқув жараёнини лойиҳалаштириш ҳисобланади. Ўқув жараёнларини лойиҳалаштиришда таълим мазмунини, таълим мақсади, кутилаётган натижани тўғри белгилаш, таълим методлари, шакллари ва воситаларини тўғри танлаш, ўқувчиларнинг билим, кўникма ва малакаларини баҳолашни аниқ мезонлари олдиндан ишлаб чиқиш, машғулотга ажратилган вақт ичида уларни тўғри амалга ошириш ва бир-бири билан уйғунлашувига эътиборни қаратиш мақсадга мувофиқ саналади.

Дарс мақсади ва натижасини белгилаш – ўқитиш ва ўқиш жараёнларининг энг муҳим омили бўлиб, таълим жараёнида айнан улар етакчи ўрин тутаяди. Дарснинг мақсад ва натижаси ДТС талабларидан келиб чиқиб аниқланади. Айни ўринда шуни ҳам қайд этиб ўтиш керакки, дарснинг мақсади ўқитувчи томонидан талабага қандай билим, кўникма ва малакаларнинг берилиши нуқтаи назаридан эмас, балки талабалар томонидан дарсда қандай билим, кўникма ва малакаларнинг ўзлаштирилиши муҳимлигидан келиб чиқиб белгиланиши зарур. Ўз моҳиятига кўра дарснинг мақсади ўқитувчи ва талабаларнинг умумий натижаларга қараб ҳаракатланишларини белгилайди. Шу сабабли дарснинг мақсади ташхисли ифодаланиши лозим. Яъни дарс мақсади аниқ бўлиши керак.

Дарс мақсадининг аниқ бўлишига эришиш учун ўқитувчидан куйидагиларга эътибор қаратиш талаб этилади:

- 1) дарсда юзага келадиган дидактик жараён маълум шароит ва белгиланган вақт ичида таълим мақсадига эришишни тўла таъминлай олиши;
- 2) ўқитиш жараёнининг якуни бўйича мақсадни амалга ошириш даражаси тўғрисида аниқ хулоса чиқариш имкониятининг мавжудлиги.

Шунга кўра айтиш мумкинки, таълим мақсадлари талабаларнинг ҳаракатларида ифодаланадиган таълим натижалари белгиланади.

Таълим технологиясининг кейинги энг муҳим компоненти – кутилаётган натижадир. Бинобарин, у ўқитиш жараёнининг самарадорлигини акс эттиради ва мақсадга эришиш даражасини тавсифлайди, ўқитиш ва ўқиш жараёни, натижа қўйилган мақсадга мос келганда яқунланади.

Назорат топшириқлари ва баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш – дарснинг дидактик мақсади, кутилаётган натижа, ўқув материалнинг мазмуни асосида назорат топшириқларини ишлаб чиқиш, уларнинг ҳажми, бажарилганлик даражаси, бажарилиш сифати, вақтига кўра баҳолаш мезонларини ишлаб чиқишни назарда тутаяди.

Таълим ресурсларини танлаш – мавжуд шарт-шароитдан келиб чиққан ҳолда ўқитувчи, талаба ва дарсни ташкил этиш учун таълим воситаларининг

ўринли танланилишини, улардан ўқув жараёнида тўғри фойдаланишни кўзда туттади.

Ўқитиш ва ўқиш стратегияси – белгиланган ўқув материалларини талабалар онгига етказиш йўллари, яъни танланган таълим методи, шакллари амалда қўлланилишини кўзда туттади.

Дарснинг турини танлаш – ўқитувчининг маҳоратига кўра дарснинг дидактик мақсади, ўқув материалнинг мазмуни, дарс учун ажратилган вақт, шунингдек, зарур шарт-шароитнинг танланилишини ифодалайди.

Дарснинг технологик харитаси – дарс ишланмасининг асосий ўзагини ташкил этади. У дарс тури ва танланган методларга қараб турлича бўлиши мумкин. Дарснинг технологик харитаси хусусида маърузанинг кейинги ўринларида алоҳида тўхталиб ўтилади.

2. Таълим жараёнини лойиҳалаш: лойиҳа – мазмун – фаолият учлиги асосида ташкил этилувчи педагогик фаолиятнинг умумий моҳиятини яхлит ифодалашга хизмат қилувчи лойиҳани яратишдир.

Таълим жараёнини лойиҳалаш қуйидаги босқичларда кечади:

1. Лойиҳани яратиш
2. Талабалар фаолиятини ташхислаш
3. Педагогик жараённи ташкил этиш
4. Педагогик жараённинг самарали кечишини таъминлаш
5. Талабалар фаолиятини назорат қилиш

Таълим жараёнини лойиҳалашда бажариладиган **асосий вазифалар** қуйидагилардир:

- 1) педагогик фаолият мазмунини таҳлил қилиш;
- 2) натижаларни олдиндин кўра билиш;
- 3) режалаштирилган фаолиятни амалга ошириш лойиҳасини яратиш.

Дарс ишланмаси – бу таълимий мазмунга эга лойиҳа, шунингдек, ўқитувчи томонидан тузилиши мажбурий бўлган ҳужжат ҳисобланади. Уни тузишда ўқитувчининг дарс жараёнидаги фаолиятини режалаштириш, дарс мазмуни бойитиш, таълим самарадорлигини ошириш **мақсади** кўзланади. Дарс ишланмасини йилдан-йилга такомиллаштириб ва мукамаллаштириб бориш, янги методларни қўллаш, янги материалларни киритиш билан янгилаб турилиши лозим. Бинобарин, таълим жараёнига янги ДТС, ўқув дастурлари, замонавий таълим технологияларнинг жорий этилиши, ўқитувчи томонидан янги ахборот технологиялари, замонавий техник воситаларининг қўлланиши билан дарс ишланмаларига қўйилган талаблар ҳам ўзгариб боради. Дарс лойиҳаси (ишланмаси)ни учун тайёр, стандарт қолип мавжуд эмас. Чунки дарс “жонли” ташкил этилиши зарур. Дарснинг бу хусусиятига кўра уни ҳеч қандай

қолипга солиб бўлмайди. У дарс тури ва танланган методларга қараб турлича бўлиши мумкин.

Таълим жараёнини лойиҳалаш, одатда, технологик паспорт ва технологик хариталар воситасида амалга оширилади.

Технологик паспорт (педагогикада) – таълим ёки маънавий-маърифий тадбирнинг асосий кўрсаткичлари ва уларнинг технологик тавсифини ёритувчи ҳужжат.

ОТМдаги ўқув машғулотининг технологик паспорти

Маъруза мавзуси	
<i>Маърузага ажратилган вақт</i>	<i>Талабалар сони</i>
Ўқув машғулотининг шакли ва тури	
Ўқув машғулотининг тузилиши	
Ўқув машғулотининг мақсади:	
Педагогик вазифалар:	Ўқув фаолияти натижалари:
Таълим методлари	
Таълимни ташкил этиш шакли	
Дидактик воситалар	
Таълимни ташкил этиш шароити	
Назорат	

Технологик харита (педагогикада) – педагогик (таълим ва тарбия) жараёнини баъжарувчи ёки маълум объектга техник хизмат кўрсатувчи педагогларга тақдим этиладиган барча зарур маълумотлар, кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат.

ОТМдаги ўқув машғулотларининг технологик харитаси

Иш босқичлари ва вақти	Фаолият мазмуни	
	Педагог	Талаба
1-босқич. Бошланғич қисм – ўқув машғулотининг ташкилий-тайёргарлик босқичи (15 дақиқа)		
2-босқич. Асосий қисм – билимларни мустақамлаш босқичи (55 дақиқа)		
3-босқич. Яқуний қисм (10 дақиқа)		

Таълим жараёнида янги инновацион технологияларни қўллашда ўқув дастури мазмунининг мукамаллиги, дарслик ҳамда ўқув қўлланмаларнинг замонавий талаблар асосида яратилганлиги, ўқув режаси моҳиятининг назарий ва амалий жиҳатларига кўра ягона мақсадга эришиш учун хизмат

қилиши, машғулотларни самарали ташкил этиш имконини берувчи педагогик шарт– шароитларнинг мавжудлиги, педагог ва талабалар ўртасида самимий, ижобий муносабатларнинг қарор топиши каби масалалар инобатга олинади.

Юқорида таъкидлаганимиздай, республиканинг таълим тизими ва илми олдида турган асосий вазифалардан бири бу маданий ва билимли ёшларни тарбиялашдир, чунки улар мамлакатдаги ўзгаришларни давом эттиришлари ва бутун жамиятнинг гуллаб-яшнаши учун бунёдкорлик ишларини олиб боришлари керак. Мамлакатимизнинг барча таълим муассасалари ўқитувчилари олдида турган муҳим вазифа - бу ўқув жараёнига инновацион технологияларни жорий этишдир.

Таълимдаги инновация деганда педагогик технологияларни такомиллаштириш жараёни, методлар, усуллар ва ўқув қўлланмалар тўплами тушунилади. Зеро, ҳозирги вақтда инновацион педагогик фаолият ҳар қандай таълим муассасасининг ўқув фаолиятининг муҳим таркибий қисмларидан биридир.

Инновацион фаолият таълим хизматлари бозорида таълим муассасасининг рақобатбардошлигини яратиш учун асос яратади, ўқитувчининг касбий ўсиш йўналишларини, унинг ижодий изланишларини белгилайди ва ўқувчиларнинг шахсий ўсишига ёрдам беради.

Ўқитувчининг янги типи - бу замонавий таълим методлари ва технологиялари, психологик-педагогик технология усулларини биладиган, муайян амалий фаолият шароитида педагогик жараённи мустақил равишда лойиҳалаштириш усулларига эга бўлган ва педагогик фаолият натижасини олдиндан башорат қила оладиган ижодий фикрловчи ўқитувчидир. Махсус фанлар ўқитувчилари олдида ўз фанини ҳамма учун қизиқарли бўлиши, талабаларда билимга қизиқиш уйғотиши ва ўз қобилиятларини кашф этишларига ёрдам бериши, уларнинг билим фаоллигини ошириш каби вазифалар турибди.

Таълимга жорий қилинган янги ахборот технологиялари унинг сифат жиҳатидан янги босқичларга кўтарилишига ёрдам беради.

Инновациялар ёки янгиликлар киритиш инсоннинг ҳар қандай касбий фаолиятига хосдир ва шу сабабли табиий равишда ўрганиш, таҳлил қилиш ва амалга ошириш предметига айланади. Инновациялар ўз-ўзидан пайдо бўлмайди, улар илмий изланишлар, алоҳида ўқитувчилар ва бутун жамоаларнинг илғор педагогик тажрибаси натижасидир. Ушбу жараён ўз-ўзидан бўлиши мумкин эмас, уни бошқариш керак.

Замонавий тезкор ўзгаришлар асрида сиз ўзингиз шуғулланаётган ишингиз ҳақидаги одатий тасаввурлардан воз кечишингиз, баъзи янги йўналишларда доимо такомиллашиб боришингиз керак бўлади. Илмий ва

ижтимоий тараққиёт одамларнинг меҳнат шароитлари ва мазмунини тезлик билан тубдан ўғартирмоқда. Сўнгги ўн йилликдаги миллий педагогик тизимда ҳам жуда кўп ўзгаришлар юз берди.

Бундай шароитда ўқитувчи кенг қамровли инновацион технологиялар, ғоялар, йўналишлар бўйича ҳаракат қилиши, маълум бўлган нарсаларни кашф қилиш учун вақт сарфламаслиги керак. Бугунги кунда таълим технологияларининг бутун катта арсеналини ўрганмасдан туриб, педагогик жиҳатдан малакали мутахассис бўлиш мумкин эмас. "Касбий педагогика" да қуйидаги таъриф берилган: "Инновация - бу техника, технология, педагогика, илмий изланишлар соҳасида янги амалий воситалар (янгилик, инноватсия)ни яратиш, тарқатиш ва улардан фойдаланишдан иборат бўлган комплекс жараён дир".

Демак, янги амалий воситалар бўлмаса, янгилик ҳам бўлмайди. Бироқ, ҳаммаси ҳам шунчаки оддий эмас: педагогикада "янги амалий воситалар" унчалик кўп эмас. Демак, инновацияга фақат воситаларни яратиш деб қараш керак эмас. Инновация бу ҳам ғоялар, ҳам жараёнлар, ҳам воситалар ва натижалар бўлиб, бу педагогик тизимни сифат жиҳатидан такомиллаштириш бирлигида амалга оширилади. Инновация объектлари қуйидаги муаммоларни ўз ичига олади: таълимий ва тарбиявий фаолият мотивациясини ошириш, дарсда ўрганиладиган материаллар ҳажмини қандай ошириш; ўрганиш тезлигини қандай тезлаштириш; вақтни беҳуда сарфлашни қандай бартараф этиш ва ш.к.

Ўқув -тарбиявий жараённинг фаол шаклларида ҳамда таълим ва тарбиянинг янги технологияларидан фойдаланишнинг пухта ўйланган методларини жорий этиш -инновацион ғоялар ишланмасининг доимий йўналишларидандир. Фаолият самарадорлигининг даражаси тўғридан-тўғри профессионаллик даражаси билан боғлиқ бўлиб, унинг энг юқори намоён бўлиши унинг технологик жиҳати ҳисобланади.

Бугунги кунда инновацион педагогик технологияларга катта қизиқиш туғдирган қуйидаги сабабларни ажратиб кўрсатиш мумкин. Биринчидан, педагогикага тизимли-фаолиятли ёндашувини жорий этиш зарурати. Иккинчидан, таълим жараёнини индивидуаллаштириш ва индивидуал ривожлантирувчи таълимни жорий этиш зарурияти. Учинчидан, билимларни узатишнинг самарасиз вербал усулларни истисно қилиш. Тўртинчидан, ўқитиш натижаларини кафолатловчи ва малакаси паст ўқитувчилар ишининг салбий оқибатларини камайтиривчи усуллар, ўқитувчи ва талабалар ўртасидаги ўзаро таъсир шакллариининг технологик занжирини лойиҳалашни рағбатлантириш.

Замонавий педагогик технологиялар рақобат шароитида мавжуд бўлиб, ўқитишнинг маълум бир даражасига эришишни кафолатлаши, натижалар вақт, куч ва маблағларнинг оптимал сарфланиши бўйича самарали бўлиши керак. Ҳозирги кунда таълимнинг турли хил инновацион технологиялари ривожланди. Барча технологиялар асосида ҳар бир талаба учун адаптив шароит яратиш ғояси ётади, яъни таълим мазмуни, усуллари, шакллари ва мустақил шахсга максимал йўналтирилганлиги талабанинг хусусиятларига мослашади.

Инновацион педагогика бутун педагогик жараёни ҳам таълим, ҳам тарбия сифатида қайта кўриб чиқишни, ўқувчига фаолият субъекти сифатида қарашни талаб қилади. Қайта ўйлаш зарурати фикрлашнинг янги турларига ва воқеликни ўзгартиришнинг янги усулларига ўтиш билан боғлиқ ҳолда пайдо бўлади. Бугунги кунга келиб таълим амалиётида билимлар, кўникма ва малакаларни узатиш, муаммоли, дастурлаштирилган, кўп даражали, мослашувчан, модулли машғулотлар ва бошқалар технологияси ишлаб чиқилган ва қўлланилмоқда. Таълим технологиялари билан танишиш ва ишлаб чиқишда уларнинг ўзига хос хусусиятлари қандай психологик ва педагогик назариялар ва ёндашувлардан фойдаланилганлигини тушуниш имконини беради.

"Инновация" тушунчаси бизнинг касбий ҳаётимизда мустаҳкам ўрнашган. Бугунги кунда инновацион ҳодисалар педагогик жараёнинг барча элементларида учрайди. Ўқитишдаги инновациялар - бу янги ўқитиш методлари, таълим мазмунини ташкил қилишнинг янги усуллари, таълим натижаларини баҳолаш усуллари.

Демак, бўлажак рақобатбардош кадрларни тайёрлаш мазмунини янгилаш педагог кадрларнинг билим ва касбий малакалари даражасини юқори босқичга кўтаришга қаратилган бўлиб, уларнинг шахсий ва касбий сифатларини шакллантириш жараёни инновацион усулларда ташкил этиш катта аҳамият касб этади. **Таълим жараёни лойиҳалаш ана шундай инновацион усуллардан** бири ҳисобланади. Инновацион педагогик лойиҳалаштириш концепцияси ўзида тизимли, фаолиятли ва инфорацион ёндашувлар ғояларига асосланган назарий-методологик ва методологик-технологик билимлар тизимини намоён этади.

Таълим соҳасида лойиҳалаштириш методини қўллаш 1990-йилларнинг иккинчи ярмида таълимни стандартлаштириш ғояларининг ривожланиши билан боғлиқ ҳолда фаоллашди. Лойиҳалаштириш ғоялари педагогик тизимлар, таълим муҳити, шахс, таълим ва тарбия мазмуни, шахс ривожланишининг тахмин қилинадиган натижалари даражаларида тарқалди. Янги ўқув режаларида бўлажак мутахассисларнинг ижодий имкониятларини

ривожлантириш мақсадида касбий билим ва кўникмаларни пухта эгаллашга устувор аҳамият берилган, махсус ва умумкасбий фанларни замонавий педагогик ва ахборот технологиялари воситасида ўқитишга алоҳида эътибор қаратилган. Бу эса таълим жараёнларини лойиҳалаш мазмуни ва методологик асосларини аниқ белгилашни тақозо этади. Ўқитиш мазмунини белгилашда икки асосий стратегияга таяниш мумкин:

1) бўлажак мутахассислар шахсини шакллантиришга йўналтирилган таълим стратегияси;

2) бўлажак мутахассисларни касбий шакллантиришга йўналтирилган таълим стратегияси.

Бўлажак мутахассисларни касбий шакллантиришга йўналтирилган таълим стратегияси мутахассиснинг аниқ касбий фаолиятини таҳлил қилишга таянади. Бундай лойиҳалашнинг афзаллиги шундаки, таълим мазмуни мутахассис тайёрлашга қўйилаётган талабларга қатъий мос келади, бу эса, шак-шубҳасиз, мутахассислар тайёрлаш сифати ва самарадорлигини оширишга хизмат қилади. Зеро, лойиҳалаш жараён сифатида меъёрий ва ижодий характерга эга экани таъкидланади. Бир томондан, лойиҳалаш жараёни меъёрланган, ўз босқичлари, амалга ошириш тамойиллари ва усулларига эга. Бошқа томондан, педагогнинг ижодий қадриятли йўналганлигига таянади.

3. Таълим жараёнларини педагогик лойиҳалаштириш қуйидаги типологик белгиларга кўра тавсифланиши мумкин:

1. Педагогик лойиҳалаштириш тизимлилик табиатига эга бўлган мураккаб тузилмали объект ҳисобланади.

2. Педагогик лойиҳалаштириш жараёнлари яхлитлиги тизимлиликка эришиш тушунчаси билан бир маънони, уларнинг уйғунлигини аниқлаб, бўлажак ўқитувчининг касбий компетентлигини ривожлантириш мақсадларини ўзида мужассамлаштиради.

3. Ахборот технологиялари таълим муҳити, таълим жараёнлари сифати ва самарадорлигига таъсир кўрсатувчи омил бўлиши билан бирга унинг воситаси ҳамдир, яъни педагогик лойиҳалаштириш аниқ бир мақсадга йўналтирилган ўқув жараёнини таъминловчи дастурий, ахборот-техник, ўқув-методик тизимлар мажмуасидир.

Педагог олимларнинг фикрича, таълим парадигмалари алмашаётган ҳозирги вақтда лойиҳалаш-дастурлаш борасида илмий қарашлар шаклланмоқда. Унинг асосини ишлаб чиқиш, шакллантириш ва яратиш билан характерланадиган, таълим тизимлари амалиётида ҳали мавжуд бўлмаган лойиҳалаштириш ва дастурлаш фаолияти ташкил этади. Бунда мавжудларидан

фарқ қиладиган, принципаал янги таълим тизимлари ва уларнинг фрагментларини илмий асослаш ва конструктив ишлаб чиқиш таъминланади.

Ҳозирги шароитда ўқитувчи фаолиятининг сифати унинг педагогик лойиҳалаштириш кўникмаларига кўп жиҳатдан боғлиқ. Бундан келиб чиқадики, педагогик лойиҳалаштириш моҳиятини аниқ ва равшан тушуниб олиш ва уни педагогик инноватика қонуниятлари ва тамойилларини ҳисобга олган ҳолда амалга ошириш талаб этилади. Педагогик лойиҳалаштиришнинг инновацион лойиҳаларни яратиш босқичи сифатида тадқиқотчилар қуйидаги ғояларга таяниб иш тутлади:

1. Педагогик лойиҳалаштириш таълим жараёнига киритиладиган инновацияларни янада сифатли тайёрлашга хизмат қилади.

2. Педагогик лойиҳалаштириш бошқариладиган жараён бўлиб, унинг асосини педагогнинг ижоди ташкил қилади ва у мураккаб ички тузилмага эга бўлган тизимдир.

3. Педагогик лойиҳалаштириш вариатив характерга эга бўлиб, лойиҳалаштирилган объект ва педагог ўртасида экспериментал ҳаракатлар орқали амалга ошириладиган қайтар (акс) алоқа бўлишини назарда тутлади.

4. Педагогик лойиҳалаштириш самарадорлигига ташқи муҳит катта таъсир кўрсатади. Педагогик лойиҳалаштириш объектлари сифатида педагогик ва ўқув фаолиятининг инновацион методлари ва усуллари, педагогик технологиялар, таълимнинг янги технологиялари ва ташкилий-педагогик жараёнларни қараш мумкин.

Лойиҳалаштириш фаолияти методологиясининг асосини лойиҳалаштириш технологияси, унинг мантиқийлиги ва босқичлилиги ташкил этади. Лойиҳалаштиришнинг умумий таърифига мувофиқ, педагогик лойиҳалаштиришни фаолият сифатида қуйидагича таърифлаш мумкин:

- самарали таълим жараёнлари ва педагогик фаолият турларини ишлаб чиқиш мақсадида амалий йўналтирилган фаолият;

- замонавий билимнинг ривожланаётган янги соҳаси, педагогик воқеликни талқин қилиш услуги;

- педагогиканинг замонавий тизимларини ривожлантириш, ўзгартириш, такомиллаштиришга оид масалаларни ҳал қилиш ва мавжуд педагогик зиддиятли ҳолатларни бартараф этишга йўналтирилган илмий амалий йўналиши ва ташкил этиладиган амалий фаолият шакли.

Таълим жараёнларига илғор педагогик ва ахборот технологияларини педагогик лойиҳалаштириш орқали татбиқ этишда асосий вазифалар сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

- янги ахборот технологияларини таълим жараёнига татбиқ этишнинг зарурий моддий-техник базасини яратиш;

- таълим жараёни учун замонавий ахборот технологияларини лойиҳалаш ва қўллаш;
- бўлажак ўқитувчининг замонавий ахборот ва коммуникация технологиялари соҳасидаги билим ва кўникмаларини ривожлантириш;
- замонавий технологиялар асосида таълим жараёнларини лойиҳалаб, самарадорликка эришиш.

Таълим мақсадларига эришишда педагогик дастурий воситалар: таълим жараёнини индивидуаллаштириш ва дифференциялаш; талабанинг ўз ўқув фаолиятини ўзи назорат қилиши ва тўғри йўналтириши; компьютернинг ҳисоблаш имкониятларидан фойдаланиш туфайли ўқув вақтини тежаш; ўқув материалларини визуаллаштириш; ўрганилаётган ҳодиса ва жараёнларни моделлаштириш, уларни имитациялаштириш; талабаларнинг ўз-ўзини назорат қилиш имконияти; турли педагогик вазиятларда оптимал қарор қабул қилиш малакасини шакллантириш; фикрлашнинг аниқ бир шаклини (кўргазмали-образли, назарий) ривожлантириш; касбий билимларни эгаллаш мотивларини кучайтириш; билиш фаолияти маданиятини шакллантириш имкониятларини яратади.

Замонавий шароитда таълим жараёнида ҳам лойиҳалар билан ишлашга асосланган лойиҳа таълими фаол қўлланилмоқда.

Лойиҳа таълими – таълимий характердаги аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқишга йўналтирилган таълим

Таълим жараёнида лойиҳани ишлаб чиқиш турли манбалар: махсус адабиётлар, монография, журнал мақолалари, газета нашрлари, Интернетдан маълумотларни излаш, махсус ва ижтимоий сўровномаларни ташкил этиш орқали ахборотларга эга бўлиш билан боғлиқ.

Лойиҳа натижаси (маҳсулоти) – буклет, нашр иши, электрон ўқув-таълим ресурси шаклида тақдим этилган, танлаб олинган, таҳлил қилинган, умумлаштирилган ҳамда тизимлаштирилган ахборотлар саналади.

Таълим-тарбия умумий тизимининг педагогикни шахсий-касбий шакллантириш томон йўналганлиги кейинги йилларда талабаларни педагогик олий ўқув юртлари шароитида тайёрлаш таркиби, мазмуни ва технологияларида жиддий ўзгаришлар вужудга келишига олиб келди. Педагогик таълимнинг инсонпарварлаштириш, табақалаштириш ва халқчиллаштириш узлуксиз таълим тизимини нисбатан тез мослашувчан, ўзгарувчан, очик қилди. Натижада талаба-ўқувчиларнинг ўзлари томонидан таълим олиш йўллари танлашга аниқ замин вужудга келди, бу эса уларнинг шахсий – касбий эҳтиёжлари ва интилишларига анча тўлиқ жавоб бера олади. Таълимни инсонпарварлаштириш даставвал шахсга

йўналтирилган таълим ғоясига асосланади, бу эса саводхонлик педагогикасидан ривожлантириш педагогикасига ўтишда намоён бўлади. Демак, таълим-тарбия жараёнини лойиҳалаштиришнинг шахсга йўналтирилган таълим парадигмасига дахлдорлиги унинг асосий ҳолатларини аниқлаштиришни талаб қилади. Шахсга йўналтирилган таълимдан кузатилган мақсад – кишида ўз-ўзини бошқариш, ўз-ўзини йўналтира олиш, ўз тақдирини ўзи белгилай олиш механизмларини қўллаб-қувватлаш ва ривожлантиришки, булар шахсий, ўзига хос образнинг шаклланиши, кишилар, табиат, маданият билан диалогик ўзаро муносабатлари учун зарурдир. Шу билан бирга биз ўзининг имкониятларини амалга ошириш, деб киши томонидан унда мавжуд истеъдод ва қобилиятни энг юқори даражада ривожлантириш жараёни ва натижасини, уларнинг амалиётда тадбиқ қилинишини тушунамиз. Бу, шунингдек, шахснинг ўз-ўзини доимий ривожлантиришидан ҳам иборатдир.

Ўз-ўзини англаш – шахснинг ўз ҳаракатлари, муомалалари, интилишлари, манфаатларини бошқа кишилар манфаатлари, ҳаракатлари, интилишлари билан мослаштиришга доимий интилишидан, ўзида ижтимоий манфаатларга амал қилишни вужудга келтиришдан, бунда ўзидаги шахсий ва тақрорланмас ўзига хосликни йўқотмасликдан иборат.

Ўз ўрнини белгилаб олиш – шахснинг маънавий, ахлоқий ўрнини шаклланиши, ўзида “Мен”нинг ўрин олиши, ўзига, жамиятдаги, ҳаётдаги ўз ўрнига тушуниб етишидан иборат. Олий таълим муассасасида шахсга йўналтирилган ёндашувнинг амалга оширилишига бўлган зарурият олий мактабни ислоҳ қилиш йўналишида муҳим йўналишларни ишлаб чиқариш жараёнида расмийлаштирилган таълим тараққиёти билан ўз тасдиғини топади.

Унинг асосий қисмлари “Таълим тўғрисида”ги Қонуннинг ва “Кадрлар тайёрлаш бўйича миллий дастури» ижро ҳужжатларида баён қилинган. Дастурнинг ўзаро боғланган қисмлари шахсни шакллантириш ва унинг манфаатларини қондириш, узлуксиз таълим тизимини яратиш, ижтимоий ривожланишнинг ҳозирги замон анъаналарига мос равишда фанни ривожлантиришдан иборатдир”. Олий ўқув юртлари томонидан мутахассисларни тайёрлашни инсонпарварлаштириш муаммосини ечиш йўллариини излаш ҳам ўқув фанларининг ўқитилишини ихчамлаштириш ва жадаллаштириш йўли бўйича, ҳам талабаларнинг яқка тартибда билим орттириш фазилатларини, уларнинг қизиқишлари, мойилликларини ҳисобга олинишини таъминлаш бўйича олиб борилмоқда. Ҳозирги кунда Ўзбекистон Республикасида таълимни такомиллаштириш шароитида аниқ методологик асосларни излаш долзарб тус олди. Касбий таълим сифати муаммоларини таҳлил қилиш жараёнида методологик асос сифатида педагогик лойиҳалаш намоён бўлади.

“Педагогик лойиҳалаш – педагогнинг педагогик масалаларни ечишга қаратилган кетма-кет ўзаро боғлиқ ҳаракатлари тизими ёки олдиндан режалаштирилган педагогик жараённинг амалиётга кетма-кет мужассамланиши саналади”.

Лойиҳалаш муаммоси ўзининг ривожланиш тарихига эга. “Педагогик лойиҳа” атамаси кўпроқ куйидаги маънога эга бўлган педагогик ишларда учрайди: лойиҳа – таълим тизимини лойиҳалаштиришга қаратилган ҳолда расмийлаштирилган педагогик ғоялар, педагогик жараёнлар ва технологиялар мажмуаси, шунингдек, уларнинг амалий жорий этилиш дастурларидир. Бу ҳолда лойиҳалаш, педагог-олим Е.С.Заир-Бекнинг фикрича, мавжуд нарсани нимагадир айлантириш зарурлиги юзасидан ғоялар ва ҳаракат дастурини ишлаб чиқаришдан иборат. Ишлаб чиқилган ғоялар ва ҳаракат дастури лойиҳалаш маҳсули сифатида рўй беради.

Лойиҳалаш дастлаб касбий фаолият соҳаси сифатида техника, қурилиш, ишлаб чиқаришда пайдо бўлди, сўнг иқтисодиёт, бошқариш, ижтимоий соҳадаги фаолиятга, хусусан, педагогик фаолиятга татбиқ этилган. Педагог-олим В.Е.Радионованинг фикрича, лойиҳалашнинг кўп қиррали маданий-тарихий феномени ўз фаолиятининг барча соҳаларида ҳозир бўлган исталган кишининг ҳаётий фаолиятнинг туб моҳиятидан келиб чиқади.

Илмий ёки амалий жиҳатдан касбий педагогик фаолият бу қаторда мустасно эмас. Кишининг мақсадга мувофиқ ҳаракати шу фаолиятдан олиниши мумкин бўлган натижаларни режалаштирилишига боғлиқлиги олдиндан аниқланган. Асрлар давомида педагог ўзининг кундалик таълим бериш ва тарбиялаш амалиётида турли-туман қарорларни қабул қилишга тўғри келган ва бу айнан унинг шу каби қарорларнинг оқибатларини яқка тартибда режалаштирилишига, унинг олдинги амалий тажрибаси остида ишлаб чиқилган касбий ҳис-туйғусига асосланган.

Ўрта Осиёнинг буюк мутафаккирларининг асарларида, жумладан, Абу Али ибн Сино, Абу Наср Форобий, Муҳаммад Тарағай Мирзо Улуғбек, Абу Райҳон Беруний, Алишер Навоийларнинг асарларида, шунингдек, қадимги юнон файласуфлари Аристотел, Сократ, Платоннинг асарларида, ҳозирги кунда ҳам биз учун ғоят даражада қизиқарли бўлган, хусусан, таълим-тарбиянинг мақсади ва вазифаси, мазмуни ва усуллари оид ташхисий мулоҳазалар ва фикрлар мавжуд.

Улуғ аллома Абу Али ибн Сино, улуғ қомусий олим, инсон моҳияти ва моҳиявий кучи муаммосини тадқиқ қилар экан, абстракт нарсаларнинг ғоявий этилиш маъносини “ҳаётий нарсаларни фикран қараш” сифатида аниқлади. Шунга кўра ҳар бир учун билим борлиқда мўлжални тўғри олиш учун, ҳодисаларни тушунтириш ва олдиндан кўриш учун, фаолиятни режалаштириш ва амалга ошириш ва бошқа билимларни ишлаб чиқиш учун зарур бўлади. Билим –

воқеликни ўзгартиришнинг жуда муҳим курули. У тез ривожланаётган ўзгарувчан тизимдан иборат, унинг ўсиши ҳозирги шароитда ўзининг суръати бўйича бошқа ҳар қандай тизимнинг ўсишига қараганда жадалроқдир. Кишиларнинг қайта ўзгартувчи амалий фаолиятида билимлардан фойдаланиш қоидаларнинг махсус гуруҳи бўлишини тақозо қиладики, бу қоидалар қандай ҳолатда, қайси восита ёрдамида ва қандай мақсадларга эришиш учун у ёки бу билим зарур бўлишини кўрсатади.

Улуғ математик, астроном Мирзо Улуғбек ўз шогирдларига тез-тез шундай деб турган: “Агар Ердаги воқеликни яхши тушунишни истасанг, келажакни яхши режалаштира ол”. Астрономия, математика, физика, тиббиёт, география, тарих ва лингвистикага оид кўплаб асар ёзган буюк мутафаккир Абу Райҳон ал-Беруний таъкидлаган: “Ақлли киши келажак авлод учун фойда келтириб, у ақл ва идрок билан ҳаммани мушоҳада эта олсагина, руҳан қаноат ҳосил қилган”.

Ўзбекистонда фаол ижтимоий-педагогик тафаккур ривожланишига Тошмуҳаммад Қори-Ниёзий, Абдулла Авлоний, Мунаввар Қори Абдурашидхоновлар катта ҳисса қўшди. Уларнинг асарларида келажак киши сиймосини яратиш ғояси муаммоси алоҳида ўрин эгаллайдики, унга эришиш йўлида тарбиянинг тегишли тизими барпо бўлиши лозим эди. Машҳур ўзбек педагоги Абдулла Авлоний ўз асарларида кўп марта ўз диққатини педагогиканинг вазифаларини таҳлил қилишда, унинг тарбия ҳақидаги фан сифатида тарбиявий фаолиятнинг санъат сифатидаги аҳамиятини ёритишга қаратди. Абдулла Авлонийнинг фикрича, “тарбия санъатларнинг олийсидир, санъат эса ҳали мавжуд бўлмаган томон интилади, унинг олдида ижодиётининг келажакдаги мақсади ва ғоявий сиймоси гавдаланади”.

Мутафаккир педагоглар қолдирган бой ижодий меросдан олинган мисоллар шуни маълум қиладики, улар педагогик режалаштириш (лойиҳалаштириш) қадимдан муҳокама марказида бўлганлигини кўрсатади. Келтирилган фикрлар, шубҳасиз, ҳозирги замон педагогларининг ишларида мавжуд бўлган педагогик режалаштириш вазифаларини чуқурроқ таҳлил қилиш учун бошланғич нукта вазифасини ўтайди.

Лойиҳалаш – муҳитни фикран ўзгартиришдир. Лойиҳа ахборот муҳити доирасидаги фаолият натижаси, буюм эса – моддий объектлар муҳитидаги фаолият натижасидир. Шу ёндашувдан келиб чиқиб, педагог-олим Я.Дитрих томонидан лойиҳа буюмни мавҳум тасаввур этишни берувчи тушунчалар тизими, деб тушунтирилади; йиғма таҳлил натижасида олинган моддий жамланма хусусиятлари мажмуаси, у йиғма таҳлил натижасида олинади ва ижодий ёки ижро этиш ниятини ифодалайди. У ҳолда лойиҳалашга ҳаракатнинг айрим усулини танлаш сифатида қаралади, хусусий ҳолда – тизимли ҳаракатнинг мантикий асоси сифатида тушунилади.

Лойиҳа – лойиҳачи томонидан бунёд этилган янги бино, у ҳолда лойиҳалаш жараёнининг ўзини ижодиёт тарзида қараш мумкин, яъни бирор янги нарсани ҳосил қилиш жараёни, деб. Ижодиётнинг моҳияти фалсафада ўрганилади. Диалектик материализм нуқтаи назаридан, “ижодиёт – кишининг ҳақиқатнинг объектив қонунлари асосида шахс ва инсоният мақсади ва эҳтиёжига мувофиқ табиий ва социал дунёни ўзгартирувчи фаолиятидир”. Ижодиёт ўзининг такрорланмаслик, асиллик ва ижтимоий-тарихий ноёблиги тавсифланади. Ижодга қўйилган вазифани амалга ошириш мақсади бўлган ихтирочиликдай прагматик қараш ҳам тузиш-қуришдек туюлади.

Лойиҳалаш ижодий жараён сифатида қуйидаги босқичларни босиб ўтади:

- 1) илҳомланиш;
- 2) ҳиссий чўкиш;
- 3) тафаккур;
- 4) тасаввурнинг биргаликда ишлаши;
- 5) онгнинг энг қўп ўткирлашуви;
- 6) қўйилган мақсадга эришиш йўллари;
- 7) мақсад натижасининг мунавварлиги;
- 8) мақсад натижасининг ёрқинлиги.

Лойиҳалаш муаммолари тадқиқотчилари бу фаолиятнинг ижодий турдалиги ҳақидаги фикрни қувватлайди. Америкалик педагог П.Хилл ижодиётни “фикрнинг маълумлар чегарасидан ташқари томонга муваффақиятли учишидир”, “лойиҳалай олиш – бу бир вақтда ҳам фан ва ҳам санъатдир” деб умумлаштиради, яъни ҳам илмий ва ҳам амалий ижодиётнинг белгиларига эгадир.

Лойиҳа фаолиятни муваффақиятли ташкил қилиш бир қатор талабларни бажаришга боғлиқ. Соҳалиликни талаб этиш, яъни, лойиҳалаш предметни ҳимояламанганлигини тасвирлаш, маълум соҳалар билан боғлаш, деган сўздир. Таълим тизимининг ишлаши ва ривожланиши нафақат психологик-педагогик муаммоларни, балким, фалсафий, маданиятшунослик, ҳуқуқий, иқтисодий, ижтимоий, психологик, физиологик ва бошқа муаммоларни ҳам эътиборга олишни талаб қилади, педагогик лойиҳалаш фанларнинг кенг қўламини ёритувчи фанлараро мазмундаги билимлар билан ишлай олишга алоқадордир. Агар биз лойиҳалаштириш натижасида таълимнинг янги моделини олишни истасак, олдин у қамраб олувчи барча ижтимоий-таълимий соҳаларни таҳлил қилиш керак. Лойиҳавий қараш доирасига моделнинг ҳаракат муҳитидаги таълимнинг ижтимоий вазияти, бир бутун таълим мазмуни, ўқувчиларнинг тақдири кирган бўлади; барча унга қўшимча таълим шакллари ва қадамлари, қонунчилик меъёрлари ва шу кабилар киради. Масалан, мақсади инглиз тили бўйича битириш имтиҳонининг янги шаклини тайёрлаш бўлган таълим лойиҳаси чегарасида етарлича кенг ижтимоий-дидактик соҳани таҳлил қилишга тўғри келди. Унга

мактаб болаларини тил бўйича тайёрлашнинг барча айланмалари, назорат шакллари, хорижий тиллар ўқитувчиларига касбий таълим тизими, ўқувчилар ва педагогларнинг бошқа фанлар бўйича тестлар билан иш тажри-балари, мавжуд ўқув қўлланмалари тизими, маъмурий муносабатлар тизими ва шу қабилар кирди.

Таълим-тарбияга манфаатдор томонлар – шахслар, давлат, жамият эҳтиёжларининг турлилиги билан жамият ҳаётида алоҳида ўрин тутади ва унинг барқарор ривожланишга лаёқатини ифода қилади. Таълим тизимининг самарали ишлаши масаласи билан ҳақиқатда мамлакатнинг барча фуқаролари қизиқади: дастлаб улар умумий таълим муассасаларида ўқийдилар, сўнг болалари ўқийди, ўзлари эса малакаларини ошириш имкониятига эгадирлар. Бу ҳолат одамнинг барча ҳаёт даврида узлуксиз таълимга бўлган эҳтиёжларини қаноатлантиришга имкон беради.

Педагогик лойиҳалашга қўйиладиган талаблар. Фаолликнинг ифодаларидан бири – лойиҳага ихтиёрий тарзда қўшилиш ва ҳиссиётли-қадрли тарзда яшашдир. Лойиҳани тузиш жараёнида, нафақат бевосита қатнашувчиларнинг, шунингдек, бунга шунчаки аралашаётган-ларнинг, лойиҳа муаммоларини муҳокама қилишда иштирокчиларнинг фаоллигини эътиборга олиш муҳим саналади. Лойиҳалашнинг хусусияти шундаки, унда барча фикрлар ва таклифлар назарда тутилиши, барча қабул қилинган қарорлар илмий асосланган бўлиши керак. Агар педагогик лойиҳа-нинг муҳокамасида малакали мутахассислар, олимлар, жамият ташкилотлари фаол иштирок этсалар, унинг сифати юқори бўлади.

Таълим тизимини лойиҳалаштиришда самарали натижага муаллифлар жамоаларини тузиш орқали эришилади, бунга жамиятнинг турли қатлам-лардаги, давлат, нодавлат, жамият ташкилотларининг вакиллари киради. Аниқликка талаб лойиҳавий мақсадларга эришиш учун кафолатнинг таъмин-ланганлигига боғлиқ. Бунинг учун лойиҳавий фаолиятга қатнашаётган киши-лар белгиланган ўзгаришларни амалга оширишда зарур бўладиган ваколат даражасига эга бўлишлари, лойиҳа эса захиралар нуқтаи назаридан таъмин-ланган бўлиши ҳам зарур.

Бошқаришга қўйиладиган талаблар. Лойиҳани бошқаришнинг унумлилиги кўп жиҳатдан лойиҳа интизоми мавжудлигига боғлиқ, бу эса ҳаракатларнинг вақтинчалик чегараланганлигини, бажариладиган ишларнинг мазмунан ва технологик муайян бўлишини талаб қилади. Бошқарувнинг муваффақиятли бўлиши, шунингдек, ҳар қайси лойиҳавий ишларнинг ахборотли таъминланганлигининг тўлиқ бўлишига боғлиқ, бу эса ўз навбатида бошланғич ташхисли, хулосавий ва бошқа маълумотларни олишни талаб қилади.

Лойиҳалаш фаолиятининг технологиклиги қайта ўзгартириш ҳаракатларнинг биргаликда олиб борилишига, чекланган босқичининг самарасига асосланади. Бунда қайта ўзгартирувчи самара ҳам биргаликдаги натижага ва ҳам лойиҳа

иштирокчиларига тақалади. Лойиҳалаштириш табиатидан келиб чиқиб, педагогик лойиҳаларда бир қийматли қарорлар йўқлигини эътироф қилиш лозим, лойиҳавий фаолият эса мазмунни ва технологик кўп кўринишлиликдир.

Педагогик объектни лойиҳалаш бўйича амаллар тартиби:

Тайёрлов ишлари:

1. Лойиҳалаш объектини таҳлили
2. Лойиҳалаш мазмунини аниқлаш
3. Лойиҳалашнинг назарий таъминоти
4. Лойиҳалашнинг услубий таъминоти
5. Лойиҳалашнинг фазовий-вақтли таъминоти
6. Лойиҳалашнинг моддий-техник таъминоти
7. Лойиҳалашнинг ҳуқуқий таъминоти

Лойиҳани ишлаб чиқиш:

8. Тизимни шакллантирувчи омилни танлаш
9. Қисмларнинг ўзаро алоқадорлиги ва боғлиқлигини аниқлаш
10. Ҳужжатларни тайёрлаш

Лойиҳанинг сифатини назорат қилиш:

11. Лойиҳани қўлланилишини хаёлий тажрибадан ўтказиш
12. Лойиҳани эксперт томонидан баҳоланиши
13. Лойиҳани таҳрир қилиш, тузатиш
14. Лойиҳадан фойдаланиш бўйича қарор қабул қилиш

Лойиҳалаш объектнинг таҳлили дастлаб нимани лойиҳаламоқчи эканлигини аниқлашни талаб этади: бу тизимми, жараёнми ёки вазиятми? Бу объектларнинг ҳар бирининг хусусияти фазовий тузилишдан иборат. Бу эса катта тизимлар ва кичик вазиятлар чизиқли эмас, кўпгина устма-уст тушадиган тузилмаларга, қатламлар, ва қаватларга эга эканликларини кўрсатади. Фазовий тузилиш тизим, жараён ёки вазият ичида рўй берадиган ўзаро таъсирлар, муносабатлар, қатламлар, тузилмалар, ўртасидаги алоқаларни билдиради.

Лойиҳалаш объектнинг таҳлили даставвал унинг тузилмаларининг ҳар бирининг алоҳида ҳолати, шунингдек, улар ўртасидаги алоқани кўзда тутаяди. Таҳлил давомида ижтимоий-давлат ва шахсий талаблар нуқтаи назаридан объектдаги камчиликлар, ожиз томонлар аниқланади. Зиддиятлар, яъни, объект қисмлари ўртасидаги нисбатан муҳим номувофиқликлар ёки унинг бир бутун ҳолати ва унга қуйилган ҳам талаблар аниқланади. Айнан ана шу тугун лойиҳалаш давомида ўзгартиришларга дучор қилинади.

Лойиҳалаш объекти нақадар мураккаб ва катта бўлса, унинг босқичи ҳам шу қадар кенг таҳлил талаб қилинади. Масалан, таълим тизими ёки касб-хунар ўқув юрти тизими моделини етакчи шаклида тузишда бошланғич ҳолатни аниқлаш учун нисбатан чуқур ва кенг таҳлил талаб қилинади, бу ҳеч қандай янгилик

таянчини аниқламай вужудга келмайди, мавжуд объектми ёки унинг нусхасими, ҳар қайси янгилик олдингини қайта тузилишидир.

Лойиҳалаш шаклини танлаш қандай босқич танланганлиги ва неча босқични ўтиш кераклигига боғлиқ. Шундай қилиб, ҳозирда узлуксиз таълим умумий ўрта ва ўрта махсус ҳамда олий таълим муассасалари томонидан берилади. Шу мақсадда касб-ҳунар коллежларнинг асосий ғоялари, унинг низоми, битирувчиларнинг касбий тавсифномалари, ўқув режалари ишлаб чиқилган. Бунда кўрсатилган шакллар икки босқични ўз ичига олади: моделлаш ва лойиҳалаш. Агар педагогик жараён машғулотларда лойиҳа-ланаётган бўлса, у ҳолда унинг моделлаштирилиши педагог ва талабаларнинг тафаккурига киритилган, деб тушунилади. Машғулотнинг етакчи ғояси шундан иборат. Машғулотнинг бевосита лойиҳаланиши тузиш босқичидан – машғулотлар режаси, матнини ёки кўринишларини тузишдан бошланади. Лойиҳалашнинг исталган шакли мақсадга мувофиқ талаб этиладиган, талабалар ва педагогларнинг хусусиятларига, имкониятларига мос бўлиши керак. Акс ҳолда улар юзакигина қабул қилинади.

Лойиҳалашнинг назарий таъминланиши - бу ахборотни излаш:

- бошқа жойлардаги шунга ўхшаш объектлар фаолиятининг тажрибалари ҳақида;

- шу каби объектларни лойиҳалашда бошқа педагоглар тажрибаси;

- педагогик тизимлар ва жараёнларнинг инсонга таъсири, педагогик вазиятлар ечимининг назарий ва амалий, тажрибавий тадқиқотлари.

Лойиҳалашнинг методик таъминоти лойиҳалаш жиҳозларини ташкил қилиш чизмалар, намуналар, ҳужжатлар ва шу кабиларни тайёрлаш; нисбатан қулай ва мақсадга мувофиқ тузилмаларни танлаш кабиларни ўз ичига олади. Бунга педагогик жараёнлар ёки вазиятларни лойиҳалашни мазмуний таъминлаш ҳам киради. Шу мақсадда, масалан, дарслар ёки мавзулар жилдига эга бўлиш тавсия этилади. Уларда ўқитувчи ёки уста аниқ ихтисосликка эга ўқув гуруҳи учун алоҳида мавзулар бўйича турли материалларни тўплайди. Бундай дарслар жилдига қуйидагилар киради: олий ва касбий таълимнинг ўзаро алоқадорликлиги ифодаланувчи топшириқлари; ҳужжатли материал; талабаларнинг маърузалари, ишланмалари; кўргазмали қуроллар ёки уларнинг жамланмаси; талабаларнинг мустақил ишлари учун ёзма-топшириқлар ва шунга ўхшаш, блокли-модулли ифодаловчи иш қоғозлари.

Лойиҳалашнинг фазовий вақтли таъминоти агар уни тайёрлашда муайян вақт ва муайян фазо эътиборга олинганидагина аниқ қийматга эга ва ундан фойдаланиш мумкин бўлади. Фазовий вақтли таъминот – педагогик лойиҳалашнинг зарурий шартидир.

Фазовий таъминлаш деб мазкур модел, лойиҳа ёки тузилмани амалга ошириш учун энг самарали жой аниқлаш (тайёрлаш)ни, жойнинг тизимлар, жараёнлар ёки вазиятларни амалга оширишга жойнинг таъсирини ҳисобга олиш тушунилади. Исталган модел, лойиҳа ёки тузилма аниқ фазога боғланади. Бу эса педагогик жараён иштирокчиларининг ҳаракатларини олдиндан айтишга ёрдам беради.

Лойиҳалашни вақт бўйича таъминлаш - бу унинг ҳажми бўйича вақт билан ўзаро нисбати, яъни маълум вақтга сиғадиган ва бажарилиш суръати бўйича, мароми бўйича фаолияти кетма-кетлиги, тезлиги ва шу вақтда унга жойлашадиган жараён билан ўлчанади. Масалан, вақтни касбий қобилият, касбий тажриба, усталикнинг шаклланишининг давом этиши сифатида, шунингдек, тадбирлар, педагогик вазиятларнинг (тизимлар, жараёнлар, вазиятларнинг) таъсир этиши, ривожланиш босқичлари давом этиши сифатида билиш талаб қилиниши мумкин. Буларнинг ҳаммаси педагог ва талабаларнинг кучи, қуввати, диққати ва вақтини тўғри тақсимлашга имкон беради. Шу билан биргаликда ўзларида вақт мароми, частотаси, оралиғи, кетма-кетлиги, тезлиги, ҳажмини намоён этади.

Ҳар бир услуб ўзига сермеҳнатлиги, мазмуни ҳам уни бериш ва ўзлаштириш учун вақт талаб қилади. Ҳар бир шакл маълум вақтга мўлжалланган. Моддий-техник таъминот лойиҳалаш жараёнида бир неча вазифани бажаради. Биринчидан, у лойиҳалаш бўйича бевосита фаолиятнинг ўзини амалга ошириш учун педагогик техника ва воситадир. Иккинчидан, моддий-техник қисми турли манбалардан таъминланиши сабабидан, табиийдирки, у ҳам лойиҳаланиши керак, яъни моделлаш, лойиҳалаш ва тузиш-қуриш объекти бўлиши лозим. Учинчидан, моддий-техник таъминот ҳар вақт тарбиявий мақсадларни ечиш воситаси бўлганлигига кўра у педагогик моделлар, лойиҳалар ва тузилмалар таркибий қисми сифатида, тизимлар, жараёнлар, вазиятлар лойиҳаланиши керак. Лойиҳалаш жараёнида педагогик тизимлар, жараёнлар, вазиятларнинг моддий-техник таъминланиши тўлиқ бўлишига, уларнинг фаолиятнинг бош йўналишларида тўпла-нишига, воситалардан кўчма ҳолда фойдаланишга, уларнинг энг мақбул бирикувиға, ўзаро алмаштирилиши ва ўзаро тўлдира олинишига эришиш лозим. Лойиҳалашнинг моддий-техник таъминланганлигига лойиҳалашнинг содда бўлиши ва лойиҳани амалга оширилиши, педагоглар ва ўқувчилар фаолиятида қулайликлар, тарбия натижалари ва ишончилигининг турғун бўлиши боғлиқдир. Қоникарсиз моддий-техник негиз педагогик лойиҳалаш юзасидан барча меҳнатни йўққа чиқариши мумкин. Бу ҳолда исталган модел, лойиҳа, тузилмали педагогик хаёлий шароитга тушиб қолади. Лойиҳалашнинг ҳуқуқий таъминоти – талабалар ва педагогларнинг тизимлар, жараёнлар, вазиятлар чегарасида фаолиятини тайёрлашда ҳуқуқий асосни яратиш ёки уни ҳисобга олишдан иборат. Ҳеч қандай педагогик лойиҳа республика

қонунчилигини, олий ҳокимият қонунлари ва фармонларини, таълимнинг бевосита бошқариш органлари буйруқларини бузиши мумкин эмас. Тизим ташкил этувчи омилни танлаш бутун бир лойиҳани унинг барча таркибий қисмлари билан ўзаро боғланган ҳолда тузиш учун зарур. Алоқаларни ўрнатиш ихтиёрий эмас. Бу жараён бош бўғинни ажратишни талаб қилади, қолган барча алоқалар унга боғлиқ равишда белгиланадилар. Бош бўғин – тизим ташкил этувчисини, қисмларини бирлаштирувчи асос, ўзакдир.

Тизим ташкил этувчи таркибий қисм – у бошқа барча таркибий қисмларни бир бутун қилиб бирлаштира олади, уларни мақсадга мувофиқ йўналтира олади ва ривожлантиради. Бунда тизим ташкил этувчи қисми эркин қолади ва бошқа қисмларнинг ўзгарувчанлигига тўсқинлик қилмайди. У бўйича янги турғун педагогик тизимларни бунёд этиш мумкин, шунга кўра уни таърифлаш ўта муҳим. Тизим ташкил этувчи омилни танлаш шахсни тарбиялаш умумий мақсадга эришиш лойиҳасига таъсир кўрсатади. Психологлар педагогнинг лойиҳалаш жараёнида икки умумий мақсадга эришиш йўлини белгилайдилар: мазмуний ва динамик.

Педагогик лойиҳалашнинг мазмуни, умумий мақсадга эришиши асоси сифатида, шахсни тарбиялаш мақсади ва вазифасини ўз ичига олади, уларнинг ўзгармаслигини сақлайди, мазмуни, услублари ва шакллари ўзгарувчан қилади. Мақсад ва вазифалар бошланғич ҳолда аниқ берилган ҳисобланади. Педагог бу ҳолда шахсга таъсир этишнинг шундай усулларини излайдики, улар қуйилган мақсадга мувофиқ равишда уни ривожлантиришга ёрдам беради. Ўзгарувчан тузилмалар ташкил этувчи қисмлари сифатида тарбияланувчи ва педагогнинг шахсий имкониятларини олади. Бу умумий мақсадга эришиш йўлида фикрлаш мантиғи тизим, жараён, вазият иштирокчиларининг аниқ имкониятларидан келиб чиқишлари, сўнг мақсад, тамойил, мазмун, услублар, воситалар ва шаклларни аниқлашдан иборат. Таркибий қисмлар ўртасидаги алоқалар ва боғланишларни белгилаш лойиҳалашнинг асосий амалларидан биридир. Тизим, жараён ёки вазият қисмлари ўртасидаги алоқаларнинг жуда кўп турлари мавжуд. Улардан асосийлари: вужудга келиш, туғилиш, яшаш, мазмун ва бошқариш алоқаларидир. Вужудга келиш алоқаларидан таълимнинг мужассамлашган кўринишини, ёки мужассамлашган ўқув фанини, ёки мужассамлашган машғулотни лойиҳалашда фойдаланиш мумкин. Машғулот тузилмалари, мазмуни, услубий қисмлари ўртасидаги алоқаларни ўрнатишда янги таълимотлар вужудга келади: таълимнинг янги тури (масалан, муҳандислик-педагогик), янги ўқув фани (экология), машғулотларнинг янги тури (мужассамлашган машғулотлар). Қурилиш алоқалари жараёнлари қисмлари, таркиби, жойлашувини қамраб олади. Улардан фойдаланиб, машғулотларда бошқа фанлардан маълумотлар киритиш, қисмларини кўпай-тириш ёки камайтириш, жойларини алмаштириш мумкин.

Ҳақиқатда лойиҳа-ланаётган объект аввалгича қолади, у енгилгина такомиллаштирилади.⁷

Мазмуний алоқалар аксинча, ўзаро таъсир этувчи қисмлар – таркиб ва мазмун моҳиятига тегиб ўтадилар. Чунончи, ишлаб чиқаришда меҳнатнинг илғор шакллари, фойдаланиладиган технология хусусиятлари таъсири остида тегишли ихтисослик бўйича бўлажак мутахассисларни тайёрлашда таълим бериш услубиётини тубдан ўзгартириш мумкин. Бошқарув алоқалари, лойиҳалаш объектига анъанавий ёндошувни сақлаган ҳолда, уни янги муҳитга, кўшни тизимларга, жараёнлар ва вазиятларга мослаштирган ҳолда енгилгина ўзгартириши мумкин. Масалан, бундай алоқалар уларни касбий мақсадга мувофиқ бўлиши зарур бўлганда ўрнатилади. Ҳужжатларни таққослаш одатдагидек умумий ҳолда қабул қилинган тегишли кетма-кетлик, яъни, мажбурий бўлимлар рўйхати ва уларнинг тузилиши эътиборга олинган ҳолда амалга оширилади.

Лойиҳанинг ишлатилишини фикран тажриба-синовлардан ўтказиш – уни хаёлда ўтказиш, ўз-ўзини текширишда хаёлан унинг амалиётдаги хусусиятлари, иштирокчиларга таъсири, натижалари таҳлил этилади. Хаёлий тажрибаларда лойиҳаланган тизимда, жараёнда, вазиятда ўқувчилар ва педагогларнинг юриш-туришини олдиндан ўзига хос сифат тарзида тахминий текширишни тақозо этади. Лойиҳани холис баҳолаш – унинг шаклини мутахассислар, манфаатдор кишилар томонидан текширишда, ўзга холис мутахассис лойиҳанинг мустақил тавсифномасини тузади.

Лойиҳани таҳрир қилиш тажриба ўтказилиб, холис баҳолангандан сўнг амалга оширилади. Лойиҳани тузатувчилар тегишли тушунтиришлар олиб, камчиликларни аниқлаб, уни яна бир марта қараб чиқадилар, таҳрир қиладилар, тузатадилар, такомиллаштиради, бойитади. Буларнинг барчаси – таҳрир қилишдир. Лойиҳадан фойдаланиш мумкинлиги ҳақидаги қарор охирги иш бўлади. Сўнг унинг амалда қўлланилиши бошланади. Барча қабул қилинган қарорлар, хулосалар доимо маънавий-руҳий ҳисобланиб, у лойиҳанинг сифати ва фойдаланиш натижалари учун жавобгарлик билан боғлангандир.

Таъкидлаймизки, бу босқичлар исталган педагогик объектни лойиҳалашнинг исталган шаклида намоён булади. Босқичлар англаш ва тўғри қўллашга, лойиҳалашни нисбатан тежамли ва мақсадга йўналган, тўғри тузишга ёрдам беради.

?

НАЗОРАТ УЧУН САВОЛ ВА ТОПШИРИҚЛАР:

1. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) нима?
2. Лойиҳа таълимнинг дидактик моҳияти нимадан иборат?
3. “Педагогик лойиҳалаш” деганда нимани тушунасиз?
4. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш тамойиллари қайсилар?
5. Педагогик лойиҳалашнинг қандай шакллари мавжуд?
6. Лойиҳанинг асосини нима ташкил этади?
7. Лойиҳалаш методи бу-?
8. Лойиҳалаш қандай тизимга асосланади?
9. Лойиҳани яратиш кетма-кетлигини айтинг.
10. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш қонуниятлари қайсилар?

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Колесникова И.А., Горчакова–Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учеб. Пособие для высш. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина, И.А. Колесниковой. – 2-е изд., стер. – М.: Изд-кий центр “Академия”, 2007.
2. Муслимов Н.А., Уразова М.Б. Проективная деятельность будущего учителя. Учеб.пособ. – Т.: GrandPaper, 2011. – 92 с.
3. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика назарияси / Дарслик. Тошкент: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2008.
4. Pedagogika / Bakalavriat yo’nalishi uchun darslik / Prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent: “O’zbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2010.
5. Инновацион таълим технологиялари / Муслимов Н.А., Усмонбоева М.Х., Сайфуров Д.М., Тўраев А.Б. – Т.: “Сано стандарт” нашриёти, 2015. – 89-101-б.

2-маву: Инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари

Режа:

1. Педагогик инновацияларнинг ривожланиш шарт-шароитлари.
2. Инновацион фаолиятнинг назарий омиллари.
3. Педагогнинг инновацион фаолиятига бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари:

Таянч тушунчалар: педагогик инновация, инновацион жараён, янгиликлар киритиш, мотивация, илмий тафаккур, ижтимоий муҳит, амалий қўлланилиши, инновацион босқич, педагогик ғоя.

1. Педагогик инновацияларнинг ривожланиш шарт-шароитлари.

Илғор педагогик технологиялар ва инновациялар ўз-ўзидан таълим тизимига кириб келмайди. Бу ўқитувчи фаолияти ва унинг мотивациясига боқ`лиқ жараён. Ўқитувчи фаолиятини ўзгартирмай туриб, унинг масъулияти ва фаоллигини оширмасдан таълимда бир қадам олдинга силжиб бўлмайди. Бугунги кунда педагогика соҳасида янги илмий йўналиш - педагогик инновация ва таълим жараёнини янгилаш ғояларининг пайдо бўлиши натижасида ўқитувчининг педагогик фаолиятида ҳам янги йўналиш «ўқитувчининг инновацион фаолияти» тушунчаси пайдо бўлди.

Педагогик инновацион жараёнлар Фарбий Европада 1950-йилларда, Россияда 1980-йилларда ҳамда Ўзбекистонда 2000-йилларда махсус ўрганиш предметига айланди. Бугунги кунда педагогик инноватика уч асосий элементи: педагогик янгиликларни яратиш; уларни амалиётга жорий этиш ва ўзлаштириш; қўллаш ва кенг ёйишнинг бирлиги ва ўзаро алоқадорлиги ҳақидаги фан сифатида эътироф этилади.

Инновация муаммоларини ҳал қилиш ва уларни замонавий илмий тафаккурнинг энг муҳим йўналишлари қаторига ажратиш жамиятдаги инновацион жараёнларнинг ўсиб бораётган динамикасидан хабардор бўлиш натижасидир. Ушбу йўналишдаги илмий қизиқишларнинг ривожланиши ушбу ҳодисанинг мураккаблиги ва кўп қирралигини очиб берди, бу эса уни таҳлил қилишда турли хил ёндашувларнинг пайдо бўлишига олиб келди. Бу эса, инновация жараёнлари ҳам янгиликларнинг ўзи, ҳам уларнинг ижтимоий-маданий муҳити билан боғлиқ омилларни ҳисобга олган ҳолда тизимли, яхлит ўрганишни талаб қилишини англаш зарурлигини белгилаб берди.

Мамлакатимизда педагогик инновацияларнинг ривожланиши оммавий ижтимоий педагогик ҳаракат билан, мактабни жадал ривожлантиришга бўлган эҳтиёж ва ўқитувчиларнинг уни амалга оширишга қодир эмаслиги ўртасидаги зиддиятнинг пайдо бўлиши билан боғлиқ. Янгисидан оммавий фойдаланиш кўпайган. Шу муносабат билан янги билимларга, янги "инновация", "янги", "янгилик", "инновацион жараён" ва бошқаларни тушунишда эҳтиёж янада кескинлашди.

Лотинча "Инновация" сўзи таржимада янгиланиш, ўзгартириш, янги нарсани киритиш, янгиликни киритиш демакдир. "Инновация" тушунчаси ҳам янгилик, ҳам ушбу янгиликни амалиётга жорий этиш жараёни сифатида белгиланади.

Ҳозирги кунда илмий адабиётларда инновацион жараёни босқичларга бўлишнинг қуйидаги схемаси ишлаб чиқилган:

1. Янги ғоянинг туғилиш босқичи ёки инновация тушунчасининг пайдо бўлиши; анъанавий равишда бу кашфиёт босқичи деб аталади, бу, қоида тариқасида, фундаментал ва амалий илмий изланишлар натижасидир (ёки тезкор "тушунча"),

2. Ихтиронинг босқичи, яъни объект, моддий ёки маънавий намунадаги маҳсулотда акс эттирилган янгилик яратиш.

3. Қабул қилинган янгилик амалий қўлланилишини топадиган инновация босқичи, уни такомиллаштириш; ушбу босқич янгиликдан барқарор самара олиш билан якунланади.

Шундан сўнг, инновацияларнинг мустақил мавжудлиги бошланади, инновация жараёни кейинги босқичга ўтади, бу фақат инновацияларни қабул қилиш шароитида келади.

Инновациялардан фойдаланиш босқичида кейинги босқичлар ажратилади:

4. Инновацияни диффузия босқичи, уни кенг жорий этиш, янгиликнинг янги йўналишларда тарқалиши (тарқалиши) иборат.

5. Инновациянинг ўзига хос соҳада ҳукмронлик қилиш босқичи, янгиликнинг ўзи янгиликни йўқотиб, шундай бўлишни тўхтатади. Ушбу босқич самарали алтернативанинг пайдо бўлиши ёки ушбу янгиликни самаралироқ билан алмаштириш билан якунланади.

6. Янгиликни янги маҳсулот билан алмаштириш билан боғлиқ ҳолда қўллаш қўламини камайтириш босқичи.

Янгиликни ҳар томонлама, мақсадга йўналтирилган деб ҳисоблаш мумкин бўлган инновацияларни яратиш, тақсимлаш ва улардан фойдаланишнинг тенг жараёни, уларнинг мақсади одамларнинг эҳтиёжлари ва манфаатларини янги воситалар билан қондиришдир, бу тизимда маълум сифат ўзгаришларига олиб келади ва унинг самарадорлиги, барқарорлиги ва ҳаётийлигини таъминлаш йўллари кўрсатади.

Шундай қилиб, инновация - бу ички мантиқ (инновацион жараён) билан ҳам, унинг атроф-муҳит билан ўзаро алоқаси вақтидаги табиий ҳаёт билан (ҳаёт айланиши) характерли бўлган динамик тизим. Инновация бир босқичдан иккинчи босқичга ўтиши билан инновацион жараённинг тузилиши ўзгаради.

"Инновация" атамасига концептуал жиҳатдан "ўзгариш", "такомиллаштириш", "ислоҳот" тушунчалари яқин. Бироқ, улар орасида маълум фарқлар мавжуд.

"Ўзгариш" атамаси бирининг ўрнини бошқасига алмаштириш билан, яъни ҳар қандай ўзгариш ёки ўзгарувчанлик билан тавсифланади. Ёки -

Ўзгаришга қаратилган ҳаракат сифатида, иккинчисидан воз кечиш. Кейинчалик, ўзгариш аввал содир бўлган нарсадан кўринадиган оғиш сифатида кўрилади. Инновация тушунчаси, мактабларда тез-тез ишлатиб турилгани каби, ўзгариш концепцияси билан синонимдир. Агар ушбу ўзгариш кенг кўламда ва бутун мактаб тизимини қамраб олса, у ислоҳот деб аталади. Бироқ, ҳар қандай ўзгаришни янгилик деб ҳисоблаш нотўғри бўлади. У олдиндан белгиланган мақсадларга мувофиқ такомиллаштиришни ўз ичига олиши керак. Ўзгаришлар мавжуд вазият учун янги бўлиши керак, лекин ҳар доим ҳам мутлақо янги ғоялар ёки шакллар эмас. Биз баъзи ўзгаришларни янгилик сифатида гапирамиз, гарчи улар бир марта ва бирон бир жойда аллақачон ўзини намоён қилган бўлса ҳам, лекин ҳозирги пайтда ва бу муҳитда улар алоҳида аҳамиятга эга бўлиб, педагогик жараёни рағбатлантириши мумкин.

❖ Инновацион фаолият – узлуксиз равишда янгиликлар асосида ишлаш бўлиб, у узоқ вақт давомида шаклланади ва такомиллашиб боради.

Ўқитувчи инновацион фаолияти хусусиятларини ўрганиб чиққан педагог олимлар фикрларига таянган ҳолда, қуйидагиларни инновацион фаолиятнинг асосий белгилари деб ҳисоблаш мумкин:

- ✓ ижодий фаолият фалсафасини эгаллашга интилиш;
- ✓ педагогик тадқиқот методларини эгаллаш
- ✓ муаллифлик концепцияларини яратиш қобилияти;
- ✓ тажриба-синов ишларини режалаштириш ва амалга ошира олиш;
- ✓ ўзидан бошқа тадқиқотчи-педагоглар тажрибаларини қўллаш олиш;
- ✓ ҳамкасблар билан ҳамкорлик;
- ✓ фикр алмашиш ва методик ёрдам кўрсата олишлик;
- ✓ зиддиятларнинг олдини олиш ва бартараф этиш;
- ✓ янгиликларни излаб топиш ва уларни ўз шароитига мослаштириб

бориш.

Ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлаш муаммосига мурожаат этиш жамиятда инновацион жараёнлар динамикасининг ўсиб бораётганлигини тушуниш натижасида вужудга келди. Унинг таҳлили фақат фан ва техника эришган замонавий ютуқлардан фойдаланишни ўз ичига олмасдан, балки янгиликларни излаш, яратиш, мослаштириш, татбиқ этиш ва олинган натижаларни қайта текшириш каби жараёнларни ҳам қамраб олади.

Инновацион фаолиятнинг тузилишини ўрганиб чиққан олимлардан бири В.Сластенин уни қуйидагича тузилишга эга деб кўрсатиб ўтади: «Инновацион фаолиятнинг тузилиши-ижодий ёндашув, ижодий фаоллик, янгиликни киритишга технологик ва методологик тайёргарлик, янгича фикрлаш, муомала маданияти.

Инновацион фаолиятнинг даражалари: репродуктив, эвристик, креатив бўлиши мумкин».

Инновацион фаолият даврида янгиликлар, инновациялар, том маънода таълим жараёнига кириб келади. Шу сабабли таълим тизимидаги инновацияларни педагогик жараёнга киритиш 4 босқичда амалга оширилади:

- ❖ Муаммони таҳлил асосида аниқлаш.
- ❖ Мўлжалланаётган таълим тизимини лойиҳалаш.
- ❖ Ўзгаришлар ва янгиликларни режалаштириш.
- ❖ Ўзгаришларни амалга ошириш.

Таълим муассасасида инновацион фаолиятнинг самарали йўлга қўйилганлиги инновацион жараён субъекти ва инновацион жараённинг фаолиятли тузилиши билан бевосита боғлиқдир.

Инновацион фаолиятнинг **мақсади** – биринчидан, кутилган натижага эришиш вақтини аниқлаш, иккинчидан, белгиланган муддатда уни қўлга киритиш имкониятлари, учинчидан, мақсадга эришишдаги субъектининг йўналганлиги, тўртинчидан, олинган натижани кутилаётган билан таққослаш имконини берувчи янгиликнинг таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмини ўзгартиришга қаратилишидир.

Инновацион фаолиятнинг **вазифаси** – кутилган натижага имкон берувчи таълим жараёнининг инновацияланаётган қисмининг аввалги ва уни ўзгартиришга қаратилган янги моделининг ҳолатини ўзида акс эттиришидадир.

Инновацион фаолият **шакли** деганда мазкур жараён субъектларнинг мақсадга эришиш учун ташкил этилган фаолияти тузилишини ўзаро мувофиқлаштириш, инновацион фаолият **методи** деганда эса, унинг мақсадга эришиш йўлидаги, маълум бир маънодаги тизим фаолиятини тартибга солиниши тушунилади.

Инновацион фаолият **натижаси** объектнинг янгиланишидаги аниқ ўзгаришларни ўзида акс эттириб, эришилган натижаларни баҳолашда уч гуруҳ мезонларидан фойдаланилади: 1) сифат мезонлари; 2) самарадорлик мезонлари; мотивация мезонлари.

Инновацион фаолият – педагогик жамоани ҳаракатга келтирувчи, олға бошловчи, таракқий эттирувчи кучдир. Инновацион фаолият узлуксиз равишда янгиликлар асосида ишлаш бўлиб, у узок вақт давомида шаклланади ва такомиллашиб боради.

Инновацион фаолиятнинг тузилишини ўрганиб чиққан олимлардан бири В.А.Сластенин уни қуйидагича тузилишга эга деб кўрсатиб ўтади: “Инновацион фаолиятнинг тузилиши – ижодий ёндашув, ижодий фаоллик, янгиликни киритишга технологик ва методологик тайёргарлик, янгича

фикрлаш, муомала маданияти. Инновацион фаолиятнинг даражалари: репродуктив, эвристик, креатив бўлиши мумкин. Инновацион фаолиятнинг асл мазмуни амалда янги технологиянинг шаклланиши бўлиб, унинг натижаси инновация сифатида юзага келган ихтирони – лойиҳага, лойиҳани – технологияга айлантиришга йўналтирилган фаолиятдир. Инновацион фаолиятда илмий тасаввурлар академик илм мантиғи бўйича туғилмайди, балки ривожланиш жараёнининг модификациялари қўллаб-қувватланиши натижасида ривожланаётган амалиёт мулоҳазасидан пайдо бўлади.

Таълим муассасида инновацион фаолиятнинг самарали ёлга қўйилганлиги инновацион жараён субъекти ва инновацион жараённинг фаолияти тузилиши билан бевосита боғлиқдир. Инновацион жараён субъекти деганда, таълим муассасаларига янгиликлар киритиш жараёнига иштирок этувчи шахслар ва таълимни бошқариш органлари тушунилади. Улар ҳаракатининг бирлиги маълум бир натижаларга эришишга олиб келади. Таълим муассасидаги инновацион фаолиятнинг мақсадга ёналтирилганлиги ва ташкил этилганлиги инновацион жараённинг фаолиятли тузилишини оқилона ташкил этиш ёли билан амалга оширилади. Мазкур ҳолат ҳар бир алоҳида ҳаракат тузилишини инобатга олишни тақозо этади. Инновацион жараённинг фаолиятли тузилиши мотив-мақсад-вазифа-шакл-метод-натижа каби таркибий қисмларни ўз ичига қамраб олади.

Мотив – инновацион фаолият субъектининг талабларини қондиришдан инновацион фаолият субъекти эҳтиёжининг мажмуавийлигини англаш ва шакллантиришгача бўлган амалий фаолияти жараёнида юзага келувчи субъектнинг янгиликни яратиш ва ўзлаштиришга бўлган эҳтиёж ва қизиқишларини ўзида ифода этувчи ундовчи куч сабабдир.

Ўқитувчининг инновацион фаолияти таҳлили янгилик киритишнинг самардорлигини белгиловчи муайян меъёрлардан фойдаланишни талаб қилади. Бундай меъёрларга - янгилик, мақбуллик, юқори натижалилик, оммавий тажрибаларда инновацияни ижодий қўллаш имкониятлари киради.

Олий мактаб ўқитувчисининг инновацион фаолияти олий мактаб педагогикасининг бош муаммоларидан биридир. Ўқитувчи инновацион фаолиятининг энг муҳим компонентларидан бири юксак профессионализм – акмеология, юнонча энг олий нуқта, энг гуллаган давр, юксак профессионализм маъноларини беради. Касбий интеллектуал етуклик ва маҳоратни билдиради. Юксак профессионализмга эришишнинг омиллари сифатида қуйидагилар кўрсатилади:

- истеъдод нишонлари;
- уқувлилик;
- қобилият;

- истеъдод;
- оила тарбияси шароити;
- ўқув юрти;
- ўз хатти-ҳаракати.

Мотивацияга тайёрлик, педагогис янгиликларга мойиллик муаммоси ўқитувчиларни тайёрлашда марказий масалалардан бири ҳисобланади, чунки фақатгина инновацион фаолият мақсадларига мос келадиган мотивация ушбу фаолиятнинг уйғун амалга оширилишини ва ўқитувчига шахсинг ўзини ўзи очиб беришини таъминлайди.

Интеллектуал сози инглиз тилидан олинган бўлиб "ақлий" деган маънони англатади. Таълим жараёнида билимларни узлуксиз ва изчил олиб борилиши назарда тутилган. Яъни педагог дарс жараёнида "НОВАТОР" бўлиши керак. Ҳар битта дарсга янгилик олиб кириш керак. Педагогик фаолиятда ҳам сифат муҳим аҳамиятга эга. Ўқитувчи меҳнатига фақат унинг ўз фаолиятига қанчалик даражада ижодий муносабатда бўлаётганлигини аниқлаш орқалигина холис баҳо бериш мумкин. Педагогик вазиятларнинг ранг-баранглиги, улардан келиб чиқадиган вазифаларни таҳлил этиш ва ечишга нисбатан турли ёндашувларни тақозо этади.

Мутахассиснинг педагогик фаолияти кўп жиҳатдан янги педагогик технологияларни ижодий ўзлаштириб, улардан амалда унумли фойдаланишдан иборат. Ўз-ўзидан равшанки, бу ишни малакали ўқитувчигина уддалай олади. Аммо, ўқитувчининг педагогик технологияларни билиш даражасини педагогик маҳорат билангина боғлаш тўғри бўлмайди. Айни бир технологияни кўплаб педагоглар қўллаши мумкин, лекин жараён ҳеч қачон бир хил бўлмайди, натижалар ҳам кафолатланади. Мохир педагог ижоди айнан педагогик технологияларга ўзига хос ёндашувдан иборат. Педагогик технология муайян педагогик ғоя асосида ишлаб чиқилади.

Ижод - бу мавжуд тажриба ҳамда янги билим ва кўникмаларнинг шаклланиши негизда янгилик яратиш билан боғлиқ фаолиятдир. Ижоднинг бир даражасига мавжуд билимлардан фойдаланиш ҳамда уларни қўллаш соҳасини кенгайтириш хос бўлса, бошқа даражада объектга нисбатан одатдаги муносабатни ўзгартирувчи мутлақо янги ёндашув вужудга келади. Педагогик фаолият - бу муттасил ижод жараёнидир. Лекин бошқа соҳалар (фан, техника, санъат) даги ижоддан фарқли ўлароқ педагог ижодининг мақсади ижтимоий жиҳатдан янги ҳодиса яратиш эмас, балки шахсни ривожлантиришга қаратилади. Албатта ўз ишига ижодий ёндашадиган, новатор педагог ўз тажриба мактабини яратади, лекин мавжуд педагогик тажрибаларни ижодий ўзлаштиришга ҳар бир ўқитувчи интилиши лозим. Педагогик вазиятларни баҳолашдаги мустақиллик, тарбиянинг муайян шакл, восита ва усулларини

танлай олиш, воқеалар қандай ривожланишини олдиндан кўриб, уларни мақсадга ёналтира билиш ижодий хусусиятга эга бўлган касбий маҳоратнинг муҳим қисми ҳисобланади.

Мутахассис маҳорати амалий кўникмалар синтези ҳисобланиб, касбий фаолиятида ўз ифодасини топади. Айни вақтда педагогик ижоди шаклланаётган, ривожланаётган ўқувчи шахси билан боғлиқ ўзига хос хусусиятларга эга бўлиб, ўз ўрнида мутахассиснинг бу борадаги имкониятлари вақт доирасида қатъий чекланган. Қоида тариқасида у бўлажак дарснинг оқилона методикасини тез тасаввур қилиши, лаҳзалар ичида янги қарор қабул қилиши лозим. Кўпинча вазиятни тез таҳлил этиш ва зудлик билан ҳаракат қилиш талаб этилади. Педагогик ижоднинг моҳияти мустақил ҳаракат қилиш ва ўз фаолиятини илмий-педагогик билимлар нуқтаи назаридан ўзлаштириш қобилиятида намоён бўлади. Педагогик ижоднинг муҳим жиҳати шундан иборатки, у доим изчил, ривожланувчи хусусиятга эга бўлиб, ўқитувчи ва ўқувчиларнинг ўзаро ҳамкорлигига имконият яратади.

”Инновация” атамаси замонавий маънода янги элементлар ёки шакллarning намоён бўлишини англатади. Ушбу сўзнинг синоними “Янгилик”. Замонавий ўқитувчи кенгроқ маънога эга бўлса-да, бироз чуқурроқ деб ҳисобланади. Таълим жараёнини уни ўзгартириш ва яхшироқ маълумот олиш учун ўрганиш ва таққослаш орқали ўз касбий тажрибаларини тушунишга асосланган ўқитувчининг мақсадли иши деб тушунилади.

Айтишимиз мумкинки, ўқитувчининг инновацион фаолияти бу ўқитувчининг ижодий салоҳияти акс этадиган ҳодиса. Агар биз ушбу атамани унинг умумий ўқув жараёнига қўлланиши нуқтаи назаридан кўриб чиқсак, унда унинг нисбий ёшлиги ҳақида гапириш мумкин. Инновациялар нафақат инновацияларни яратиш ва тарқатишни, балки бу янгиланишлар билан боғлиқ бўлган фикрлаш тарзида ва фаолият тарзидаги ўзгаришларни ўз ичига олади. Қандай бўлмасин бу, прогрессив, фойдали, ривожланган, замонавий ва ижобий нарса.

Таълим жараёнига турли хил янгиликларни киритиш жараёни кўп жиҳатдан ўқитувчининг ўзига боғлиқ. Ўқитувчининг инновацияларга тайёрлигини қандай англаш мумкин? Бу ҳолда шахснинг потенциали қуйидаги параметрлар билан боғлиқ:

- Янги ғоялар, ғояларни яратиш ва ишлаб чиқариш, шунингдек уларни амалда лойиҳалаштириш ва моделлаштириш учун ижодий қобилиятнинг мавжудлиги;

- Мавжуд ғоядан фарқ қиладиган янги нарсага тайёрлик, унинг асоси панорамик ва фикрлаш мослашувчанлиги, шунингдек характерга бағрикенглик;

- Маданий ва эстетик жиҳатдан Таълим ва ривожланиш;
- Ўз фаолиятини такомиллаштириш истаги, шунингдек, уни таъминлайдиган ички усул ва воситаларнинг мавжудлиги.

Ўқитувчининг инновацион фаолиятга тайёрлиги шунингдек иш учун катта қобилият, кучли тирнаш хусусияти берувчи омилларга қарши тура олиш қобилияти, юқори ҳиссий ҳолат ва ўз ишида ижодий бўлишни исташ деб тушунилади. Аммо ўқитувчига шахсиятдан ташқари баъзи фазилатлар ҳам керак. Буларга янги технологияларни билиш, лойиҳаларни ишлаб чиқиш, ўқитишнинг энг янги усулларини билиш, шунингдек, камчиликларнинг сабабларини аниқлаш ва аниқлаш қобилияти киради.

Ўқитувчиларнинг инновациялардаги иштироки ўзига хос хусусиятларга эга. Бу тегишли цхкилотлар ўртасида зарур даражадаги эркинлик мавжудлигини англатади. Дарҳақиқат, мактабгача Таълим муассасасида ва мактаблардаги ўқитувчининг инновацион фаолияти ўзига хослиги туфйли кўпинча тегиниш орқали амалга оширилади. Ҳақиқат шундаки, бундай ечимлар мавжуд тажрибадан ташқарида. Шунини ҳам такидлаш керакки, бугунги кунда ўқитувчининг инновацион фаолияти қисман тартибга солинади ва назорат қилинади. Шу муносабат билан янги ечим ва ҳақиқатни излаш жараёнида қилган барча ишлари жамият манфаатларига зарар етказмайди деб ўйлаб, инноваторга, тадқиқотчига ишониш керак. Ушбу ёндашув ижодкорлик эркинлиги инновацион фаолият билан шуғулланадиган ўқитувчининг юқори шахсий масулияти билан бирга амалга оширилиши кераклигини англашга олиб келади.

2. Инновацион фаолиятнинг назарий омиллари.

Таълимнинг бугунги вазифаси ўқитувчиларни кун сайин ортиб бораётган ахборот Таълим муҳити шароитида мустақил фаолият кўрсата олиш, турли соҳаларда замонавий ахборот технологияларини самарали қоллаш ва ахборот оқимларидан оқилона фойдаланишга ўргатишдан иборат. Шу мақсадда, ўқувчиларга узлуксиз равишда мустақил ишлар имконияти ва шароитини яратиб бериш ҳамда ижодий фикрлаш ва мустақил қарорлар қабул қилишга ўргатиш зарур. Бу масаланинг йчими табиийки, мазкур жараённинг асосий ташкилотчиси педагогларни тайёрлаш сифатига боғлиқ. Ҳар бир жамиятнинг келажаги унинг ажралмас қисми ва ҳаётини зарурати бўлган Таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади.

Таълим жараёнига инновацияларни қўллаш бугунги кунда қуйидаги вазифаларни амалга оширишни талаб этади:

- Ўқув фанининг аниқ мақсадини аниқлаш;
- Фаннинг ҳажми ва мазмунини аниқлаш;

- Зарур бўлган Таълим технологияларини ишлаб чиқиш ва тавсия этиш;
- Фаннинг моддий техник таъминотини яратиш;
- Таълим олувчиларнинг хусусиятларини ўрганиш;
- Ўқитувчининг тайёрлигини ва дарс машғулотини лойиҳалаш.

Таълимда рўй бераётган ислохотлар чуқур ўзгаришлар таълим тизимининг демократиялашуви ва инсонпарварлашуви таълимни бошқариш тизимининг янгиланиши таълим сифатига бўлган объектив талаби педагогларни инновацион фаолиятга тайёрлаш зарурлигини кўрсатмоқда. Демак, шахснинг педагогик фаолиятга йўналганлиги унинг дунёқараши, педагогик касбига қизиқиши, у билан шуғулланишга бўлган лаёқати билан белгиланади. Ҳозирги вақтда таълимдаги инновацион ҳаракатларнинг хусусиятини ўрганмаган, таълим соҳасидаги инновацион фаолиятнинг моҳиятини тушунмайдиган, инновацион таълим технологияларини кенг эгалламаган ўқитувчини замонавий педагог, етук мутахассис деб ҳисоблаб бўлмайди. Педагог-ўқитувчи инновацион фаолиятининг ривожланиши бу таълимдаги стратегик йўналишлардан биридир. Шу сабабли, таълимда педагогик кадрларни инновацион фаолиятга тайёрлаш муаммоси юзага келди. Рўй бераётган инновацион жараёнлар таълим методологияси ва психологик тадқиқотларда ёритилди.

Таълимдаги инновациялар ва инновацион педагогик фаолият ҳақида барқарор ва ҳаммага маъқул бўлган илмий тасаввурлар ва таснифлар шу пайтгача мукамал таркиб топган эмаслигини ҳам эътироф этиш лозим. Бундай ҳолатнинг асосий сабабларидан бири таълимга ёналтирилган илмий билимлар тизимлари ўртасидаги қийинчилик билан йенгиб ўтиладиган узилишлардир. Яна каттароқ сабаб эса таълимий билим ва амалий педагогик фаолият ўртасидаги узилишдир. Ўқитувчи инновацион фаолиятнинг субъекти ва ташкилотчиси сифатида янгиликни яратиш, қўллаш ҳамда оммалаштиришда иштирок этади. У фандаги билим, анъаналардаги ўзгаришлар мазмунини ва моҳиятини таҳлил эта билиши керак. Инновацион фаолият тушунчаси инновация, инновацион жараён каби тушунчалар билан чамбарчас боқ'лиқ. Шу сабабли бу тушунчалар мазмунини изоқламасдан туриб, инновацион фаолият мазмунини англаш мумкин эмас.

Инновация - амалиёт ва назариянинг муҳим қисми бўлиб, ижтимоий-маданий объект сифатларини яхшилашга йўналтирилган ижтимоий субъектларнинг ҳаракат тизимидир. Бу ғоя назарияси моҳиятининг яратилишига нисбатан турли ёндашувлар ва фикрлар мавжуд бўлиб, унинг моҳияти борасида фанда ягона фикр мавжуд эмас. Инновациялар долзарб, муҳим аҳамиятга эга бўлиб, бир тизимда шаклланган янгича ёндашувлар. Улар

ташаббуслар ва янгиликлар асосида туғилиб, таълим мазмунини ривожлантириш учун истиқболли бўлади, шунингдек, умуман таълим тизими ривожига ижобий таъсир кўрсатади. Инновация-маълум бир фаолият майдонидаги ёки ишлаб чиқаришдаги технология, шакл ва методлар, муаммони ечиш учун янгича ёндашув ёки янги технологик жараёни қўллаш, олдингидан анча муваффақиятга эришишга олиб келиши маълум бўлган охириги натижадир. Бугун таълим тизимидаги инновацияларни қуйидагича таснифлаш маъқулланмоқда: Фаолият йўналишига қараб (педагогик жараёндаги, бошқарувдаги) Инновацион фаолият бу амалиёт ва назариянинг муҳим қисми бўлиб, ижтимоий-маданий объект сифатларини яхшилашга қаратилган ижтимоий субъектларнинг ҳаракат тизими бўлиб, у маълум доирадаги муаммоларни ечиш қобилиятигина эмас, балки ҳар қандай вазиятдаги муаммоларни ечиш учун мотивацион тайёргарликка эга бўлишдир. Ўқитувчи инновацион фаолиятининг марказий масаласи ўқув жараёнини самарали ташкил этишдан иборат.

Бугунги кунда талим жараёнида инновацион технологиялар, педагогик ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашга бўлган қизиқиш, эътибор кундан-кунга кучайиб бормоқда, бундай бўлишининг сабабларидан бири, шу вақтгача анъанавий талимда ўқувчирни фақат тайёр билимларни эгаллашга ўргатилган бўлса, замонавий технологиялар уларни эгаллаётган билимларини ўзлари қидириб топишларига, мустақил ўрганиб, таҳлил қилишларига, ҳатто хулосаларни ҳам ўзлари келтириб чиқаришларига ўргатади. Ўқитувчи бу жараёнда шахсни ривожланиши, шаклланиши, билим олиши ва тарбияланишига шароит яратади ва шу билан бир қаторда бошқарувчилик, йўналтирувчилик функциясини бажаради. Ўқитиш жараёнида ўқувчи асосий шаклга айланади. Педагогик технология ва педагог маҳоратига оид билим, тажриба ва интерактив методлар ўқувчиларни билимли, етук малакага эга бўлишларини таъминлайди.

Педагогнинг инновацион фаолиятини самарали амалга ошириш бир қатор шарт-шароитларга боғлиқ. Унга педагогнинг тайинли мулоқоти, қарама-қарши фикрларга нисбатан муносабати, турли ҳолатларда рационал вазиятнинг тан олиншини ўқитишга тайёрлиги киради. Бунинг натижасида педагог ўз билим ва илмий фаолиятини таъминлайдиган кенг қамровли мавзу (мотив) га эга бўлади.

Педагог фаолиятида ўз-ўзини фаоллаштириш, ўз ижодкорлиги, ўз-ўзини билиши ва яратувчилиги мотивлари аҳамият касб этади, бу эса педагог шахсининг креативлигининг фаоллигини шакллантириш имконини беради.

Ҳозирги жамият, маданият ва таълим тараққиёти шароитида педагог инновацион фаолиятга бўлган зарурият қуйидагилар билан ўлчанади:

1. Ижтимоий-иқтисодий янгиланиш таълим тизими, методология ва ўқув жараёни технологиясини тубдан янгиланиш талаб қилади, янги янгиликларни яратиш, ўзлаштириш ва фойдаланишлардан иборат бўлади;

2. Таълим мазмунини инсонпарварлаштириш доимо ўқитишнинг янги танқидий шакллари, технологияларини қидиришни тақозо қилади;

3. Педагогик янгиликни ўзлаштириш ва уни тадбиқ этишга нисбатан ўқитувчининг характери ва ўзгариши.

Педагог инновацион фаолиятининг тахлили янгилик киритишнинг самарадорлигини белгиловчи муайян шартлардан фойдаланишни талаб қилади. Бундай меёрларга - янгилик - мақбуллик, юқори натижалилик, оммавий тажрибаларда инновацияни ижодий қўллаш имкониятлари киради.

Педагогнинг инновацион фаолияти - ўз ичига янгиликни тахлил қилиш ва унга баҳо бериш, келгусидаги ҳаракатларнинг мақсади ва концепсиясини шакллантириш. Ушбу режани амалга ошириш ва тахлил қилиш, самарадорликка баҳо беришни қамраб олади.

Инновацион фаолият тадқиқотлари педагогнинг инновацион фаолиятга ҳозирлиги меёрларини белгилашга имкон бери (В.А. Сластинин).

- Инновацион фаолиятга бўлган заруриятни англаш;
- Ижодий фаолиятга талаб қилинишига тайёргарлик;
- Шахсий мақсадларни инновацион фаолият билан мослаштириш;
- Инновацион фаолиятни ижро этиш технологиясига тайёргарлик даражаси.

Инновацион жараёнлари, уларнинг функциялари, ривожланиш қонуниятларининг педагогик асосларини ўрганиш ўқув жараёнини замонавий педагогика ва психология фанлари ютуқлари асосида, жаҳон стандартлари даражасида ташкил этиш имконини беради.

Демак, ўқитувчи, янги педагогик технологиялар, назариялар, концепсиялар муаллифи, тадқиқотчи, фойдаланувчи ва тарғиботчи сифатида намоён бўлади.

Ҳозирги маданият ва таълим тараққиёти шароитида ўқитувчи инновацион фаолиятига бўлган талаблар қуйидагилар билан аниқланади:

- ижтимоий-иқтисодий янгиланиш таълим тизими методология ва ўқув жараёнининг технологиясини тубдан янгиланишни талаб қилади. Бу шароитда ўқитувчи инновацион фаолияти педагогик янгиликларни яратиш, ўзлаштириш ва фойдаланишдан иборат бўлади;

- таълим мазмунини инсонпарварлаштириш, ўқитишнинг янги шакллари, технологияларини қидиришни тақозо этади.

Ўқитувчи инновацион фаолиятининг тахлили янгилик киритишнинг самарасини белгиловчи муайян меёрлардан фойдаланишни талаб қилади.

Бундай меёрларга янгилик, оптималлик, юқори натижалилик, оммавий тажрибаларда инновацион ижодий қўллаш имкониятлари киради. Янгилик педагогик янгилик меёри сифатида, ўзида таклиф қилинадиган янгилик, янгилик даражаси моҳиятини акс эттиради. Педагогик олимлар янгиликни қўллаш машҳурлиги даражаси ва соҳасига кўра фарқланадиган мутлоқ, чегараланган мутлоқ, шартли, субектив даражаларини фарқлайдилар.

Мақбуллик меёри ўқитувчи ва талабанинг натижага эришиши учун сарфланган куч ва воситаларни билдиради. Натижалилик ўқитувчи воситасидаги муайян муҳим ижобий натижаларни билдиради. Педагогик янгилик эса ўз моҳиятига кўра оммавий тажрибалар мулки бўлиб қолиши лозим.

3. Педагогнинг инновацион фаолиятига бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари:

- Шахснинг ижодий мотивациясини қўллаганлиги.

Бу қизиқувчанлик, ижодий қизиқиш, ижодий ютуқлар, пешқадамликка ва ўз камолотига интилиш;

- Креативлик бу - хаёлий қараш; баҳо бера олиш қобилияти ва ўз камолотига интилиш;

- Касбий фаолиятни баҳолаш, бу - ижодий фаолият методологияси ва педагогик тадқиқот методларини эгаллаш қобилияти; муаллифлик концепсияси ва зиддиятни ижодий бартараф қилиш қобилиятлари; ижодий фаолиятига ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам бериш қобилияти;

- Ўқитувчининг индивидуал қобилияти, бу - ижодий фаолият суръати ва иш қобилияти; қатъиятлик, масъулиятлик ва халоллик, ўзини тута билиш;

Инновацион фаолият тадқиқотлари ўқитувчининг инновацион фаолиятига сезгирлиги меёрларини белгилашга имкон беради:

- Инновационфаолиятга бўлган заруратни аниқлаш;
- Ижодий фаолиятга жалб қилишга тайёргарлик;
- Шахсий мақсадларни инновацион фаолият билан мослаштириш;
- Ижодиймуваффақиятликларниенгишга тайёрлик;
- Инновационфаолиятни касбий мустақилликка таъсири.

Инновацион фаолиятни энг муҳим масалалардан бири - ўқитувчи шахси: у новатор, сермахсул ижодий шахс, кенг қамровли қизиқиш, ички дунёси бой, педагогик янгиликка ўч бўлиши лозим.

Инновацион фаолият мотивацион, технологик ва рефлексиялик қисмлардан ташкил топади.

Ўқитувчини бу фаолиятга тайёрлаш икки йўналишда амалга оширади: янгиликни идрок қилишга инновацион таёргарликни шакллантириш ва янгича ҳаракат қилишга ўргатиш. Инновацион фаолиятни ташкил этишда талабаларнинг билиш фаолияти ва уни бошқариш алоҳида аҳамиятга эга. Инновация жараёнлари, функциялари, механизмлари ва уни амалга ошириш технологиялари ва бошқариш тамойилларининг педагогик асосларини ўрганиш ўқув жараёнини замонавий педагогика ва психология фанлари ютуқлари асосида ташкил этиш имконини беради.

Ҳозирги кунда талим жараёнида инновацион технологиялар, педагогик ва ахборот технологияларини ўқув жараёнида қўллашга бўлган қизиқиш, эътибор кундан-кунга кучайиб бормоқда, бундай бўлишининг сабабларидан бири, шу вақтгача анъанавий талимда ўқувчирни фақат тайёр билимларни эгаллашга ўргатилган бўлса, замонавий технологиялар уларни эгаллаётган билимларини ўзлари қидириб топишларига, мустақил ўрганиб, таҳлил қилишларига, ҳатто хулосаларни ҳам ўзлари келтириб чиқаришларига ўргатади. Ўқитувчи бу жараёнда шахсни ривожланиши, шаклланиши, билим олиши ва тарбияланишига шароит яратади ва шу билан бир қаторда бошқарувчилик, йўналтирувчилик функциясини бажаради. Талим жараёнида ўқувчи асосий фигурага айланади. Педагогик технология ва педагог маҳоратига оид билим, тажриба ва интерактив методлар ўқувчиларни билимли, етуқ малакага эга бўлишларини тامينлайди.

Инновациялар миқёси янгилик даражаси, амалга ошириш тезлиги ва улар амалга оширилаётган жамият ҳаёти соҳаси билан ажралиб туради. Янгиси албатта тараққиётга олиб келмайди ва ҳар доимгидан ҳам яхшироқ эмас. Минг йиллик тарихга эга бўлган кенг қўламли ижтимоий янгиликларнинг таҳлили шунини кўрсатадики, улар одатда ижобий ва салбий томонларга эга.

Ўқитувчи фаолиятида юзага келадиган инновацион зиддиятни келтириб чиқарадиган асосий сабабларга қуйидагилар киради:

1) Янгиликка қизиқувчанлик ишчиларнинг пассивлиги. Бунинг сабаби шундаки, кўплаб ходимлар иш ҳақини пасайтиришдан кўрқишади, амалга ошириш жараёнида кўпроқ иш қўшадилар, янги вазифаларни бажара олмасликдан кўрқадилар, амалга ошириш жараёнида моддий ва маънавий рағбатлантirmайдилар. Бошқача қилиб айтганда, педагоглар ўзларининг ижтимоий-иқтисодий аҳволининг ёмонлашувидан (янгиликлар натижасида) кўрқишади;

2) Моддий-техник ресурсларнинг етишмаслиги. Бу ерда шунини таъкидлаш лозимки, баъзида ташкилотларда талаб қилинадиган пастроқ сифатли ресурслар мавжуд, баъзида уларни ўзлари харажат қилиб олишлари, баъзида

керакли ускуналар, асбоблар маҳаллий саноат томонидан ишлаб чиқарилмайди;

3) Ташкилот раҳбарлари ва бош мутахассислари ўртасида бўлим раҳбарлари ва мутахассисларнинг муносабатлари ёмонлашиши;

4) Қарама-қарши йўналишларнинг мавжудлиги. Ҳар бир индивидуал ва ижтимоий гуруҳ ижтимоий ҳаётнинг энг муҳим жиҳатларига нисбатан маълум бир йўналиш тўпламига эга. Уларнинг барчаси ҳар хил ва одатда қарама-қарши. Эҳтиёжларни қондиришга интилиш пайтида, бир нечта шахслар ёки гуруҳлар эришмоқчи бўлган тўсик қўйилган мақсадлар мавжуд бўлганда, қарама-қарши қиймат йўналишлари бўйича зиддиятлар жуда хилма-хилдир. Энг кескин тўқнашувлар маданият, вазиятни идрок этиш, мавқеи ёки обрўси, янгиликка бўлган эҳтиёжга муносабат фарқ қиладиган жойда пайдо бўлади;

5) Мафкуравий сабаблар. Мафкуравий келишмовчиликлар асосида келиб чиқадиган зиддиятлар қарама-қарши йўналишлар зиддиятининг ўзига хос ҳолатидир. Уларнинг фарқи шундаки, можаронинг мафкуравий сабаби жамиятнинг турли гуруҳларидаги бўйсунуш, ҳукмронлик ва фундаментал дунёқараш муносабатларини асослайдиган ва қонунийлаштирадиган ғоялар тизимида ҳар хил муносабатда бўлишида. Бу ерда келгуси янгиликларга тайёргарликнинг йўқлиги, тушунтириш ишларининг етарли даражада эмаслиги ҳақида гапириш ўринли;

6) Конфликт иштирокчиларининг мотивациясининг тескариси. Инновацион зиддият кўп мотивли характерга эга эканлиги исботланган. Рақибларнинг мотивацияси йўналиши бошқача. Инноватор учун улар кўпроқ ижтимоий йўналтирилган, консерваторлар учун улар шахсан йўналтирилган.

Ушбу ва бошқа қийинчиликларни бартараф этиш, инновацион жараёнга янада оқилона ёндашиш ташкилотларда тўсиқларни камайтиради.

?

НАЗОРАТ УЧУН САВОЛ ВА ТОПШИРИҚЛАР:

1. Педагогик инноватиканинг асосий элементларини айтинг.
2. Бугунги кунда педагогикада қандай янги тушунча пайдо бўлди?
3. Инновацион жараён илмий адабиётларда қандай босқичларга бўлинади?
4. Инновация атамаси қандай тушунчаларга яқин?
5. Инновацион фаолиятнинг асосий белгилари қайсилар?
6. Таълим тизимидаги инновацияларни педагогик жараёнга киритишни айтинг.
7. Инновацион фаолиятнинг мақсад ва вазифаларини айтинг.

8. Инновацион фаолият қандай қисмларга бўлинади?
9. Ўқитувчи инновацион фаолиятининг энг муҳим компонентларини айтинг.
10. Инновацион фаолиятнинг назарий омиллари ҳақида маълумот беринг.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati:

1. Sh.M. Zufarov “Pedagogik innovatika” (o`quv qo`llanma) T: 2012 33-34
2. В.А.Сластнин, Л.С. Подымова « ПЕДАГОГИКА: ИННОВАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ» Издательство Магистр.М: 1997 стр 5
3. Колесникова И.А., Горчакова–Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учеб. Пособие для высш. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина, И.А. Колесниковой. – 2-е изд., стер. – М.: Изд-кий центр “Академия”, 2007.
4. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика назарияси / Дарслик. – Тошкент: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2008.

3-мавзу: Педагогинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари

Режа:

1. Таълим тизимида олиб борилаётган инновацион жараёнларнинг мазмун моҳияти.
2. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш.
3. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари.
4. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш таъминоти.

Таянч тушунчалар: фаолият, педагогик фаолият, педагогик фаолиятни лойиҳалаш, босқич, педагогик фаолиятни режалаштириш, ўқитувчи меҳнатини илмий ташкил этиш, омиллар, назарий таъминоти, методик таъминоти, ҳуқуқий таъминоти, вақт таъминоти, ўқув моделлари

1. Мамлакатимизда 2019 йилда Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси ишлаб чиқилди. Мазкур концепция олий таълим тизимини ижтимоий соҳа ва иқтисодий тармоқлари эҳтиёжларидан келиб чиққан ҳолда, фан, таълим ва ишлаб чиқаришнинг мустаҳкам интеграциясини таъминлаш асосида таълим сифатини яхшилаш, рақобатбардош кадрлар тайёрлаш, илмий ва инновацион фаолиятни самарали ташкил этиш, халқаро ҳамкорликни ривожлантириш мақсадларини кўзда тутди.

Сўнгги йилларда педагогик муҳитни тубдан қайта куриш жараёни бошланди. Педагогик инфраструктура мазмунан қайта шакллантирилди. Демак, мамлакат таълим тизимида олиб борилган инновацион жараёнлар ва туб ўзгаришларнинг мазмун моҳияти серқирра бўлиб, унинг ҳар бир йўналишида ўнлаб янги илмий тадқиқот ишлари олиб борилди. Бевосита таълим жараёнида инновацион талабларни жорий этиш масаласи замонавий педагогик илмнинг бош йўналишларидан бирига айланди. Инновация янгилик киритиш, оммавий амалиётда одатий ҳолатлардан фарқ қилувчи илғор янгилик, ҳар доим ҳам тараққий этиши ва фойдалилиги билан ажралиб туради. Таълим соҳасида янгилик киритиш манбалари мамлакат, жамият талаблари ҳисобланади. Ўқитувчилик фаолияти услублари ўзгариб бормоқда ва янада инновацион тусга кирмоқда. Ўқиш, ўргатиш жараёнини ташкил этишга янги ёндашув, талабаларнинг билим даражаларини назорат қилиш ва баҳолашга янги талаблар пайдо бўлмоқда. Ўқитувчи ва ўқувчи фаолиятига янги талаблар кучайтирилмоқда. Талабаларни ўқитишнинг янги ёналиши талаб этилмоқда. Улар қуйидагилар:

- тахмин қилиш ва олдиндан кўра билишга ўргатиш;

- жиддий муаммоларга (педагогик) шу жумладан уларнинг қийин муқобил ечимларини топишга қизиқшини ривожлантириш;

- ўқув ишлари мазмунини белгилаш билан боғлиқ қарорларни қабул қилишга ўргатиш;

- талабаларнинг изланиш ёки тадқиқотчиликни талаб этувчи муаммонинг ўқув материалга қизиқшини кучайтириш;

- ўқув машғулотларида муаммоли вазиятларни юзага келтириш.

Умуман, инновацион педагогик технологиялардан фойдаланишнинг сифати ва самарадорлиги ҳозирги кунда кўп жиҳатдан барча турдаги зарур ахборот технологияларининг сифати ва улардан юқори самарадорлик билан фойдалана билишга боғлиқ. Бу технологиялардан тўғри ва унумли фойдаланиш ўқитувчининг малака, маҳорат, ижодкорлиги, изланувчанлигига боғлиқ. Таълим оловчиларнинг илм-фан, техникага доир замонавий билимларга эга бўлиши, замонавий ахборот технологиялари ҳақида билиши ва айниқса, мультимедиа-электрон версиялари асосида, аудио-видео, анимация ҳолатларини қўллаган ҳолда дарс ўтиш, илғор педагогик тажрибаларни ўзлаштириш, фаолиятга нисбатан креатив ёндашувни ривожлантиришдан иборат. Шу билан бирга, ўқитиш, коммуникация, ахборот ва таълим жараёнини бошқариш усул ва воситаларининг концептуал асослари, педагогик технологияларнинг йўналишлари, муаммо ва ечимлари, тамойиллари, янги педагогик технологияларнинг истиқболлари ҳақида ҳам

гапириб ўтиш жоиз. Педагогик технология, умуман, репродуктив дарс беришга асосланган бўлиб, ундаги ўқув жараёни талабаларга хос типик ҳолатлардаги ҳаракатларни эгаллашга йўналтирилган.

Ўқитувчи - бу аввало, дарс бошқарувчиси. Ўқувчининг дарсда бирор-бир янгилик олиши ва шу янгилик орқали нимадир қила олиши унинг маҳорати, билими ва савиясига боғлиқ. Ўқитувчи ҳар бир дарсда долзарб масалаларни қўя олиши, ўқувчиларни баҳс-мунозарага чорлай билиши, дарсни охиригача кизиқарли тарзда олиб бориши фанини ўқитиш жараёнини ташкил этиш ва унинг самарадорлигини ошириш зарур. Таълим сифатини таъминловчи яна бир омил- фаол ўқувчидир. Ўқувчиларни фаоллаштириш учун эса ўқитувчи дарсларда фаол таълим методлари ва элементларидан фойдаланиши юқори самарадорликни таъминлайди.

Таълим сифатини ошириш ва дарс жараёнини самарали ташкил этиш, педагогик технологияларнинг замонавий турларидан ўқитиш жараёнида фойдаланиш ҳозирги куннинг долзарб масалаларидан ҳисобланмоқда. Янги ўқув материаллари ва кўникмаларни ўзлаштириш жараёнида қуйидаги даражалар ва педагогик технологияларнинг хусусиятларини билиш ва улардан оқилона ва тўғри фойдаланиш мақсадга мувофиқдир:

1. Бошланғич даража – ўқувчининг эшитганлари уларга берилган намуналар, кўрсатмалар алгоритм асосида топшириқларни бажариш кўникмасини ифодалайди.

2. Алгоритмик даража – билим ва кўникмалар мазмунини татбиқ қила олиш маҳорати, берилган алгоритм бўйича топшириқларни мустақил равишда бажариш кўникмасини ифодалайди.

3. Эвристик даража – берилган ўқув вазифаларини бажариш учун ўзгаришлар киритиш асосида янги алгоритмлар тузиш, ўқув муаммосини ҳал этиш учун янги ахборотларни мустақил тарзда излаб топиш малакасини аниқлайди.

2. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва ва уни илмий ташкил этиш. Ўқитувчи баркамол авлодни тарбиялаш жараёнида иштирок этар экан, нафақат маънавий-ахлоқий маданияти билан атрофдагиларга ўрناк бўлиши, шу билан бирга, педагогик маҳоратини намоён эта олиши, етук педагог сифатида малакали кадрларни тайёрлаш ишига ўзининг муносиб ҳиссасини қўшиши зарур. Бунда унинг меҳнати ва ана шу меҳнатнинг қандай ташкил этилиши муҳим аҳамиятга эга.

Ўқитувчининг меҳнати у томонидан касбий фаолиятнинг ташкил этилишини англатади. Меҳнат шахслар томонидан ташкил этиладиган фаолиятнинг муҳим турларидан бири ҳисобланади.

Ўқитувчининг меҳнати кўп ҳолатларда меҳнат деб эмас, балки фаолият, янада аниқроғи, педагогик фаолият деб юритилади. Ушбу тушунчаларнинг моҳияти билан танишиш фикрни ойдинлаштиради.

Фаолият – 1) анланган мақсад билан бошқариладиган ички (психик) ва ташқи (жисмоний) ҳаракатлар йиғиндиси; 2) шахс томонидан табиий, ижтимоий мақсадга мувофиқ ташкил этилувчи кундалик, ижтимоий ёки касбий ҳаракатларнинг муайян шакли, кўриниши.

Педагогик фаолият – ўқитувчи томонидан аниқ мақсадларга мувофиқ ташкил этиладиган касбий ҳаракатлар мажмуи

Ўқитувчи томонидан педагогик фаолият (педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати))нинг ташкил этилиши касбий меҳнатнинг ташкилий-амалий жиҳатдан оқилона уюштирилишини ифодалайди. Педагогик фаолиятни илмий асосда ташкил этиш талаб этилади.

Ўқитувчи фаолияти (меҳнати)ни илмий ташкил этиш –
ўқитувчи меҳнати (фаолияти)нинг ташкилий-амалий жиҳатдан тўғри уюштириш

Қуйидаги **вазифалар**нинг амалга оширилиши меҳнатни илмий жиҳатдан тўғри ташкил этиш имкониятини беради:

- 1) вақтни максимал даражада тежаш ва ундан самарали фойдаланиш;
- 2) қулай меҳнат ва дам олиш шароитини яратиш, ундан оқилона фойдаланиш;
- 3) фаолият жараёнида ўз саломатлиги, ҳар томонлама ривожланиши тўғрисида қайғуриш.

Педагогик фаолиятни илмий ташкил этиш педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)нинг ташкилий-амалий жиҳатдан уюштириш асосида кўзланган мақсадга эришишни билдиради. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)нинг илмий ташкил этилиши у томонидан ташкил этиладиган фаолият самарадорлигини таъминлашга хизмат қилади.

Ўқитувчининг касбий фаолиятни ташкил этишда ўз олдига аниқ педагогик мақсадни қўя олиши кутилган натижани қўлга киритишни таъминлайди. **Педагогик мақсад** ўқитувчининг онгида педагогик жараённинг бир-бирига боғлиқ барча таркибий қисмларига мувофиқ яратилиб, ўзи ва ўқувчиларнинг ўзаро таъсирлари, алоқалари тахмин қилинган натижа саналади. Моҳиятига кўра **педагогик мақсаднинг қўйилиши** ўқитувчининг онгида педагогик жараённинг бир-бирига боғлиқ барча таркибий қисмларига мувофиқ ташкил этилишига эришиш асосида ўзи ва ўқувчиларнинг ўзаро

таъсирлари, алоқалари тахмин қилинган натижани аввалдан лойиҳалаш, режалаштиришга имкон беришини аниқлатади.

Педагогик фаолиятни режалаштириш – аниқ мақсад асосида ўқитувчи томонидан муайян кўринишдаги касбий фаолият лойиҳасининг ишлаб чиқилиши, режалаштирилиши

Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни режалаштиришда режанинг оқилона бўлиши муҳим аҳамиятга эга. Моҳиятига кўра педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни оқилона режалаштиришда аниқ мақсад асосида ўқитувчи томонидан муайян кўринишдаги касбий фаолият лойиҳасининг барча омиллар, мавжуд шарт-шароитлар инобатга олинади.

Одатда ўқитувчи томонидан педагогик фаолият (меҳнат)ни режалаштириш бир неча босқичда кечади. Босқичлар аниқ мақсад асосида ўқитувчи томонидан муайян кўринишдаги касбий фаолият лойиҳасининг ишлаб чиқилиши, режалаштирилишининг ўзаро боғлиқ даврлари бўлиб, меҳнат жараёнини самарали, мақсадга мувофиқ ташкил этилишини таъминлайди.

Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни илмий ташкил этиш учун зарур шароитни яратиш тақозо этилади. Бунда ўқитувчи томонидан касбий фаолият (меҳнат)ни илмий ташкил этиш учун жисмоний ва руҳий зўриқишларни камайтириш чора-тадбирлари кўрилади. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни илмий ташкил этиш учун қуйидагиларга эътибор қаратилади:

1. Педагогик фаолиятни технологиялаштириш (вақтни тежаш, кам куч ва меҳнат сарфланишини, илғор педагогик технологияларни амалиётга жорий этилишини таъминлайди, бошқарув қарорларини қабул қилиш учун хизмат қиладиган ахборотлар сифатини оширади).

2. Қулай иш ўрнини яратиш (замонавий техник ва технологик жиҳозлар, қулай иш вақти, самарали метод, усул ва воситалар, ўқитувчининг ишчанлик қобилиятини узоқ вақт сақлашга хизмат қиладиган меҳнат шароитидан иборат).

3. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)нинг самарали шакл, метод, усул ва воситаларини танлаш.

4. Педагогик фаолият (педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати))нинг суръатини ошириш.

5. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва дам олишининг самарадорлигини таъминлаш (педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) самарадорлигини ошириш, саломатлигини сақлашга хизмат қиладиган оқилона режимни белгилаш).

6. Иш ўрнини шовқиндан ҳимоялаш.

7. Ақлий ва жисмоний меҳнатнинг ўзаро алмашишини таъминлаш.

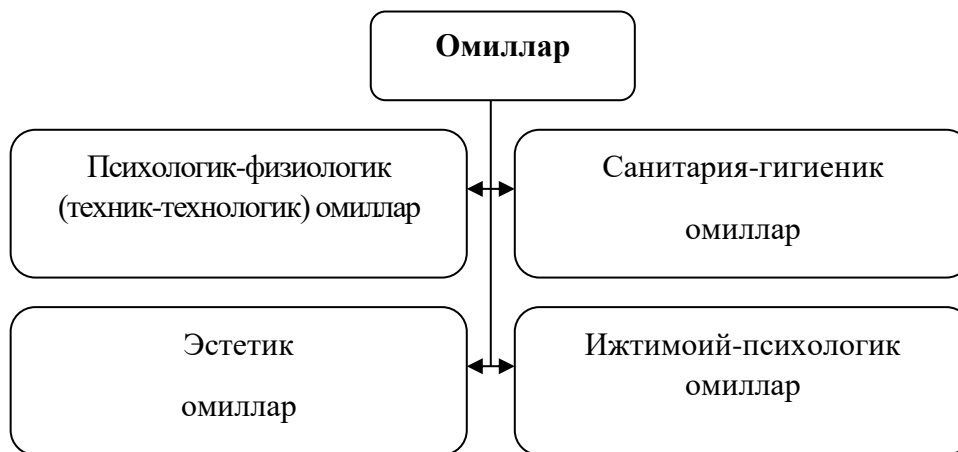
8. Жисмоний ва руҳий зўриқишни камайтириш, тушкунликка тушишнинг олдини олишга эришиш.

9. Педагогик фаолиятни мазмунан бойитиш йўли билан монотон (бир хил) бўлишининг олдини олиш ва бартараф этиш.

10. Педагогик фаолият суръатининг кун давомида бир хил суръатда бўлишини таъминлаш.

Шунингдек, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни илмий ташкил этишда муайян омилларнинг таъсири ҳам ўрганилади. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)нинг мақсадга мувофиқ, тўғри ташкил этилиши ва натижаланишига таъсир этувчи сабаблар тарзида намоён бўладиган омилларнинг педагогик фаолиятни илмий ташкил этишдаги аҳамияти катта.

Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни илмий ташкил этишда кўйидаги омиллар аҳамиятлидир (1-расм):

1-расм. Ўқитувчи меҳнатини илмий ташкил этишга таъсир этувчи омилларнинг турлари

1. Психологик-физиологик (техник-технологик) омиллар (жисмоний (динамик ва статит иш), руҳий (ишнинг аниқлиги), ҳиссий (ишни бажаришдаги таъсирланиш) ва ақлий (қайта ишланаётган ахборотлар ҳажми, бир вақтнинг ўзида кузатилиши талаб этиладиган ишлар сони) зўриқишлар, педагогик фаолиятнинг бир хиллиги).

2. Санитария-гигиеник омиллар (иш жойидаги микро иқлим – ҳарорат, нисбий намлик, ҳавонинг ҳаракатланиш тезлиги), ҳавонинг тозаллиги (буғ, газ, аэрозолларнинг мавжудлиги), ёритилганлиги, шовқин, вибрация, ультратовуш, биологик ва бошқа таъсирлар.

3. Эстетик омиллар (шахс томонидан атроф-муҳитни эстетик қабул қилинишини таъминловчи омиллар – ранглар, шакллар, мусиқий оҳанглар, иш ўрнининг жиҳозланиши, меҳнат қуроллари (воситалари)нинг чиройли

кўриниши, иш кийимларининг кўримлилиги, биноларнинг бадий-меъморий ечими; буларнинг барчаси ўқитувчининг кайфиятига ва ўз навбатида ишчанлик қобилиятининг ошишига, меҳнат самарадорлигининг яхшиланишига таъсир этади).

4. Ижтимоий-психологик омиллар (кадрлар таркиби, ҳамкасбларнинг қизиқишлари, раҳбариятнинг бошқарув услуби ва бошқалар; ушбу омиллар таъсирида муассасада ахлоқий-психологик иқлим юзага келиб, ўқитувчининг жисмоний, рухий ва ҳиссий барқарорлигини, жамоа билан жипслигини, меҳнат фаоллигини ва ижодий ташаббускорлигини таъминлайди).

Аниқ мақсад асосида ўқитувчи томонидан муайян кўринишдаги касбий фаолият лойиҳасини ишлаб чиқиш, режалаштиришга қаратилган амалий ҳаракатнинг самарали бўлиши педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) унумдорлигини таъминлайди. Қолаверса, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этишда усулларнинг тўғри танланиши ҳам алоҳида аҳамият касб этади. Ўқитувчи томонидан педагогик фаолиятнинг мақсадга мувофиқ, тўғри ташкил этилиши ва натижаланишига хизмат қиладиган усулларнинг мақсадга мувофиқ, самарали танланиши педагогик фаолият усуллари тўғри танлаш имкониятини таъминлайди.

Бозор иқтисодиёти шароитида педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни илмий ташкил этишда муайян жиҳатларга эътибор қаратиш талаб этилади. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)нинг ўзига хослиги кучли рақобатга асосланган бозор иқтисодиёти шароитида педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этишнинг ўзига хос томонлари, жиҳатлари сифатида намоён бўладиган педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этишда қуйидаги вазифаларни ижобий ҳал қилишга эътибор қаратиши зарур:

1. Кучли рақобатга бардошли бўла олиш.
2. Ўз устида доимий изланиш.
3. Ўзининг касбий салоҳияти, малакаси ва маҳоратини такомиллаштири бориш.
4. Янги педагогик технологияларни изчил ўзлаштириш.
5. Фан, техника, технология янгиликларидан изчил хабардор бўлиб бориш.
6. Ижодий ва кретивлик қобилиятини ривожлантиришга эътибор қаратиш.
7. Инновацион ғояларни илгари суриш.

3. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари

Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари. Маънавият соҳасида меҳнат қиладиган ҳозирги замон кишисини асосли таърифлашлардан бири унинг лойиҳавий фаолиятга нисбатан қобилиятидир. Лойиҳавий фаолият янгилашиш даражасига оиддир, чунки у борлиқни ўзгартиради, тегишли технология негизида қуриладики, уни ўзгартириш, ўзлаштириш ва такомиллаштириш мумкин. Лойиҳалаш асосларини ўзлаштириш долзарб, чунки, биринчидан, мазкур

технология таълим тизимини ташкил қилишнинг барча босқичларида кенг қўлланишга эга. Иккинчидан, ижтимоий маданият лойиҳалаш мантиғи ва технологиясини билиш, таҳлилий, ташкилий бошқариш вазифаларини самарали амалга оширишга имкон беради. Учинчидан, лойиҳавий технологиялар мутахассиснинг рақобатбардошлигини таъминлайди.

Талабаларга таълим ва тарбия беришнинг муваффақиятлилиги ва натижага эгаллиги педагог томонидан лойиҳавий фаолиятни қанчалик ўзлаштириб олганлигига боғлиқ, чунки бу фаолият вазиятга қараб технологик ечимларни такомиллаштиришга қодир, янги таълим ёндашувлари ва усулларини ишлаб чиқариш қобилиятини ривожлантиради.

Лойиҳавий фаолият, В.С.Безрукованинг фикрича, “таълим олувчилар ва педагогларнинг бўлажак фаолиятларининг асосий қисмларини биринчи галда ишлаб чиқишдан иборат”. Ҳар қандай лойиҳалаш объектининг, бу педагогик тизимми, педагогик жараёнми, педагогик вазиятми, унинг асосий қисми – унинг иштирокчиларининг фаолияти ҳисобланади. Шунинг учун, биринчи навбатда, ўқитувчи ва таълим олувчининг фаолияти лойиҳалаштирилади. Лойиҳалаш исталган педагогнинг (ташкilotчилик, билиш ва муомала қила олиш билан бир қаторда) вазифасидир, мактабда ўқув-тарбия жараёнини технологиялаштиришга имкон яратади. Муаллиф яна педагогнинг лойиҳавий фаолияти билан педагогик технология ўртасидаги ўзаро боғланишни алоҳида таъкидлайди: “лойиҳалаш жараёнида ва у орқали педагогик жараён иштирокчиларининг ривожланишини таъминлайдиган педагогик технология ишлаб чиқилади”. Биз технология лойиҳалаш маҳсулидир, деган фикрга қўшиламыз.

Лойиҳавий фаолиятнинг таркибий асослари қуйидагилардир:

- 1) муаммо таҳлили;
- 2) мақсаднинг қўйилиши;
- 3) унга эришиш учун восита танлаш;
- 4) ахборотни излаш ва қайта ишлаш, таҳлил қилиш ва умумлаштириш;
- 6) олинган натижаларни баҳолаш ва хулосалар.

Предметли фаолият уч қисмдан ташкил топади:

- 1) предметли;
- 2) фаолиятли;
- 3) мулоқатли.

Лойиҳавий фаолият ривожлантирувчи таълим услубларидан бири бўлиб, мустақил тадқиқотчилик кўникмасини ҳосил қилишга йўналтирилади (муаммонинг қўйиш, ахборотларни тўплаш ва уни қайта ишлаш, тажриба-синовлар ўтказиш, олинган натижаларни таҳлил қилиш) ва ижодий қобилият ва мантиқий фикрлашнинг ривожланишига олиб келади, таълим жараёнида олинган

билимларни бирлаштиради, ҳаётий муҳим муаммоларни моҳиятини тушунишга ёрдам беради .

Лойиҳавий фаолиятдан кутилаётган мақсад таълим олувчилар томонидан турли ўқув фанларини ўрганиш даврида мужассамлашган билим, маҳорат ва кўникмаларни тушуниш ва қўллай олишдан иборат. Педагогнинг лойиҳалаш фаолиятидан кузатилган мақсад:

- режалаштиришга ўргатиш (педагог мақсадни аниқлай олиши, иш давомида қўйилган мақсадга эришишнинг асосий босқичларини ифода эта олиши);

- ахборот материалларни йиғиш ва уни қайта ишлаш кўникмасини шакллантириш (педагог керакли ахборотни танлай олиши ва ундан тўғри фойдалана олиши лозим);

- таҳлил қила олиш кўникмаси (ижодий ва танқидий тафаккур);

- ёзма ҳисобот туза олиш кўникмаси (иш режасини туза олиши, ахборотларни аниқ тақдимот этиш, изоҳларни расмийлаштириш, зарурий адабиётлар (библиография) ҳақида тушунчага эга бўлиш);

- ишга ижобий муносабатда бўлишни шакллантириш (педагог ташаббус кўрсатиши, ишни белгиланган иш режаси ва тартиби бўйича ўз вақтида бажаришга ҳаракат қилиши керак).

Россиялик олим Г.Е.Муравьеванинг фикрича, педагог томонидан лойиҳалаш фаолиятни юқори даражада ўзлаштирганлигини олдиндан айта олиш, режалаштириш, туза олиш ва моделлаштириш кўникмаларини шаклланганлик даражаси белгилайди. Бу тушунчаларнинг ва уларнинг мазмунини алоҳида қараб чиқамиз. Тадқиқотимиз объекти лойиҳалаш фаолияти бўлиб, у олдиндан айта олиш фаолияти билан жипс алоқада бўлади, шунга кўра башорат қилишни (олдиндан айта олишни) батафсилроқ қараб чиқилади. Дастлабки тушунча – башорат қилиш.

Башорат қилиш – келажакда бирон-бир воқеа-натижасини олдиндан кўрмоқ, олдиндан айтиб бермоқ. Дидактик башорат қилиш – дидактик воқеалар ривож топишини илмий тарзда олдиндан кўра олиш жараёни тушунилади

Башорат қилиш лойиҳадан фарқли равишда ўзгармас мазмунга эга. Башорат қилувчи моделлар асосида таълим жараёнини жадаллаштириш учун тавсиялар ишлаб чиқилади. Дидактик башорат қилиш, шунингдек, педагогнинг ўқитиш фаолиятини режалаштиришга асос сифатида намоён бўлади. Башоратлашнинг оддий услубиёти тадқиқотнинг қуйидаги асосий босқичларини ўз ичига олади: “башоратлашдан олдинги мўлжал (объект, предмет, муаммо, мақсадлар, вазифалар, илгари кетиш вақти, ишчи фаразлар, усуллар, тадқиқот таркиби ва ташкил этишни аниқлаш); башоратлаш муҳити (объект ривожланишига таъсир

этувчи, башоратлашнинг ихтисослашмаган, кўшни тармоқлари бўйича маълумотларни тўплаш); дастлабки модел, яъни объект характери ва таркибини ёритувчи кўрсаткичлар, ўлчамлар тизими маълумотларини тўплаш; излаш башорати (дастлабки моделнинг келажакдаги лойиҳаси, бунда башорат муҳити омиллари эътиборга олган ҳолда кузатиладиган ҳолатлар бўйича ҳал қилиниши талаб этиладиган келажакдаги муаммолар аниқланади); меъёрий (берилган кўрсаткичлар бўйича кўрсатилган мақсад ва меъёрларга мувофиқ бўлган келажакдаги дастлабки модел лойиҳаси); ишончлилиқ даражасини баҳолаш ва башоратловчи моделларни аниқлаш, одатда, холис мутахассислардан сўраш йўли билан; башоратловчи моделларни таққослаш асосида ечимларни ихчамлаштириш учун тавсиялар тайёрлаш”. Башоратлаш – объект ҳақида олдин бўлган маълумотларни олиш жараёни, илмий асосда олдиндан асослаштирилган ҳолатлар ва усуллар (Б.С.Гершунский. Башоратлаш бирор-бир ҳолат, жараён мавжуд ёки унинг вужудга келиши учун шарт-шароит бор деб олади. Лойиҳалаш жараёни эса келажакдаги, яъни, ҳали мавжуд бўлмаган объект лойиҳасини тайёрлашдан иборат. Лойиҳалаш башорат қилиш қисмини ўз ичига олади ёки мавжуд башоратга таянади.

Иккинчи тушунча – режалаштириш.

Режалаштириш – бирор нарсанинг режаси ёки лойиҳасини солиштириш бўлиб, режа – “умумий мақсадга бирлашган амалга оширилиши учун дастлаб бир қанча олдиндан уйлаб қўйилган ҳаракатлар, тадбирларни бажариш талаб этиладиган ният, лойиҳа, топшириқдир”

Кўпинча режалаштириш ва лойиҳалаш синонимлар тарзида фойдаланилади. Режа ва лойиҳани тузиш мақсади нуқтаи назаридан, ҳақиқатда фарқ йўқ. Режа ҳам, лойиҳа ҳам келгуси аниқ воқеликни ёритади ва уни амалга ошириш учун тузилади. Лекин, фикримизча, лойиҳалаш режалаштиришга қараганда кенгроқ тушунчага эга. Режалаштириш аниқ ҳаракат, уларнинг тартибини белгилаш билан боғлиқ, яъни, келажакнинг ўзгарувчан ташкил этувчиси бўлган фаолиятдан иборат. Лойиҳалашда келажакдаги нарса ёки жараёнлар тамойилларга таянган ҳолда асосланади ва тавсифланади, уни амалга ошириш усули намоеън этилади. Режа эса ўйлаб қўйилганларни амалга ошириш юзасидан ҳаракатлар тизимини акс этади.

Педагогнинг касбий фаолиятида режалаштириш кенг ўрин эгаллайди. Режалаштириш жараёнида педагог олдида турган фаолиятга диққат билан иш тутади, мазмунини педагогик жиҳатдан қайта ишлаб чиқади. Уни ташкил этишнинг самарали, маҳсулдорроқ шакллари ва услубларини излайди. У унинг таркибини аниқлайди, унинг айрим қисмлари орасидаги боғланишни, айрим қисмлари орасидаги ўзаро боғланишларни аниқлайди, уларни бирлаштириш ва

ўзаро таъсирининг нисбатан маҳсулли шакллари ва усулларини излайди ва ҳ.к., яъни ишнинг маҳсулдор, унумли тизимини шакллантиради.

Россиялик олим И.П.Раченко режалаштиришни кўздан кечиришнинг бир неча томонини ажратади. Ижтимоий нуқтаи назардан педагогик фаолиятни режалаштириш – шахс, жамоанинг ривож топишига бир бутун ёндошувни лойиҳалашдан иборат. Режалаштиришнинг иқтисодий томони – фаолият натижаси самарадорлигини таъминлашдир. Психологик нуқтаи назардан режа мияда ҳаракатлар қонуний кетма-кетлигини аниқловчи шажаравий тузилган жараёнлардир. Муаллиф фикрича режа тузиш – ишни лойиҳалаштиришдир.

Режа ишнинг аниқ бир тизимидир, бундай тизимларни лойиҳалаш эса режалаштиришнинг асосини ташкил этиши лозим. Бу ҳолда тизимларни лойиҳалаш – ўқув-тарбия масалаларининг жадал, унумли психологик-педагогик ечимини излашдан иборат. И.П.Раченко педагогик фаолиятни режалаштиришга қуйидагиларни киритади:

а) педагог олдида турган асосий мақсад нуқтаи назаридан педагогик ҳолатни баҳолаш;

б) олдиндан асосли тарзда айта олиш, ишнинг бориши ва натижаларини олдиндан кўриш, шунга боғлиқ тарзда унинг мақсад ва вазифаларини аниқлаш;

в) зарурий чора-тадбирлар, ҳаракатлар кетма-кетлиги дастурини ишлаб чиқиш, уларни амалга ошириш учун энг унумли услублар, усуллар ва жиҳозларни танлаш;

г) ишни вақт бўйича ҳисоб-китобини қилиш, унинг бошланиши ва охирини белгилаш;

е) ҳисобга олиш ва назорат шакллари ва услубларини белгилаш.

И.П.Раченко кейинги ишларида режалаштириш жараёнини қуйидагича изоҳлайди:

а) мақсад ва вазифаларни шакллантириш;

б) кетма-кет ҳаракатлар дастурини ишлаб чиқиш;

в) фаолият жараёни ва натижалари жараёнини вақти ҳисобини назорат қилиш.

Аммо, педагогик адабиётда бу жараёнларга нисбатан қарама-қарши фикрлар ҳам мавжуд. Масалан, В.И.Загвязинский исталган киши, шу жумладан, педагогик фаолиятда қуйидаги даврларни ажратади:

- эришилган дастлабки ҳолат, бошланғич вазиятлар таҳлили;

- таҳқиқлаш йўналишларини аниқлаш;

- башорат қилиш ва олдиндан айтиш;

- мақсад ва асосий вазифаларни аниқлашни ўз ичига олган мақсадга йўналганлик;

- ўзига хусусий масалалар на уларни ечишнинг асосий босқичларни ўз ичига олган режалаштириш.

Бунга қараганда, лойиҳалаш режалаштиришдан кейин келади ва режани аниқлаштиришдан иборат. Бизнинг нуқтаи назаримизда И.П.Раченко фикрларига нисбатан бу қараш аниқроқдир, чунки, шахс ўз фаолиятини режалаштириш учун келажакдаги таълим жараёни дастури ёки лойиҳаси бўлиши керак.

Россиялик олим П.Е.Решетников томонидан тайёрланган педагогик фаолиятни режалаштириш усуллари қизиқарлидир:

- 1) дастурий-мақсадли;
- 2) мажмуавий-тадбирий;
- 3) тизимли-технологик.

Дастурий-мақсадли режалаштиришда фаолиятнинг якуний ва оралик мақсадлари лойиҳаланади ва тавсифланади, режа, якуний ҳужжат шакли сифатида иш дастури хизмат қилади. Мажмуавий-тадбирий режалаштиришда қуйидагилар лойиҳалаштирилади:

- а) энг муҳим масалалар, уларни ечиш учун йўналтирилади;
- б) ишнинг мажмуа шаклига эга бўлган айрим йўналишлари бўйича тадбирлар;
- в) бажариш муддатлари;
- г) бажарилиши учун масъуллар;
- д) назорат қилиш шакллари ва бажарувчилар;
- е) курс мавзуларини ўрганиш кетма-кетлиги;
- ж) дарснинг асосий босқичлари, унинг жиҳозланиши, ўқувчиларга бериладиган вазифалар.

Режа шакли: тадбир, дарс ва бошқаларнинг аниқ режаси.

Тизимли-технологик режалаштиришда қуйидагилар лойиҳаланади:

- а) таълим муассасасининг таълим фаолияти ёки ривожланиши тўғрисидаги ва тажриба-синовларнинг етакчи ғоялари;
- б) ўқув режаси;
- в) талабалар томонидан касбий тажрибани ўзлаштиришни таъминловчи ўқув ва касбий масалаларининг ишлаб чиқарилиши;
- г) ўқув жараёнининг тартиби;
- д) ўқув фанлари бўйича дастурлар;
- е) ҳар қайси алоҳида ўқув курсини ўрганиш технологияси;
- ж) ҳар қайси алоҳида курсни ўтказиш технологияси;
- з) иш унуми мезонлари ва кўрсаткичлари тизими ва мутахассис касбий-шахсий ривожланишини ташҳислаш технологияси;
- и) оралик ва якуний назоратлар ўтказиш технологияси;

к) моддий, молиявий, кадрлар билан таъминлаш юзасидан олиб бориладиган ишлар;

л) педагогик жамоани ривожланиш жараёнидаги таълимий масала-ларни ҳал қилишга тайёрлаш бўйича ишларнинг шакли; муассасанинг таълимий дастурлари.

Учинчи тушунча моделлаштириш.

Моделлаштириш – “билиш объектларини уларнинг моделларида тадқиқ қилиш услуги; аниқ мавжуд предметлар, воқеалар ва тузиладиган объектларнинг тавсифномаларини аниқлаш ёки яхшилаш, уларни ясаш усулларини қулайлаштириш, бошқариш кабилар учун ясаш ва ўрганиш”

Модел – табиий ёки ижтимоий борлиқ муайян кўринишнинг, инсон маданияти, ғоявий-назарий таълим маҳсулининг, аслининг ўхшатмаси (чизмаси, таркиби, белгилари тизими). Бу ўхшатма асл бўлиб, унинг хоссалари ва тузилиши, уни ўзгартириш ёки бошқариш ҳақидаги билимларни (маълумотни) сақлаш ва кенгайтириш учун хизмат қилади. Модел - бу аслини билиш ва бошқаришдаги “вакили”, “ўринбосари”дир. Муайян шартларда нусхани тайёрлаш ва тадқиқ қилиш натижалари асл нусхага ўтказилади”. Модел тушунтириш, олдиндан айтиш, топилмали воситаси сифатида, доимо билишга оид ролни бажаради.

Моделнинг лойиҳадан биринчи фарқи – уни тузиш мақсадидир. Модел нарса, ходисани ўрганиш, маълумот (ахборот) олиш, унинг қирраларини ўрганиш учун, шунингдек, уни ўзгартириш ва бошқариш учун фойдаланилади. Лойиҳа эса нарсани тузиш, борлиққа мужассамлаштиришда ишлатилади ва юқорида кўрсатилганидек, билишга оид вазифани бажаради.

Моделнинг бошқа ўзига хос хусусияти, юқорида келтирилган таърифга кўра, у аниқ мавжуд аслини «ифодалайди», «алмаштиради», лойиҳа эса ҳали мавжуд бўлмаган нарсаларни тавсифлайди. Модел – борлиқ қисмининг ўхшатмаси; уни тузишда муҳим бўлмаган ҳолатлардан четланилади, фақат бош асосий қисмлар ва тавсифномалар қайд этилади. Модел – хаёлий тузилма. Лойиҳада, аксинча, келажакдаги нарса ва жараёнлар тўғрисида, шартлар эътиборга олинган ҳолда, аниқ тасаввур аксланади.

Биз берган моделлаштириш тушунчаси таърифида ҳали мавжуд бўлмаган объектлар ҳам бўлиши мумкин. Бунда лойиҳалаш ва моделлаштириш тушунчалари ўзаро кесишадилар. Лекин, уларни ажратиш мумкин. Ясалаётган нарса модели бевосита нарсанинг ўзига мужассамланмайди, лекин жараённинг бу энг бошида содир бўлиши мумкин. Моделлаш, шунингдек берилган шартларда махсус уюштирилган таъсир натижасида объектда вужудга келиши мумкин бўлган ҳолат ҳақида янги маълумот олишга имкон беради, яъни, башоратлаш

вазифасини бажаради. Моделлаш башорат қилиш услуби сифатида таълим жараёнида ўрганиладиган нарсанинг ахборотли моделини яшаш билан боғланган бўлади. Бу мўлжалланган чизиқлар деб аталадиганлар кўринишида ясалган мантиқий чизмалар (у қайси тушунчалар ва таърифлардан қайсилари томон ҳаракат қилишни кўрсатади), мазмуннинг асосий ҳолатларини ёритувчи турли рамзлар ёки мавзунини ўрганишнинг аниқ режаси бўлиши мумкин.

Педагог ва талабаларнинг фаолияти, усуллар билан тўлдирилган ахборотли фаолият моделига, жараёнли моделга айланади. Педагог талабалардаги ва янги маълумотни, мавжуд ва зарур бўладиган одат ва кўникмаларни, боодобликнинг аниқ ва зарурий даражасини ўзаро солиштиради ва фаразий тарзда талаба учраши мумкин бўладиган қийинчиликларни аниқлайди. Фаразга асосланиб, у муаммонинг ечилишини, бўлиши мумкин бўлган хатоликларни, мақсадга мувофиқ бўлган ёки бўлмаган ҳаракатларни олдиндан кўради, фаолиятнинг муваффақиятли бўлишини таъминловчи воситаларни танлайди, яъни, хаёлан тажрибалар ўтказади. Бунинг учун хаёлий тажрибага яна битта шарт киритилиши лозим - талабаларни фаолиятга ундовчи шартларнинг ҳолати ва кучини, уларнинг қизиқишларини, ўз-ўзларини тарбиялашга истаклари борлигини назарда тутиш, зарур бўлса, интилишларини ривожлантириш чорасини кўриш лозим.

Педагогнинг юқорида тавсифланган ҳаракатлари, айнан фикран синаб кўриши, лойиҳалаш фаолиятига киритилиши мумкин, яъни моделлаштириш лойиҳалашнинг бир қисми бўлади. Дидактикада моделлаштиришни билиш учун педагогнинг лойиҳалаш фаолиятини аниқлаш лозимдир.

Лойиҳалашнинг тўртинчи босқичи – тузиш-қуриш.

Тузиш-қуришда бирор-бир объектнинг таркиби бош тушунча бўлиб, тузувчилик фаолияти лойиҳалаш фаолиятдан фарқли равишда, хаёлий ва амалий (буюмли тузувчилик) фаолият бўлиши мумкин, хаёлий тузувчилик мазмуни бўйича лойиҳалашга яқин ва унинг ўхшаши сифатида кўплаб ишлатилади. Лекин, бизнинг фикримизча, тузиш лойиҳалашга нисбатан тор маънодаги тушунча, чунки, у яратилаётган объектнинг сиртқи томонини акслантиради, лойиҳалаш эса ички, ўзгарувчан ва бошқа ташкил этувчиларни ўз ичига олади.

Маъноси бўйича лойиҳалашга яқин бўлган моделлаш, башорат қилиш, режалаш, ўқув ва ўқитиш фаолиятини тузиш тушунчаларининг таҳлили, уларнинг умумийлиги ва фарқини аниқлаш таълим жараёнини лойиҳалаш маъноси ҳақида бир қатор хулосалар чиқаришга имкон беради.

Педагогик жараёни лойиҳалаш – педагогнинг табиий ва ижтимоий қонуниятларни назарда тутилган ҳолда маълум бир вақт бирлиги ичида талабаларни мақсадга мувофиқ ҳолда ривожлантиришнинг келажақдаги жараёни ва натижаси ўрин оладиган касбий фаолиятининг бир кўринишидир

Бўлажак таълим жараёнининг лойиҳаси лойиҳалашнинг маҳсулидан иборат. Лойиҳалаш моделлашдан тузиш мақсади бўйича фарқ қилади. Лойиҳа лойиҳаланаётган объектни борлиққа мужассамлаштиришдан иборат; модел - объектни тадқиқ қилиш учун, дастлаб модел, сўнгра унинг асосида лойиҳа ишлаб чиқилса, моделлаш лойиҳалашнинг таркибий қисми бўлиши мумкин.

Лойиҳалаш башорат қилиш тушунчаси билан узвий боғланган. Уларнинг умумийлиги шундаки, лойиҳа ва башорат келажакдаги дидактик ҳодисалар ҳақида тушунча беради. Лекин, лойиҳадан фарқли равишда башоратлар эҳтимолий мазмунга эга ва у ёки бу дидактик жараённинг ривожланиш натижаларини олдиндан кўра олади. Лойиҳа эса бу жараёнларни қайтадан тузади. Лойиҳалаш ўз таркибига башорат қилиш қисмини киритиши мумкин. Агар талабанинг ўқув-билиш фаолият режаси ҳақида гап борса, ва шу жараён давом эттирилса, режалаштириш лойиҳани амалга ошириши таркибига киради.

Тузиш-қуриш ҳам таълим жараёнини лойиҳалаш таркибига киради. Фикримизча, у технологик жараённи амалга ошириш учун моддий воситаларни тузишдан иборат. Лойиҳалаш у ёки бу даражада келажакдаги таълим жараёнини моделлаштириш, башорат қилиш, режалаштириш, тузиш-қуриш қисмларини ўз ичига олади. Таълим жараёнини лойиҳалаш – мураккаб фаолият бўлиб, педагогдан амалий, дидактик, услубийметодологик, буюмли ва бошқа билимларнинг тизимини талаб қилади, чунки, у хаёлий даражада ҳақиқий таълим жараёнини ёритиб беради.

4. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш таъминоти. Лойиҳалаш шаклини танлаш қандай босқич танланганлиги ва неча босқични ўтиш кераклигига боғлиқ. Шундай қилиб, ҳозирда узлуксиз таълим умумий ўрта ва ўрта махсус ҳамда олий таълим муассасалари томонидан берилади. Шу мақсадда касб-хунар коллежларнинг асосий ғоялари, унинг низоми, битирувчиларнинг касбий тавсифномалари, ўқув режалари ишлаб чиқилган. Бунда кўрсатилган шакллар икки босқични ўз ичига олади: моделлаш ва лойиҳалаш. Агар педагогик жараён машғулотларда лойиҳаланаётган бўлса, у ҳолда унинг моделлаштирилиши педагог ва талабаларнинг тафаккурига киритилган, деб тушунилади. Машғулотнинг етакчи ғояси шундан иборат. Машғулотнинг бевосита лойиҳаланиши тузиш босқичидан – машғулотлар режаси, матнини ёки кўринишларини тузишдан бошланади. Лойиҳалашнинг исталган шакли мақсадга мувофиқ талаб этиладиган, талабалар ва педагогларнинг хусусиятларига, имкониятларига мос бўлиши керак. Акс ҳолда улар юзакигина қабул қилинади.

Лойиҳалашнинг назарий таъминоти – бу ахборотни излаш:

- бошқа жойлардаги шунга ўхшаш объектлар фаолиятининг тажрибалари ҳақида;
- шу каби объектларни лойиҳалашда бошқа педагоглар тажрибаси;

- педагогик тизимлар ва жараёнларнинг инсонга таъсири, педагогик вазиятлар ечимининг назарий ва амалий, тажрибавий тадқиқотлари.

Лойиҳалашнинг методик таъминоти лойиҳалаш жиҳозларини ташкил қилиш чизмалар, намуналар, хужжатлар ва шу кабиларни тайёрлаш; нисбатан қулай ва мақсадга мувофиқ тузилмаларни танлаш кабиларни ўз ичига олади. Бунга педагогик жараёнлар ёки вазиятларни лойиҳалашни мазмуний таъминлаш ҳам киради. Шу мақсадда, масалан, дарслар ёки мавзулар жилдига эга бўлиш тавсия этилади. Уларда ўқитувчи ёки уста аниқ ихтисосликка эга ўқув гуруҳи учун алоҳида мавзулар бўйича турли материалларни тўплайди. Бундай дарслар жилдига қуйидагилар киради: олий ва касбий таълимнинг ўзаро алоқадорликлиги ифодаланувчи топшириқлари; хужжатли материал; талабаларнинг маърузалари, ишланмалари; кўргазмали қуроллар ёки уларнинг жамланмаси; талабаларнинг мустақил ишлари учун ёзма-топшириқлар ва шунга ўхшаш, блокли-модулли ифодаловчи иш қоғозлари.

Лойиҳалашнинг фазовий вақтли таъминоти агар уни тайёрлашда муайян вақт ва муайян фазо эътиборга олинганидагина аниқ қийматга эга ва ундан фойдаланиш мумкин бўлади. Фазовий вақтли таъминот – педагогик лойиҳалашнинг зарурий шартидир.

Фазовий таъминлаш деб мазкур модел, лойиҳа ёки тузилмани амалга ошириш учун энг самарали жой аниқлаш (тайёрлаш)ни, жойнинг тизимлар, жараёнлар ёки вазиятларни амалга оширишга жойнинг таъсирини ҳисобга олиш тушунилади. Исталган модел, лойиҳа ёки тузилма аниқ фазога боғланади. Бу эса педагогик жараён иштирокчиларининг ҳаракатларини олдиндан айтишга ёрдам беради.

Лойиҳалашни вақт таъминоти – унинг ҳажми бўйича вақт билан ўзаро нисбати, яъни маълум вақтга сиғадиган ва бажарилиш суръати бўйича, мароми бўйича фаолияти кетма-кетлиги, тезлиги ва шу вақтда унга жойлашадиган жараён билан ўлчанади. Масалан, вақтни касбий қобилият, касбий тажриба, усталикнинг шаклланишининг давом этиши сифатида, шунингдек, тадбирлар, педагогик вазиятларнинг (тизимлар, жараёнлар, вазиятларнинг) таъсир этиши, ривожланиш босқичлари давом этиши сифатида билиш талаб қилиниши мумкин. Буларнинг ҳаммаси педагог ва талабаларнинг кучи, қуввати, диққати ва вақтини тўғри тақсимлашга имкон беради. Шу билан биргаликда ўзларида вақт мароми, частотаси, оралиғи, кетма-кетлиги, тезлиги, ҳажмини намоён этади.

Ҳар бир услуб ўзига сермеҳнатлиги, мазмуни ҳам уни бериш ва ўзлаштириш учун вақт талаб қилади. Ҳар бир шакл маълум вақтга мўлжалланган. **Моддий-техник таъминот** лойиҳалаш жараёнида бир неча вазифани бажаради. Биринчидан, у лойиҳалаш бўйича бевосита фаолиятнинг ўзини амалга ошириш учун педагогик техника ва воситадир. Иккинчидан, моддий-техник қисми турли

манбалардан таъминланиши сабабидан, табиийдирки, у ҳам лойиҳаланиши керак, яъни моделлаш, лойиҳалаш ва тузиш-қуриш объекти бўлиши лозим. Учинчидан, моддий-техник таъминот ҳар вақт тарбиявий мақсадларни ечиш воситаси бўлганлигига кўра у педагогик моделлар, лойиҳалар ва тузилмалар таркибий қисми сифатида, тизимлар, жараёнлар, вазиятлар лойиҳаланиши керак. Лойиҳалаш жараёнида педагогик тизимлар, жараёнлар, вазиятларнинг моддий-техник таъминланиши тўлиқ бўлишига, уларнинг фаолиятнинг бош йўналишларида тўпла-нишига, воситалардан кўчма ҳолда фойдаланишга, уларнинг энг мақбул бирикувига, ўзаро алмаштирилиши ва ўзаро тўлдиратилишига эришиш лозим. Лойиҳалашнинг моддий-техник таъминланганлигига лойиҳалашнинг содда бўлиши ва лойиҳани амалга оширилиши, педагоглар ва ўқувчилар фаолиятида қулайликлар, тарбия натижалари ва ишончилигининг турғун бўлиши боғлиқдир. Қониқарсиз моддий-техник негиз педагогик лойиҳалаш юзасидан барча меҳнатни йўққа чиқариши мумкин. Бу ҳолда исталган модел, лойиҳа, тузилмали педагогик ҳаёлий шароитга тушиб қолади.

Лойиҳанинг ҳуқуқий таъминоти – талабалар ва педагогларнинг тизимлар, жараёнлар, вазиятлар чегарасида фаолиятини тайёрлашда ҳуқуқий асосни яратиш ёки уни ҳисобга олишдан иборат. Ҳеч қандай педагогик лойиҳа республика қонунчилигини, олий ҳокимият қонунлари ва фармонларини, таълимнинг бевосита бошқариш органлари буйруқларини бузиши мумкин эмас.

Психологлар педагогнинг лойиҳалаш жараёнида икки умумий мақсадга эришиш йўлини белгилайдилар: мазмуний ва динамик.

Педагогик лойиҳалашнинг мазмуни, умумий мақсадга эришиши асоси сифатида, шахсни тарбиялаш мақсади ва вазифасини ўз ичига олади, уларнинг ўзгармаслигини сақлайди, мазмуни, услублари ва шакллари ўзгарувчан қилади. Мақсад ва вазифалар бошланғич ҳолда аниқ берилган ҳисобланади. Педагог бу ҳолда шахсга таъсир этишнинг шундай усуллари излайдики, улар қуйилган мақсадга мувофиқ равишда уни ривожлантиришга ёрдам беради. Ўзгарувчан тузилмалар ташкил этувчи қисмлари сифатида тарбияланувчи ва педагогнинг шахсий имкониятларини олади. Бу умумий мақсадга эришиш йўлида фикрлаш мантиғи тизим, жараён, вазият иштирокчиларининг аниқ имкониятларидан келиб чиқишлари, сўнг мақсад, тамойил, мазмун, услублар, воситалар ва шакллари аниқлашдан иборат. Таркибий қисмлар ўртасидаги алоқалар ва боғланишларни белгилаш лойиҳалашнинг асосий амалларидан биридир. Тизим, жараён ёки вазият қисмлари ўртасидаги алоқаларнинг жуда кўп турлари мавжуд. Улардан асосийлари: вужудга келиш, туғилиш, яшаш, мазмун ва бошқариш алоқаларидир. Вужудга келиш алоқаларидан таълимнинг мужассамлашган кўринишини, ёки мужассамлашган ўқув фанини, ёки мужассамлашган машғулоти лойиҳалашда фойдаланиш мумкин. Машғулоти тузилмалари, мазмуни, услубий қисмлари

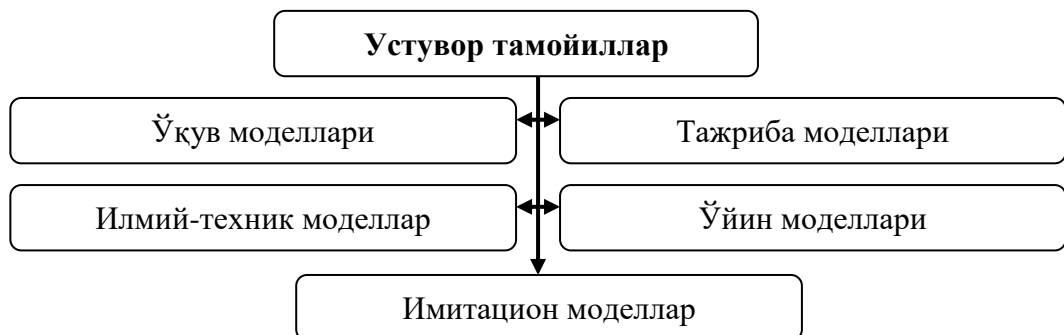
Ўртасидаги алоқаларни ўрнатишда янги таълимотлар вужудга келади: таълимнинг янги тури (масалан, муҳандислик-педагогик), янги ўқув фани (экология), машғулотларнинг янги тури (муҳассамлашган машғулотлар). Қурилиш алоқалари жараёнлари қисмлари, таркиби, жойлашувини қамраб олади. Улардан фойдаланиб, машғулотларда бошқа фанлардан маълумотлар киритиш, қисмларини кўпай-тириш ёки камайтириш, жойларини алмаштириш мумкин. Ҳақиқатда лойиҳа-ланаётган объект аввалгича қолади, у энгилгина такомиллаштирилади.

Мазмуний алоқалар аксинча, ўзаро таъсир этувчи қисмлар – таркиб ва мазмун моҳиятига тегиб ўтадилар. Чунончи, ишлаб чиқаришда меҳнатнинг илғор шакллари, фойдаланиладиган технология хусусиятлари таъсири остида тегишли ихтисослик бўйича бўлажак мутахассисларни тайёрлашда таълим бериш услубиётини тубдан ўзгартириш мумкин. Бошқарув алоқалари, лойиҳалаш объектга анъанавий ёндошувни сақлаган ҳолда, уни янги муҳитга, қўшни тизимларга, жараёнлар ва вазиятларга мослаштирган ҳолда энгилгина ўзгартириши мумкин. Масалан, бундай алоқалар уларни касбий мақсадга мувофиқ бўлиши зарур бўлганда ўрнатилади. Ҳужжатларни таққослаш одатдагидек умумий ҳолда қабул қилинган тегишли кетма-кетлик, яъни, мажбурий бўлимлар рўйхати ва уларнинг тузилиши эътиборга олинган ҳолда амалга оширилади.

Ўқув жараёнида қўлланиладиган моделларнинг турлари. Таълим жараёни лойиҳалашда одатда моделлаштиришдан ҳам фойдаланилади.

Модел – реал, ҳақиқатда мавжуд бўлган объектнинг соддалаштирилган, кичрайтирилган (катталаштирилган) ёки унга ўхшаган нусхаси.
Моделлаштириш ходиса, жараён ёки тизимнинг умумий моҳиятини тўла ёритувчи моделни яратиш

Ўқув жараёнида қуйидаги турдаги моделлар қўлланилади:

43-расм. Модул таълимининг устувор тамойиллари

Қуйида ушбу моделларнинг моҳияти ёритилади.

1. **Ўқув моделлари** (таълим жараёнида қўлланилади; кўрсатмали куроллар, кўргазмали воситалар, тренажёрлар, таълимий дастурлар).

2. **Тажриба моделлари** (илмий, амалий тажрибаларни олиб боришда қўлланилади; лойиҳалаштирилаётган объектнинг катталаштирилган ёки кичиклаштирилган нусхаси).

3. **Илмий-техник моделлар** (жараён ва ҳодисаларни тадқиқ этишда қўлланилади; қурилма, мослама, асбоб, жиҳоз ва механизмлар).

4. **Ўйин моделлари** (турли вазиятларда объект томонидан турли ҳаракатларни бажариш орқали кўникма, малакаларни ҳосил қилиш мақсадида қўлланилади; компьютер, спорт, иқтисодий, ҳарбий, ишчанлик ўйинлари ва б.).

5. **Имитацион моделлар** (реал воқеликни у ёки бу даражада шунчаки аниқ акс эттириш учун эмас, балки айнан унга ўхшатиш мақсадида қўлланилади; амалий ҳаракатларни бажаришга хизмат қилувчи турли тренажёр ва механизмлар).

?

НАЗОРАТ УЧУН САВОЛ ВА ТОПШИРИҚЛАР:

1. Фаолият ва педагогик фаолият нима?
2. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш қандай босқичларда кечади?
3. Педагогик фаолиятни режалаштириш деганда нимани тушунасиш?
4. Ўқитувчи меҳнатини илмий ташкил этишга таъсир қилувчи омилларни айтиш.
5. Педагогик фаолиятни лойиҳалашнинг назарий таъминоти нима?
6. Педагогик фаолиятни лойиҳалашнинг методик таъминоти деганда нимани тушунасиш?
7. Педагогик фаолиятни лойиҳалашнинг ҳуқуқий таъминоти нима билан характерланади?
8. Педагогик фаолиятни лойиҳалашнинг вақт таъминоти нима?
9. Ўқув моделлари нима?
10. Ўқув моделларининг қандай турлари мавжуд?

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Колесникова И.А., Горчакова–Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учеб. Пособие для высш. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина, И.А. Колесниковой. – 2-е изд., стер. – М.: Изд-кий центр “Академия”, 2007.

2. Муслимов Н.А., Уразова М.Б. Проективная деятельность будущего учителя. Учеб.пособ. – Т.: GrandPaper, 2011. – 92 с.
3. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика назарияси / Дарслик. Тошкент: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2008.

4-мавзу: Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари

Режа:

- 1. Инновацион фаолиятнинг асосий функциялари ва босқичлари.**
- 2. Инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари.**

Таянч сўзлар: инновация, инновацион фаолият, акмеология, интегратив ёндашиш, фанлар интеграцияси, синтез, касбий йўналганлик, модернизация қилинган дастурлар, конструктивлаш, модуллаштириш, алгоритмлаш, лойиҳалаш.

1. Инновация - сўзи инглизчадан келиб чиққан бўлиб, унинг маъноси янгиланиш, янгилик киритиш, ўзгартириш деган маъноларни билдиради. Педагогик жараёнга янгиликлар киритиш билан унинг сифати ва самарадорлигини ошириш кўзда тутилади. Бунда ўқитувчининг роли муҳим аҳамият касб этади. Ўқитувчининг инновацион фаолиятига яратувчилик жараёни ва ижодий фаолият натижаси сифатида қаралади. Унга инновацион фаолиятини амалга оширишда акмеологик жиҳатдан ёндашиш мақсадга мувофиқ. Акмеология (акме) - юнонча олий нукта, ўткир, гуллаган, етук, энг яхши давр деган маъноларни билдиради.

Инновацион фаолият қуйидаги асосий функциялар билан изоҳланади:

- касбий фаолиятни онгли таҳлил қила олиш;
- янгиликларга нисбатан шайлик;
- фаолиятга ижодий муносабатда бўлиш;
- ўз имкониятлари ва қобилиятларини рўёбга чиқариш;

- ўз турмуш тарзи ва интилишларини касбий-педагогик фаолиятда мужассам қилиш кабилар. Бундан, ўқитувчи инновацион педагогик технологияларни яратувчиси, амалга жорий этувчиси ва тарғиботчиси ёки инкор этувчиси сифатида намоён бўлади. Инновацион таълим технологияларида интерфаол методлар етакчи ўринга эга. Интерфаол таълим методлари таълим оловчиларни фаоллаштирувчи ва мустақилликка ундовчи омилдир. Кейинги пайтларда таълим муассасалари амалиётига қуйидагича номланган интерфаол таълим методлари кенг кўламда жорий этилмоқда:

ақлий ҳужум, кичик гуруҳларда ишлаш, кластер (тармоқ), инсерт техникаси, пинборд, чархпалак, бумеранг, муаммоли вазият, ишбилармонлик ўйини, баҳс-мунозара, машқ ва кўплаб шу кабилар. Буларнинг натижасида замонавий мутахассисни тавсифловчи касбий компетентликни ташкил этувчи шахсий сифат ва ҳислатларни шакллантириш имконини беради. Шу ўринда биз “Инновацион таълим технологиялари” деганда ижобий натижа берадиган, маълум назарияга таянган, қўлланишга қулай, таълим олувчилар ва таълим берувчилар соғлигига путур етказмайдиган, шу пайтгача амалда кенг кўламда қўлланилмаган, яъни маълум янгиликларни киритиб, нисбатан юқори сифат ҳамда самарадорликни таъминловчи омилларни тушунамиз. Шунингдек, касбий компетенцияни таркиб топтириш учун умумтаълим ўқув предметларини касбга йўналтириб, дидактик бирликларни йириклаштириб, модуллаштириб, мазмунан туташ ўқув предметларини интеграциялаб ўқитиш технологиялари ҳам касбий компетентликни таркиб топтиришда муҳим аҳамиятга эга. Касб-ҳунар тайёргарлиги даврида ўрганиладиган ўзаро боғлиқ мураккаб, мажмуавий тавсифли масалаларни ечимини топишга, уларнинг характеридан келиб чиқиб, тизимли таҳлил қилиш, интегратив ёндашиш зарур. Биз таълим мазмунини интеграциялаш деганда бир-бири билан туташ ахборотларни синтезлашни кўзда тутамиз. Шу пайтгача фанлар интеграциясини синтезлаш тушунчаси билан синоним деб қаралиши натижасида унинг мазмуни ва моҳияти бирмунча торайтирилган. Синтез ўзаро таъсир этувчи элементларнинг қўшилиши натижасида яхлитликни ҳосил қилса, интеграция эса кўп томонламаликнинг бирлигидир.

Интеграция- ички яхлитликка интилиб, ахборотларни синтезлаб, мантиқан тугал тузилма ва унга мос илмий таффакурни кўзда тутати. Интеграциялаш – ўқув материалларини умумлаштириш, тизимлаштириш ва зичлаштириш жараёни бўлиб, ўқув вақтини тежаш қилиш, қайта такрорлашларни чек қўйиш, касбий йўналганликни таъминлаш, ўқувчиларни машғулотдаги ортиқча ўқув материалларини ўзлаштиришдан озод қилиш кабиларни кўзда тутати. Таълим мазмунининг интеграцияси яхлитлик, Аммо инновациялар ва педагогиктехнологиялар ўз-ўзидан таълим тизимига кириб келмайди. Бу ўқитувчи фаолияти ва унинг янгиликка интилиш мотивациясига боғлиқ жараён. Ўқитувчи фаолиятини ўзгартирмай туриб, унинг масъулияти, ижодкорлиги ва фаоллигини оширмасдан туриб таълимда бир қадам ҳам олдинга силжиб бўлмайди. Шу муносабат билан таълим жараёнида инновацияларни, яъни янгиликларни яратиш, излаш, тўплаш ва педагогик жараёнга қўллаш замонавий таълимнинг устувор йўналиши ҳисобланади. Педагогик инновациялар тўғрисида турли даража ва поғоналарда

фикр юритиш мумкин; давлат, минтақавий, олий таълим, касб-ҳунар, академик лицей ва умумтаълим мактаб, мактабгача таълим, мусиқа мактаблари ва мактабданташқари таълимда инновациялар бўлиши мумкин. Умуман педагогик инновациялар деганда педагогик тизимга янгиликларни киритиш, ўқув-тарбиявий жараёнларнинг боришини янгилаш, натижаларига ижобий таъсир кўрсатишдир.

Инновация – мавжуд бўлган ҳолатдан, ўзгарган, фарқ қилувчи деган маънони билдиради. Илгаридан лойиҳалаштирилган ҳар бир дидактик жараён маълум принципитал имкониятларга эга бўлиб, у ўқувчи ва талабаларда билим, кўникма, малакаларни сифатли шаклланишини кўзда тутди. Таълим ва тарбияда зарурий даражадаги натижани олиш – педагогик тизимни такомиллаштириш, унинг функциясини ижобий томонга йўналтириш, интенсив педагогик жараённи вужудга келтиришни тақозо этади. Чунончи таълим-тарбияда сифатли, самарали натижани олиш учун мавжуд педагогик тизимни модернизациялаш лозим. Шу муносабат билан инновацияларни объекти сифатида қуйидаги педагогик омилларни келтириш мумкин: ўқув-тарбиявий фаолиятнинг мотивациясини ошириш; дарсда ўқув материаллари, мазмуни, ҳажмини ошириш; ўқув жараёнининг самарадорлигини ошириш; таълим жараёнида тайм менежментдан фойдаланиш; таълим-тарбия жараёнида таълим олувчининг шахсий иштироки, фаоллиги ва масъулиятини ошириш. Жумладан, инновацияларни педагогик жараёнга жорий этиш йўллари билан белгилаш зарур: - янги педагогик ғояларни шакллантириш; - концепциясини ишлаб чиқиш; - дастур яратиш; - ижро механизмини ишлаш; - амалиётга жорий этиш. Ҳозир республикада педагогик инновацияларнинг яратилиши варивожланиши кенг педагогик жамоатчилигининг ҳаракати, умумтаълим мактабларини модернизация қилиниши, стандартларни такомиллаштирилиши ва дастурларнинг янгиланиш жараёни кетмоқда. Янгиликларни яратиш, излаш, тўплаш, қўллаш ишлари жадаллашиб бормоқда.

Шу сабабли, таълим тизимидаги инновацияларни педагогик жараёнларга киритиш тўрт босқичда амалга оширилиши мумкин:

1. Муаммонинг кўпгина ечимини таҳлил асосида аниқлаш;
2. Мўлжалланаётган таълим мазмуни, янгиликни лойиҳалаш;
3. Ўзгариш ва янгиликларни режалаштириш;
4. Ўзгаришларни амалга ошириш.

Илмий изланишлар натижасида такомиллаштирилган стандартлар ва модернизация қилинган дастурлар, дарсликларнинг янги авлоди таълим муассасаларига етказилди. Навбатдаги кечиктириб бўлмайдиган энг муҳим вазифа – таълимнинг янги мазмунини инновациялар асосида тезроқ ўқув

жараёнига татбиқ этиш механизмини яратиш ва қўллаш заруратидир. Чунки давлат таълим стандартлари, янги дастурларни ўқувчи ва талабалар билимига қўйиладиган мажбурий минимал билим даражаларни таъминлаш, таълим сифатини кафолатлашнинг, уларнинг иқтидор, талаб, эҳтиёжларини таъминловчи ягона омил – уларни амалга киритишга инновацион ёндашувдир.

Ўқитувчи инновацион фаолиятини шакллантиришнинг қуйидаги босқичларга бўлиш мумкин:

Биринчи босқич – тайёр инновацион методик тавсияларни олиб қўлланилади.

Иккинчи босқич – мавжуд тизимга айрим модификациялар киритилади.

Учинчи босқич – янги ғояни амалга ошириш мазмуни, метод, шакл, воситалари ишлаб чиқилади.

Тўртинчи босқич – ўқувчини янгича ўқитиш ва тарбиялашнинг ўз концепциясини ва методикаси ишлаб чиқилади.

Бунинг учун педагогик инновацион технологияларни тўплаш, назорат қилиш ва жорий этиш ишларини ташкил қилиш, шунга оид семинар, тренинглар, қисқа муддатли ўқув курслар ташкил этиш яхши натижалар беради.

Инновацион технологияларни яратиш, излаш, топиш, тўплаш ҳақида тегишли маълумотлар жамғарма банкини яратиш, таҳлил қилиш, танлаш, таълим муассасасига жорий этиш бўйича ташкилий-педагогик ишларни ташкил этиш муҳимдир.

Энди инновацияларни ўқув жараёнига қўллаш босқичларини келтирамиз. Биринчи вазифа – инновацияларни излаш, тўплаш жараёни амалга оширилади. Инновацион илғор технологияларни тўплаб, ўрганиш ва қайта ишлаш мақсадида уларни компьютерда, картотека ва махсус йиғма материаллар банклари тузилади.

Иккинчи вазифа – танлаш жараёни инновацияларни йиғма банклардан олиб ўрганилади. Мазкур ишларни таълим муассасалари илми ва методик кенгашлари, фан метод бирлашмалари, туман, шаҳар халқ таълими, ўрта махсус касб-хунар бошқармаларида ўрганиб чиқилади. Улар тўпланган инновацияларни республика миқёсидаги конференция, метод кабинетлар, малака ошириш институтлари, кўрик танлов материаллари, август кенгашларида тарғиб қилинган инновациялар; ахборот ва мониторинг марказлари, интернет хабарларидан тўпланган инновацияларни ўрганиб, тўплаб, танлаб улардан қулайларини амалий фаолиятга қўллаш учун мосларини, таълим муассасаларига тарқатадилар. Умуман инновацияларни

ўқув жараёнига қўллашда ўқитувчи ва ўқувчиларнинг муносабатлари ҳамкорлик, ҳам ижодкорликда кечади:

- ўқитувчи билимни ташувчи, етказувчигина эмас, талабани мустақил ўқиши, билим олишида ёрдамчи, маслаҳатчи-ташкилотчи раҳбарга айланади;
- ўқитувчи конструктивлаш, модуллаштириш, алгоритмлаш, лойиҳалаш, атрофлича фикрлаш шароитида иш юритади;
- ўқув жараёни талаба-ўқитувчиларни ўзаро фаол иш юритишга ўрганишга одатлантиради;
- талабага ўзини-ўзи ўқитиш, фаолликда, якка, жуфт, кичик, катта гуруҳларда ишлашга муҳит яратиши, ўқув жараёни индивидуаллаштиришни талаб этади. Шу ҳолатларда ўқув мазмунини, ДТС талаблари тўла ўзлаштириш кафолатланади.

Агар инновацияларни таълим жараёнига қўллашни йўлга қўйилса:

- ўқитувчи-профессорларнинг янгиликка интилувчанлиги, янгиликни яратиш, излаб топиш, тўплаш таълим жараёнига қўллаш, кўникма ва малакалари шаклланади;
- узлуксиз мустақил ўз устида ишлаш асосида янгиликларни педагогик фаолиятга тизимли олиб кириш кўникмасига эга бўлади.
- профессор-ўқитувчилар инновациялар, модулли, интерфаол, лойиҳалаш, алгоритмлаш муҳитида иш юритади;
- ўқув жараёнида талабани фаол қатнашишига, масъулиятни ҳис қилиб ўз фикрини билдиришга ижодий муҳит яратади;
- унда талаба таълим жараёнини сифат ва самарадорлигини таъминлашда ҳаракатлантирувчи кучга айланади.

2. Инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари

Ўқув фани бўйича таълим технологияси қуйидагилардан келиб чиқиб ишлаб чиқилади:

- ОТМларда таълимни технологиялаштириш қондаси;
- фан бўйича ўқув ахборот мақсади, тузилмаси, мазмуни ва ҳажми;
- ДТС томонидан белгиланган, ўқув режасида аниқлаб берилган вақтда ва берилган шароитда таълим бериш мақсадига эришишни кафолатловчи таълим бериш, мулоқот, ахборот ва бошқарувнинг йўл ва воситаларини танлашнинг концептуал ёндашувлари.

1. Кириш. Таълим технологиясининг бу қисмида иқтисодиётнинг бозор тамойиллари кескинлашуви шароитида ва жамиятнинг демократиялашувида таълим беришни технологиялаштиришнинг долзарблиги асосланади, ўқув фани бўйича таълим технологиясининг тузилиши баён этилади ва маъруза,

амалий ва семинар машғулотларига лойиҳаланган таълим бериш технологиясига қисқа тавсифлар берилади.

2. Таълим технологиясининг концептуал асослари. ТТнинг бу қисмида қуйидагилар ёритилади:

- ўқув фанининг долзарблиги, мақсад ва вазифалари, аудитория соатларининг умумий ҳажми ва ўқув фанининг намунавий дастурига мувофиқ уларни мавзулар бўйича тақсимоли, иш турлари;

- ўқув фанининг мазмуни, ўқув фанининг намунавий дастурига мувофиқ ўқув фанининг мавзу мазмуни баён этилади;

- ўқув машғулотларида таълим технологиясини ишлаб чиқишнинг концептуал ҳолатлари - таълим бериш, мулоқот, ахборот ва бошқарувнинг йўл ва воситаларини танлашнинг асоси бўладиган, таълим технологиясини лойиҳалаш ва режалаштиришнинг концептуал асослари.

3. Маъруза, амалий ва семинар машғулотларига лойиҳаланган таълим технологияси. Ҳар бир таълимий технология таълим технологияси, таълимнинг технологик харитаси, технология харитасига иловалардан иборат бўлади.

Ўқув фани бўйича ўқитиш режасининг тузилиши ва мазмунли таркиби аниқ фан ва мавзу бўйича машғулотнинг таълим модели жадвал кўринишида бўлиб, унда қуйидагилар кўрсатилади:

- дастлабки маълумотлар: ўқув мавзуси, вақти, талабалар сони;

- шакл (маъруза, семинар ва бошқ.) ва кўриниши (масалан, муаммоли маъруза ва бошқ.), ўқув машғулоти режаси/тузилиши, унинг мақсади, ўқув фаолиятининг кўзланаётган натижалари, педагогик вазифалари;

- танланган таълим модели: усуллар, шакллар ва ўқитиш воситалари;

- таълим бериш шароити: махсус жиҳозланган, гуруҳли шаклларда ишлашга мўлжалланган хоналар;

- мониторинг ва баҳолашга асосланган қайтар алоқанинг йўл ва воситалари: назорат тури (ёзма ва оғзаки), назорат шакли (тезкор-сўров, тест олиш, тақдимот, ўқув топшириқлари ва бошқ.). Ўқув машғулотининг технология харитаси уч қаторни ўз ичига олиб, 1,5-2 варақда жадвал кўринишида бажарилади: (1) ўқув машғулоти босқичлари ва вақти; (2) таълим берувчи фаолияти; (3) таълим олувчи фаолияти. Илова ўқув жараёнининг ташкилий - дидактик вазифасини бажаради: ўқув/мустақил иш учун савол ва топшириқларни, уни баҳолаш мезонларини, ўқув иш жараёнида талабалар амал қилиши лозим бўлган қоидалар, таълим берувчи фойдаланадиган таянч ёзмалар, шунингдек чизма, жадвал, слайдлар ва бошқа кўргазмали материаллар, режалаштирилган мақсадларга эришишни назорат қилиш учун топшириқлар (тестлар, саволлар, топшириқлар ва машқлар). Бу ерда тақдим

этилаётган материаллар чегараланмайди. Фақат улар катта ҳажмли, яхши тузилмага келтирилган ва графикли чизмаларда расмийлаштирилган бўлиши керак.

Шу тариқа таълим берувчи мавзу бўйича яқун ясайди, таълим олувчилар эътиборини асосийларга қаратади, бажарилган ишларни келгуси касбий иш фаолиятидаги аҳамиятини маълум қилади, гуруҳлар, алоҳида талабалар ишини баҳолайди ёки ўзаро баҳолашнинг якунини чиқаради; ўқув машғулоти мақсадига эришиш даражасини баҳолайди; мустақил иш учун топшириқ беради. Таълим олувчилар ўзаро баҳолашни ўтказадилар, савол берадилар, топшириқни ёзадилар. Иқтисодий таълим жараёнида дарсларнинг самарали ташкил этилиши ва юқори малакали иқтисодчи мутахассислар тайёрлашда дарс жараёнининг тўғри лойиҳалаштирилиши муҳимдир. Чунки педагог томонидан дарс жараёни қанчалик тўғри режалаштирилса ва олиб борилса, талабаларнинг фанга нисбатан ижобий муносабатлари ҳам унга монанд бўлиши табиий. Натижада барча мезонлар тўғри амалга оширилиб, дарснинг самарали ташкил этилиши таъминланади.

Қуйида мутахассислик фанларини ўқитишда фойдаланиладиган инновацион технологиялар ҳақида сўз юритамиз.

Фикрлар ҳужуми технологияси. Фикрлар ҳужумининг мақсади мумкин қадар катта миқдордаги ғояларни йиғиш, талабаларни айна бир хил фикрлаш инерциясидан холи этиш, ижодий вазифаларни бажариш жараёнида дастлаб пайдо бўлган фикрларни енгишдир. Ушбу усул бирор муаммони ҳал этишда гуруҳ иштирокчилари томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келинади ҳамда энг самарали ҳисобланади. Бу услуб орқали шахсни техник ривожлантириш мумкин, у тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади. Услубнинг асосий тамойили ва қондаси баҳс иштирокчилари ишлаб чиққан ғоялар танқидини мутлақ тақиқлаш, ҳар қандай лужма ва ҳазил– мутойибани рағбатлантиришдир.

Ақлий ҳужум технологияси. Ақлий ҳужум технологияси бирор муаммони ечишда гуруҳ қатнашчилари томонидан билдирилган эркин фикр ва мулоҳазаларни тўплаб, улар орқали маълум бир ечимга келадиган самарали усуллардан биридир. У тўғри ва ижобий қўлланилганда шахсни эркин, ижодий ва ностандарт фикрлашга ўргатади. Билдирилган ҳар қандай ғоя ва фикрлар ҳисобга олинади, қанча кўп фикр ва ғоялар билдирилса шунча яхши. Билдирилган ғоя ва фикрларни тўлдириш, кенгайтириш, қайта ўзгартириш мумкин. Берилган ғоялар асосида муаммони ҳал этишга ёрдам берадиган ечимни тиклаш учун муҳокама ўтказилади. Бу ҳақиқатан ҳам талабаларнинг таълим жараёнида фаоли штирок этишлари, турли ғояларни баён этиш чоғида

бошқаларни ҳам қизғин ишга йўллашлари, илҳом билан ишлашларига имкон берувчи ва унга рағбатлантирувчи самарали методдир. Ақлий ҳужум шунинг учун ҳам фаоллаштиришнинг муҳим усулики, унда танҳо ишлаш мумкин эмас, биргина ғоя гуруҳнинг барча иштирокчиларини бир хилда ўзига тортиб олади.

Кластер технологияси. Фикрларнинг тармоқланиши – бу педагогик стратегия бўлиб, у талабаларни бирон бир мавзуни чуқур ўрганишларига ёрдам бериб, талабаларни мавзуга таалуқли тушунча ёки аниқ фикрни эркин ва очиқ равишда кетма-кетлик билан узвий боғлаган ҳолда тармоқлашларига ўргатади. Бу услуб бирон мавзуни чуқур ўрганишдан аввал талабаларнинг фикрлаш фаолиятини жадаллаштириш ҳамда кенгайтириш учун хизмат қилиши мумкин. Шунингдек, ўтилган мавзуни мустаҳкамлаш, яхши ўзлаштириш, умумлаштириш ҳамда ўқувчиларни шу мавзу бўйича тасаввурларини чизма шаклида ифодалашга ундайди.

Скарабей технологияси. Скарабей услуби интерактив технология бўлиб, у ўқувчиларда фикрий боғлиқлик, мантиқ, хотиранинг ривожланишига имконият яратади, бирор муаммони ҳал қилишда ўз фикрини очиқ ва эркин ифодалаш маҳоратини шакллантиради. Ушбу технология ўқувчиларга мустақил равишда билимнинг сифати ва савиясини холис баҳолаш, ўрганилаётган мавзу ҳақида тушунча ва тасаввурларни аниқлаш имконини беради. Скарабей технологияси талабалар тажрибасидан фойдаланишни кўзда тутаяди, рефлексив кузатишларни амалга оширади, фаол ижодий излаш ва фикрий тажриба ўтказиш имкониятларига эга. Демак, ўқув жараёнининг самарадорлигини оширишда янги педагогик технологиялардан фойдаланиш ва таълимни технологиялаштириш бугунги кунда долзарбдир. Бунинг учун таълим-тарбия жараёнида педагог ва ўқувчи талабанинг тенг фаоллиги таъминланишига эришиш лозим.

Ўқитувчи инновацион фаолияти бир неча кўринишда намоён бўлади. Таълимнинг бугунги вазифаси ўқитувчиларни кун сайин ортиб бораётган ахборот—таълим муҳити шароитида мустақил фаолият кўрсата олиш, турли соҳаларда замонавий ахборот технологияларини самарали қўллаш ва ахборот оқимларидан оқилна фойдаланишга ўргатишдан иборат. Шу мақсадда, ўқувчиларга узлуксиз равишда мустақил ишлар имконияти ва шароитини яратиб бериш ҳамда ижодий фикрлаш ва мустақил қарорлар қабул қилишга ўргатиш зарур. Бу масаланинг ечими табиийки, мазкур жараённинг асосий ташкилотчиси—педагогларни тайёрлаш сифатига боғлиқ. Ҳар бир жамиятнинг келажаги унинг ажралмас қисми ва ҳаётий зарурати бўлган таълим тизимининг қай даражада ривожланганлиги билан белгиланади. Таълим жараёнига инновацияларни қўллаш бугунги кунда қуйидаги вазифаларни амалга оширишни талаб этади:

- ўқув фаннинг аниқ мақсадини аниқлаш;
- фаннинг ҳажми ва мазмунини аниқлаш;
- зарур бўлган таълим технологияларини ишлаб чиқиш ва тавсия этиш;
- фаннинг моддий техник таъминотини яратиш;
- таълим олувчиларнинг хусусиятларини ўрганиш;
- ўқитувчининг тайёрлигини ва дарс машғулотини лойиҳалаш.

Суҳбат таълимнинг кенг тарқалган усули бўлиб, дарснинг исталган босқичида қўлланиши мумкин. Суҳбатнинг тўрт хил тури мавжуд бўлиб, улар: янги билимлар беришда, билимларни мустаҳкамлашда, олинган билимларни текширишда, ўтилган материални такрорлашда қўлланиладиган суҳбатлардир. Янги материални тушунтиришдаги суҳбат, асосан, ўқувчининг шахсий тажрибасига таянади. Унинг манбаи кўрсатмали қўлланмалар, дарслик материаллари, жадвал ва ҳоказолар бўлиши мумкин.

Янги билимлар беришга доир суҳбатни индуктив йўл билан (яъни хусусий маълум ёки зарур воқеалардан умумий воқеаларга қараб бориш тарзида) ёки дедуктив йўл билан (яъни умумий ҳодисадан хусусий ҳолларга қараб бориш тарзида) ўтказиш мумкин. Билим беришнинг индуктив ва дедуктив йўллари ўзаро боғлиқдир. Масалан, ўқитувчи қатор мисолларни айтиши ва кейин хулоса чиқариши ёки умумлаштириши мумкин (индукция).

Янги билимлар беришда эвристик суҳбатдан фойдаланилади. Бу метод ўқитувчи талабалар олдига маълум бир вазифа қўйиб, уларни оғзаки саволлар орқали ана шу вазифани ҳал қилишга олиб боришда қўлланади.

Суҳбатнинг муваффақиятли ўтиши саволларнинг моҳирлик билан қўйилишига боғлиқдир. Ўқитувчининг саволлари, аввало, қисқа ва аниқ бўлиши, мантикий изчилликда берилиши, ўқувчининг фикрини уйғотиши: уни ўйлашга, таҳлил қилишга, таққослашга мажбур этиши, янги ҳодисаларни тушунишга ундаши керак. Ўқитувчилар саволларга тўлиқ, онгли равишда ва асосли жавоб беришлари, мустақил фикрларини акс эттиришлари лозим. Суҳбатни билимларни мустаҳкамлаш учун ҳам ўтказиш мумкин. У ўқитувчининг ахборотидан кейин ёки дарсликдаги материални мустақил ишлаб чиқилгандан кейин ўтказилади. Суҳбат мустаҳкамловчи метод сифатида билимларни текшириш ва баҳолаш жараёнида ҳам ўтказилиши мумкин. Бу усул мунозара ва мубоҳаса методларига киради.

Таълимий суҳбат. Экскурсия, амалий иш ва янги материални тушунтиргандан кейин уларни мустаҳкамлашда, такрорлашда, шунингдек, экскурсия ва янги материални тушунтириш давомида ўқитувчи ўқувчилар билан суҳбатлашади. Суҳбатни ўқувчилар шахсий тажрибалари ва кузатишлари, мавжуд билимлари асосида ўқитувчининг саволини тушунадиган ва унга жавоб қайтара оладиган бўлганларидан кейин ўтказиш

мумкин. Агар ана шундай шароит (билимлар, тажриба ва кузатишлар) бўлмаса, ўқувчилар ҳеч қандай тасаввурга эга бўлмаган нарсалар, ҳодисалар тўғрисида суҳбат ўтказишнинг мутлақо фойдаси йўқ. Ҳар қандай суҳбатнинг асосини дидактик масала ташкил этади. Ана шу масала суҳбатнинг вазифасини ва характерини, ҳатто унинг турини ҳам белгилайди. Шунга кўра, таълимий ва эвристик-таълимий суҳбатлар бўлади.

Таълимий суҳбат ўрганиладиган материални янада мустаҳкамлаш, чуқурлаштириш ва такрорлаш мақсадларига хизмат қилади. Янги мавзу тушунтирилгач, гарчи ҳар бир бола фаол қатнашмаса ҳам уларнинг хотираси ва тафаккурини ривожлантириш учун суҳбат ўтказиш зарур. Унда тўғри фикр юритиш учун мисолларнинг намуналари бўлади. Бундан ташқари, адабиёт, жамиятшунослик ва бошқа фанларга доир дарсликлардаги суҳбатларда ўқувчиларнинг ўқитувчи айтган ғояларига тўғри келмайдиган хусусий фикрлари ёки тушунчалари ҳам маъқулланади, ўқитувчи ўқувчиларнинг жавобларини эътироф этишга ёки рад қилишга шошилмайди. Аксинча, синфда улар ўз фикрларини ёки мустақил мулоҳазаларин эркин айтишлари учун шароит яратишга ҳаракат қилади. Жавобларни баҳолашда эса уларнинг шунчаки тўғри ёки нотўғрилигини қайд қилиш билан чекланмай, балки ўқувчиларнинг жавобларидан озгина бўлса-да, тўғри фикрларини излайди. Улардан заррача ҳақиқатни топса, уни ўзи қисқа ва яққол қилиб такрорлайди, ўқувчининг мустақил фикр юритганини таъкидлайди ва уни шундай қилишга даъват этади. Муваффақиятли фикрлар, ҳатто айрим ифодалар мазкур мавзуда нима ҳақида гап бораётганини тушунишга йўл очса, таълимий суҳбатнинг эвристик-таълимий суҳбатга айланиши учун хизмат қилади. Нотўғри жавоблар, агар жиддий бўлмаса, ўқитувчи томонидан қайд қилинмайди ёки йўл-йўлакай тузатиб кетилади.

?

НАЗОРАТ УЧУН САВОЛ ВА ТОПШИРИҚЛАР:

1. “Акмеология” сўзининг маъносини айтинг.
2. Инновацион фаолиятнинг асосий функцияларига нималар киради?
3. Инновацияларни педагогик жараёнларга киритиш қандай босқичларда амалга оширилиши мумкин?
4. Интерфаол таълим методларига мисол келтиринг.
5. Интеграция ва интеграциялаш сўзлари нима маънони англатади?

Фойдаланиш учун адабиётлар:

1. Колесникова И.А., Горчакова–Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учеб. Пособие для высш. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина, И.А. Колесниковой. – 2-е изд., стер. – М.: Изд-кий центр “Академия”, 2007.

2. Ибрагимов Х.И., Абдуллаева Ш.А. Педагогика назарияси / Дарслик. – Тошкент: “Fan va texnologiya” нашриёти, 2008.

3. Pedagogika / Bakalavriat yoʻnalishi uchun darslik / Prof. M.X.Toxtaxodjayevaning umumiy tahriri ostida. – Toshkent: “Oʻzbekiston faylasuflari milliy jamiyati” nashriyoti, 2010.

4. Безрукова В.С. Педагогика. Проективная педагогика / Учеб. для индустриально-педагог. техникумов и для студентов инженерно-пед. спец-тей. – Екатеринбург: Деловая книга, 1999. С. 100-103.

IV. АМАЛИЙ МАШҒУЛОТЛАР МАЗМУНИ

1-амалий машғулот: Таълим жараёнида инновацион муҳитни лойиҳалаштиришнинг мазмун моҳияти.

Режа:

1. Таълим жараёнини лойиҳалаш қонуниятлари ва тамойиллари.
2. Таълим жараёнини лойиҳалаш: лойиҳа – мазмун – фаолият.
3. Таълим жараёнларини педагогик лойиҳалаштиришнинг типологик белгилари.

Таянч тушунча ва иборалар: фаолият, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати), педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этиш, меҳнатни илмий асосда ташкил этиш, лойиҳа таълими, педагогик лойиҳалаш, педагогик лойиҳалаш шакллари.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда таълим жараёнида инновацион муҳитни лойиҳалаштиришнинг мазмун моҳияти ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини такомиллаштириш.

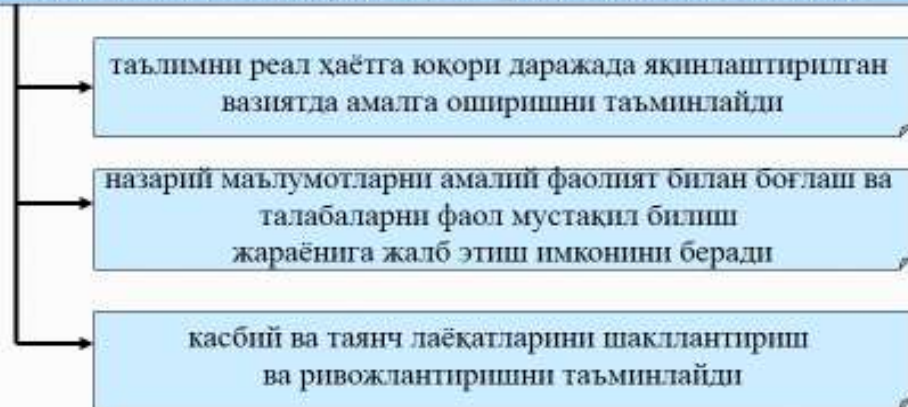
Амалий машғулотни ташкил этиш ва ўтказишда қизиқарли ижодий топшириқлар, машқлар, тренинглар, сўровномалар ва интерфаол таълим методларидан фойдаланилади.

1-амалий топшириқ.

Қуйида берилган чизмалардан фойдаланиб, лойиҳа технологиясининг таълим жараёнидаги ўрни, бунда инновацион муҳитни лойиҳалаштиришнинг мазмун моҳияти ҳақида фикр билдиринг.

Лойиҳали таълим технологиясининг долзарблиги

Лойиҳавий таълим куйидаги долзарб таълим муаммоларини ҳал этиш имконини беради ва давр талабига мос келади:

Ўқув лойиҳавий фаолият: тузилиши ва мазмуни

2-амалий машғулот: Инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари

Режа:

1. Педагогик инновацияларнинг ривожланиш шарт-шароитлари.
2. Инновацион фаолиятнинг назарий омиллари.
3. Педагогнинг инновацион фаолиятига бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари

Таянч тушунчалар: педагогик инновация, инновацион жараён, янгиликлар киритиш, мотивация, илмий тафаккур, ижтимоий муҳит, амалий қўлланилиши, инновацион босқич, педагогик ғоя.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда инновацион жараёнлар ривожланишининг умумий тенденциялари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини такомиллаштириш.

Амалий машғулотни ташкил этиш ва ўтказишда кизиқарли ижодий топшириқлар, машқлар, тренинглар, сўровномалар ва интерфаол таълим методларидан фойдаланилади.

1-амалий топшириқ.

“Педагогнинг инновацион фаолиятига бўлган қобилиятларининг асосий хислатлари” мавзусида 10 минутлик эссе ёзинг.

2-амалий топшириқ.

Берилган намунага кўра мутахассислик фанларини ўқитишда SCAMPER стратегиясини қўллаш асосида инновацион муҳитни яратинг. Саволлар графасига ўзингиз дарс берадиган мутахассислик фанлари мавзуси бўйича тузилган саволларни ёзинг.

SCAMPER мнемоник схемасидан мослашувчан фикрлаш кўникмасини шакллантиришда фойдаланиш		
SCAMPER	Саволлар	Вазифалар
Substitute (almashtirmoq o'zgartirmoq)	Агар шоколаднинг ўрнига ванилладан фойдаланилса қандай пирог хосил бўлади?	Вариантлар рўйхатини тузинг ва ундан бирини танлаб олинг
Combine (birlashtirmoq)	Агар шоколадли пирог қаймоқли крем билан безатилса, қандай таъмга эга бўлади?	Вариантлар рўйхатини тузинг ва ундан бирини танлаб олинг
Adapt (moslashtirmoq)	Юмалоқ пирог шаклини қандай ўзгартириш мумкин?	Вариантлар рўйхатини тузинг ва ундан бирини танлаб олинг
MaximizeG'minimize (maksimallashtirmoqG' minimallashtirmoq)	Пирогнинг энг кичик ва катта бўлаги қандай шаклга эга?	Вариантлар рўйхатини тузинг ва ундан бирини танлаб олинг
Putto other uses (boshqa sohaG'usulda qo'llash)	Шоколадли пирог билан яна нималар қилиш мумкин?	Вариантлар рўйхатини тузинг
Eliminate (oldini olmoq)	Шоколадли пирогга шакар солиш эсдан чиққанда нимар бўлар эди?	Вариантлар рўйхатини тузинг.
Rearrange (qo'llanilishini o'zgartirish)	Шоколадли пирогни инсонлар таом ўрнида истеъмол қилсалар қандай натижага олиб келар эди?	Вариантлар рўйхатини тузинг

3-амалий машғулот: Педагогнинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари

Режа:

1. Таълим тизимида олиб борилаётган инновацион жараёнларнинг мазмун моҳияти.
2. Педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати) ва унинг илмий ташкил этиши.
3. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари.
4. Педагогик фаолиятни лойиҳалаш таъминоти.

Таянч тушунчалар: фаолият, педагогик фаолият, педагогик фаолиятни лойиҳалаш, босқич, педагогик фаолиятни режалаштириш, ўқитувчи меҳнатини илмий ташкил этиш, омиллар, назарий таъминоти, методик таъминоти, ҳуқуқий таъминоти, вақт таъминоти, ўқув моделлари.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда педагогнинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалаш босқичлари ва даражалари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини такомиллаштириш.

1-топшириқ. Кейинги икки йил ичида мутахассислик фанингизга оид қандай янги илмий материаллар, мақола ва адабиётларни ўқиб, таҳлил қилдингиз. Фикрингизни баён этинг.

2-топшириқ. Ўрганган илмий тажрибаларингиздан намуналар келтиринг.

3-топшириқ. “Педагогнинг инновацион фаолияти”, “Педагогик фаолиятни лойиҳалаш” тўғрисидаги қарашларингизни баён этинг.

4-топшириқ: Педагогнинг инновацион фаолиятини шакллантириш ҳамда педагогик фаолиятни лойиҳалашга оид тестлар тузинг ва уларни ечинг.

5-топшириқ: “Педагогнинг инновацион фаолияти” мавзусини интерактив стратегиялар, график органайзерлар асосида таҳлил қилинг.

4-амалий машғулот: Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари

Режа:

1. Инновацион фаолиятнинг асосий функциялари ва босқичлари.
2. Инновацион педагогик технологияларни лойиҳалаштириш ва режалаштириш йўллари.

Таянч сўзлар: инновация, инновацион фаолият, акмеология, интегратив ёндашиш, фанлар интеграцияси, синтез, касбий йўналганлик, модернизация

қилинган дастурлар, конструктивлаш, модуллаштириш, алгоритмлаш, лойиҳалаш.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини такомиллаштириш.

1-топшириқ: Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўлларига оид тестлар тузинг ва уларни ечинг.

2-топшириқ: “Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари” мавзусини интерактив стратегиялар, график органайзерлар асосида таҳлил қилинг.

3-топшириқ: ИНТЕРНЕТ маълумотларига асосланиб, “Мутахассислик фанларини ўқитишда инновацион технологияларидан фойдаланиш йўллари” масалаларини таҳлил қилинг. Индивидуал ёки гуруҳий ахборотлар тайёрланг.

4-топшириқ.

Қуйидаги блиц-сўров саволларига жавоб беринг.

№	Савол	Жавоб
1.	Технология нима?	
2.	Педагогик технология нима?	
3.	Инновацион технология нима?	
4.	Инновацион лойиҳалаштириш деганда нимани тушунамиз?	
5.	Лойиҳа технологиясининг мазмун моҳияти ҳақида гапиринг.	

5-амалий машғулот: Инновацион ёндашув асосида мустақил лойиҳа ишлари мазмуни ва намуналар

Режа:

1. Инновацион ёндашув асосида “Педагогик акмеология” мавзусида ўқув лойиҳасини тайёрлаш.

2. Лойиҳа мавзусининг долзарблигини асослаш, мақсад вазифаларни белгилаш.

Таянч сўзлар: инновацион ёндашув, акмеология, интегратив ёндашиш, фанлар интеграцияси, лойиҳалаш, мутахассислик фанлари, инновацион технологиялари.

Амалий машғулотнинг мақсади: Инновацион ёндашув асосида мустақил лойиҳа ишларини тайёрлаш йўллари ҳақидаги билим, кўникма, малакаларини такомиллаштириш.

Ўқув лойиҳани тайёрлаш босқичлари:

1. “Педагогик акмеология” мавзусидаги маъруза матнининг қисқача баёни билан танишиб чиқинг.

Акмеология – (ўзб. акме - камолот, юксалиш, етуклик маъноларини англатади < от. рус. акме – расцвет, вершина. < грек. акме - пик, вершина, высшая степень чего-либо.) предметлараро фан бўлиб, у табиий, ижтимоий, гуманитар фанлар чегарасида (туташувида) пайдо бўлган янги фан соҳасидир. Акмеология инсон етуклик даври ривожининг (комиллик даврининг) қонуниятлари, механизмини ўрганувчи фан. Педагогик акмеология эса педагогнинг касбий маҳоратидаги эришган ютуқларини кўрсатувчи фандир. Акмеологияда объектив ва субъектив омилларга катта эътибор қаратилади. Улар бир-бирлари билан ўзаро ҳаракатда бўлиб, катта ёшдаги одамни акме даражасига эришишига имкониятлар яратади. “Акме” тушунчаси янги илмий фани асосидир.

Кўпгина илмий таснифларда одамнинг пайдо бўлиш ва унинг ривожланиши қуйидаги босқичларга бўлинади: болалик, катталиқ, қарилик.

Етуклик даражасидаги катта одамни ўрганиш предмети бўлган фанни кўпинча акмеология деб аташади. Ушбу фан илмий билимнинг табиий, ижтимоий, гуманитар ва техникавий соҳалари тўқнашувида пайдо бўлди. Акмеология одамни мақсадга мувофиқ кетма-кет интилиб, дастлабки, ўрта ва кейинги етуклигида индивид сифатида (мураккаб тирик организм сифатида), шахс сифатида (бу ҳолда воқеликнинг турли томонларга бўлган муносабатларни одам томонидан ўзлаштириши назарга олинади) ва фаолият субъекти сифатидаги (асосан профессионал сифатида) юзага келиш феноменологияси, қонуниятлари механизмларини аниқлаб беради.

Акмеология фани шу жиҳатдан фалсафа, социология, генетика, психология, педагогика, этика, эстетика, маданият, валеология, герантология фанлари билан ҳамкорликда ўз йўналиши, муаммо ва уларнинг ечимларини топишга қаратилгандир.

Шунингдек, акмеология йўналишлари ёки турлари педагогик акмеология, ҳарбий акмеология, ижтимоий акмеология, юридик акмеология, экспериментал акмеология кабиларга бўлинади.

Акмеология - мустақил фан сифатида ўзининг предмети, объекти, методлари ва бошқаларга эга.

2. “Педагогик акмеология” мавзусидаги ўқув лойиҳасининг буклетини тайёрлаш.

Педагогик акмеология

Педагогик акмеологиянинг мақсади — таълим жараёни таъсирида шук инсонларни ривожлантириш қонунит ва механизмларини ўрганишдан иборат.

Дунёда мавжуд бўлган жами нарсалар табиатида кўра камолот сари интилади. Камолот сари интилишнинг ўзи эса моҳият эътибори билан яшилди.

Абу Али ибн Сино

Тошкент 2015

НИЗОМИЙ НОМИДАГИ ДАТУ

Педагогика ва психология

Педагогик акмеология

3-3-

ПЕДАГОГИК АКМЕОЛОГИЯНИНГ МУСТАҚИЛ ФАН СИФАТИДА ЎРГАНИЛИШИ

Акмеология — (грек. акме - камолот, юксалиш, етуклик мазмунларини англатади < от. рус. акме - расцвет, вершина < грек. акме - шик, вершина, высшая степень чего-либо.) предметларро фан бўлиб, у табиий, иктивмотий, гуманитар фанлар чегарасида (туташувила) пайдо бўлган янги фан сохасидир. Акмеология инсон етуклик даври ривожининг (коллектив одарининг) қонуниятлари, мезонининг ўрганиучи фан. Педагогик акмеология эси педагогининг касбий махоратидан эришган ютуқларини кўрсатувчи фандир. Акмеологияда объектив ва субъектив омилларга катта эътибор қаратилди. Улар бир-бирлари билан ўзаро ҳаракатда бўлиб, катта ендаги одамни “акме” даражасига эришишига имкониятлар яратди.

Педагогик акмеология объекти — компл инсоннинг ўз-ўзини тарбиялаш жараёни қонуниятлари, механизмлари, шарт-шароитлари ҳамда омилларини ўрганиучи, шунингдек инсон тараккиётига монезлик килувчи ҳолатларини ўрганиши жараёнидир.

Бугунги кунда педагогик акмеологияни ўрганиш **предмети** сифатида:

- педагогик масалаларни ечинитиш топида эришилган ютуқларини жамъликка эришишида, нафакат индивиднинг, балки педагогик коллектив фаолиятининг қонуният ва механизмларини ўрганиш;
- ўқитувчи-акмеологиянинг босқичма-босқич шаклининг жараёнари талвилли;
- педагогик фаолият касбий ютуқлари, мезонлари;
- педагогларда касбий етуклик траектория (РҚ)ларни каблиларни кўришиши муамли.

Э. Эриксон шахс «Меннинг» ривожланиш босқичлари жадавали

Босқич	Шахсий, ҳам салбий жазалария	Ёши
1-босқич	инсонч-инсончилик	бу ҳаётнинг 1-чи йили
2-босқич	мустандиллик ва	2-3 йиллар
3-босқич	тадбирдорлик ва гуноҳдорлик ҳисси	4-5 йиллар
4-босқич	чаксонлик ва	6-11 йиллар
5-босқич	шакс-идентификацияси	12-18 йиллар
6-босқич	инқилиб ва ёлғизлик	етуқларининг боқиланиши
7-босқич	умумжамъиялик ва ўнга берилиш даври	етуқлик
8-босқич	иллатлик ва инсончилик	касалик

3. “Педагогик акмеология” бўйича ассисмент тузиш.

<p>ТЕСТ</p> <p>1. Педагогнинг касбий ва шахсий сифатидаги етуклик даражаси нотўғри кўрсатилган қаторни кўрсатинг.</p> <p>А) касбни эгаллаганлиги, касбий маҳорати;</p> <p>Б) педагог касбининг фаоллашуви, педагогнинг ижодкорлиги;</p> <p>В) интеллектуал салоҳияти, ижтимоий келиб чиқиши.</p> <p>2. Ёш даврлари даражаси тўғри кўрсатилган қаторни кўрсатинг?</p> <p>А) педология, акмеология, геронтология;</p> <p>Б) педагогика, андрогогика, аксеология;</p> <p>В) педология, андрогогика, акмеология</p>	<p>МУАММОЛИ ВАЗИЯТ</p> <p>Бир куни мағрур тилшунос соҳилда турган қайиққа миниб қарши томонга ўтмоқчи бўлибди. Қайиққа мингач қайиқчига қараб: “Сен хаётингда тилшуносликни ўқидингми?” – дебди. “Йўқ, мен оддий бир қайиқчиман”, – дебди. “Бай-бай, бу гапингга жуда хафа бўлдим. Демак умрингнинг ярми бекорга кетибди-я”, – дея қайиқчига ачиниб қарабди тилшунос. Иттифоқо, худди шу пайт тўфон кўтарилибди. Тўфон борган сайин кучаяр, қайиқ чўкиш арафасида экан. Шунда қайиқчи рўпарасида кўрқувдан дир-дир титраётган олимдан: “Хой билимдон дўстим. Айт-чи, сузишни биласанми?” – дея сўради. “Йўқ” деган жавобни олган қайиқчи деди: “Бай-бай, сен бутун умрингни бекор ўтказибсан. Ҳозир умринг зое кетади. Чунки бироздан сўнг қайиғимиз чўқади. Билиб қўй, ҳозир бу ерда тилшунослик илми эмас, қайиқчилик илми қўл келади. Агар қайиқчилик илмини билсанг, хотиржам ўзингни денгизга от!” – дебди.</p> <p>Муаммо: Суҳбатдошларнинг “акме” даражасини аниқланг</p>
<p>СИМПТОМ.</p> <p>Педагогнинг сифат таснифини санаб беринг.</p>	<p>АМАЛИЙ КЎНИКМА.</p> <p>Ўзингизнинг касбий ва шахсий “акме”ингизни баҳоланг.</p>

4.Ўқув лойиҳанинг педагогик аннотациясини тузинг.

Педагогик аннотация

Ўқув фани:

Лойиҳа мавзуси: Педагогик акмеология

Иштирокчилар: Педагогик маҳорат ва педагогик технология йўналиши тингловчилари.

Лойиҳа доирасида ечимини топиш талаб этиладиган муаммо: педагогик акмеологиянинг мақсади, объекти, предмети ва вазифалари, педагогик акмеология фанининг қонуниятлари, категорияларини аниқлаштириш, педагогик соҳа вакилларни педагогик акмеология фани ҳақида маълумот берувчи ахборот билан таъминлаш.

4-топшириқ. Лойиҳанинг таснифи ва мақсадини шакллантириш.

ЛОЙИҲА ТАСНИФИ:

Лойиҳа тури: ахборотли; кўргазмали.
Лойиҳа доираси: *бажариш муддати: 5 кун*
иштирокчилар сони: 6 та

Лойиҳа бўйича иш тартиби: Дарсдан ташқари шароитда фаолият бажарилади. Мастер класс ташкил қилинади.

Лойиҳа гуруҳи иштирокчиларининг вазифалари:

Ахборот манбаларини аниқлаш, уни йиғиш;

Ахборотни танлаш ва тузилмага келтириш;

Маълумотномани расмийлаштириш;

Лойиҳа фаолияти натижалари тўғрисида оғзаки ахборот ва тақдимот тайёрлаш;

Ҳисобот тайёрлаш.

Лойиҳа мақсади: Педагогика фанининг замонавий тармоклари юзасидан эгалланган билимларни чуқурлаштиришда педагогик акмеология тўғрисида маълумот йиғиш ва уни кўргазмали намойиш қилиш.

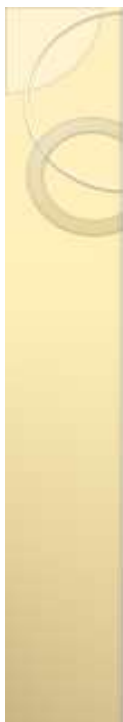
Яқиний натижа: Педагогик акмеология тўғрисида маълумотни ўз ичига олувчи услубий қўлланма.

Фойдаланувчилар: Олий таълим тизими профессор-ўқитувчилари, малака ошириш ва қайта тайёрлаш курслари тингловчилари ҳамда ушбу соҳага кизикувчилар учун мўлжалланган.

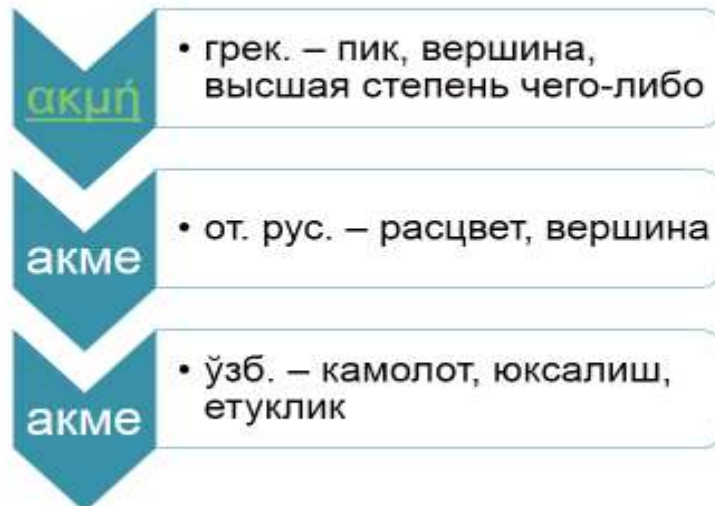
Лойиҳа тузилиши ва мазмуни

Кириш – педагогик акмеология мақсади, вазифалари ва моҳияти очиқ берилди. Лойиҳа мавзусини ёритиб берувчи, ахборот.

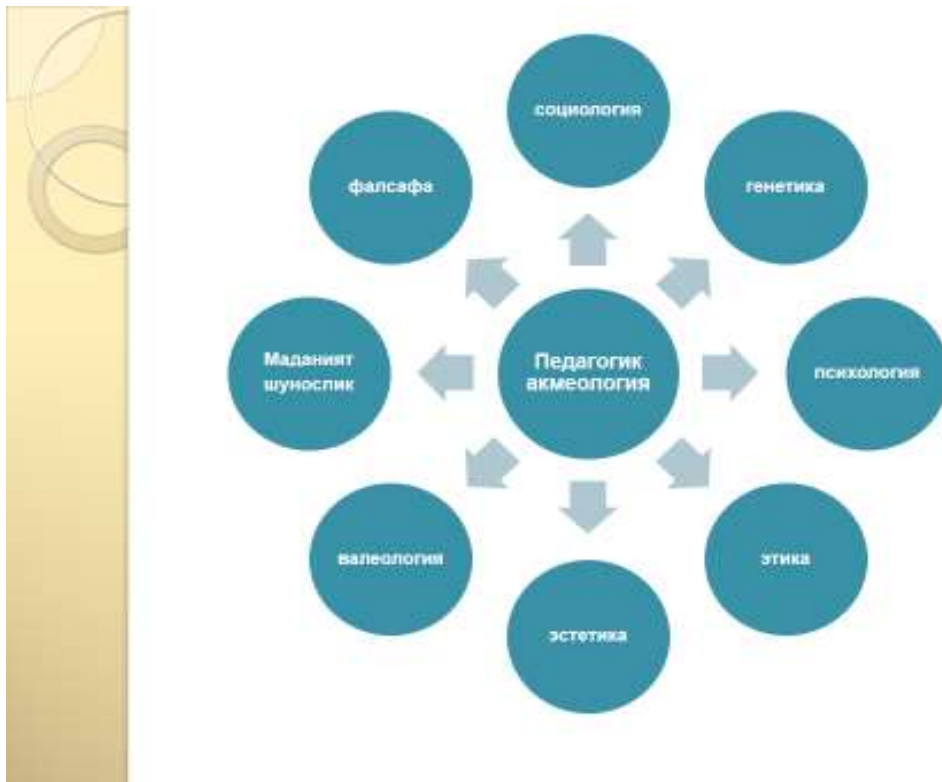
5-топшириқ. Акмеология ва педагогик акмеология ҳақида ўрганган маълумотларингизни баён этинг.

Акмеология

6-топшириқ. Педагогик акмеологиянинг бошқа фанлар билан алоқадорлигини тушунтиринг.

27

6-амалий машғулот: Мутахассислик фанларига оид лойиҳа ишларини тайёрлаш

РЕЖА:

1. Мутахассислик фанларига оид ўқув лойиҳа ишларини тайёрлаш ва гуруҳий тақдирот қилиш.

2. Ўқув лойиҳасини тайёрлашда изчилликка амал қилиш.

Таянч тушунча ва иборалар: фаолият, педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати), педагогик фаолият (ўқитувчи меҳнати)ни ташкил этиш, таълим жараёнини лойиҳалаш, лойиҳа таълими, педагогик лойиҳалаш, педагогик лойиҳалаш шакллари.

Амалий машғулотнинг мақсади: тингловчиларда мутахассислик фанларига оид лойиҳа ишларини тайёрлаш бўйича кўникма ва малакаларини такомиллаштириш.

Амалий машғулотни ташкил этиш ва ўтказишда қизиқарли ижодий топшириқлар, машқлар, тренинглари, сўровномалар ва интерфаол таълим методларидан фойдаланилади.

1-амалий топшириқ: Ўзингиз дарс берадиган мутахассислик фанларидан битта мавзу танланг ва намунага қараб ўқув лойиҳасини тайёрланг.

**ЎҚУВ ЛОЙИҲА (НАМУНА)
“ТОШКЕНТ – ШАРҚ ЮЛДУЗИ”**

I. ЛОЙИҲА ТОПШИРИҒИ

Кириш. Жаҳон ҳамжамиятида Ўзбекистонга қизиқиш ўсиб бормоқда, бунга саёҳатчилар сонини кундан-кунга ошиб бориши ўз далилини кўрсатмоқда. ЮНЕСКО ўзининг таркибига кирувчи давлатларни Ўзбекистонни пойтахти - Тошкентнинг 2200 йиллигини нишонлашда иштирок этишга чақирди. Ўзининг қадимий тарихи ва навқирон “Шарқ юлдузи - Тошкент” билан танишишни хоҳловчи кўп сонли меҳмонлар келиши кутилмоқда. Бироқ барча аҳоли пойтахт тўғрисида етарлича маълумотга эга эмаслар.

Лойиҳа доирасида ўз ечимини топувчи, муаммо: яшовчи аҳоли ва меҳмонларни Тошкент тўғрисидаги қисқа маълумотлар билан таъминлаш.

Ўқув лойиҳа мавзулари:

1. Тошкент - Ўзбекистон пойтахти
2. Тошкентнинг тарихий ўтмиши
3. Тошкент: кеча, бугун, эртага
4. Тошкент метрополитени
5. Тошкент худудидаги архитектура ёдгорликлари
6. Тошкент музейлари
7. Тошкент театрлари.

Лойиҳа мақсади (у нима учун яратилади): Тошкент тўғрисида маълумотни ишлаб чиқиш.

Яқуний натижа: Тошкент тўғрисида қисқа ва тузилмавий ахборотни ўз ичига олувчи маълумотнома.

Фойдаланувчилар: Тошкент аҳолиси ва меҳмонлар.

Лойиҳа доираси:

бажариш муддати: 5 кун

- *иштирокчилар сони:* бештагача

Лойиҳа тузилиши ва мазмуни

- Кириш – маълумотли ахборотнинг моҳияти ва вазифаси очиқ берилади.

- Лойиҳа мавзусини ёритиб берувчи, ахборот.

- Фойдаланилган манбалар рўйхати.

Лойиҳа гуруҳи иштирокчиларининг вазифалари

1. Ахборот манбаларини аниқлаш, уни йиғиш.
2. Ахборотни танлаш ва тузилмага келтириш.
3. Маълумотномани расмийлаштириш.
4. Лойиҳа фаолияти натижалари тўғрисида оғзаки ахборот тайёрлаш.
5. Ҳисобот тайёрлаш.

II. ЛОЙИҲА ТОПШИРИҒИНИ БАЖАРИШ БЎЙИЧА ТАЛАБАЛАРГА УСЛУБИЙ КЎРСАТМАЛАР

1. Лойиҳа фаолиятини босқичма-босқич бажариш учун йўриқнома

1 босқич. Тайёргарлик

1.1. Лойиҳа фаолияти жараёнида ечимини топиш талаб этиладиган, муаммо, мақсад ва лойиҳа натижалари, вазифалар ҳамда иштирокчиларнинг лойиҳа фаолияти турларини аниқланг.

1.2. Лойиҳа фаолияти жараёнида ечимини топиш талаб этиладиган, муаммони, лойиҳа мақсади ва натижаларини, лойиҳа фаолияти иштирокчиларининг вазифаларини аниқланг.

1.3. Ахборот манбаларини аниқланг.

2 босқич. Лойиҳа фаолиятини режаслаштириш

2.1. Мақсадга эришиш йўлини ишлаб чиқинг.

2.2. Иш режасини тузинг:

- иштирокчилар ўртасида лойиҳани ишлаб чиқиш бўйича ҳамда уни расмийлаштириш, тақдимотга ва ҳисоботга тайёрлаш бўйича вазифаларни тақсмиланг.

- бажариш вақти ва тайёр натижа турини аниқланг.

Лойиҳани бажариш бўйича иш режаси (Лавҳа)

Иштирокчилар Ф.И.Ш	Вазифа	Иш мазмуни	Тайёр маҳсул тури	Бажариш муддати

3 босқич. Амалга ошириш

3.1. Олинган ахборотни йиғинг ва уни матн, жадвал, чизма ҳамда шарҳлаш кўринишида расмийлаштиринг.

3.2. Натижаларни маълумотли материаллар кўринишида расмийлаштиринг (охирги маҳсул).

3.3. *Ҳисоботни тайёрлаш йўриқномаси бўйича*, ҳисоботни тайёрланг.

3.4. Лойиҳани Microsoft Power Point бўйича *тайёрлаш йўриқномасидан фойдаланиб, тақдимотга тайёрланг.*

3.5. Лойиҳа тақдимотида гуруҳ аъзолари ўртасидаги вазифаларни аниқланг. Оғзаки тақдимотга тайёргарлик вақтида унинг *қоидаларига риоя қилинг, оғзаки тақдимот сирларини эсдан чиқарманг.*

2. Лойиҳа иши тўғрисида ҳисоботга тайёргарлик бўйича йўриқнома

1. Сиз таклиф, ва тавсия этаётган лойиҳани татбиқ этишни исботловчи, хулосаларни (1 бетдан кўп бўлмаган матн) асосида ифодаланг.

2. Сиз ҳал этмоқчи бўлган муаммони, (5-6 сўз) билан асосланг.

3. Лойиҳа мақсадингизни: уни нима учун яратилиши, охириги маҳсулни қандай бўлиши ва у кимга қаратилганлигини (1-3 таклиф) орқали кўрсатинг.

4. Лойиҳа вазифаларини (қисқа ва бир маъноли) ифодаланг.

5. Лойиҳанинг иш режасини (жадвал) баён этинг.

6. Вазифани ечими натижаларини ва лойиҳада бажарилган ишларни кўрсатинг.

7. Сиз таклиф этган лойиҳа маҳсулини татбиқ этиш имконини тасдиқловчи, хулосаларни шакллантиринг.

8. Бажарилган иш бўйича фойдаланилган манбалар рўйхатини таркиблаштиринг.

9. Баҳоланг:

- лойиҳа сифатини,

- лойиҳа устида ишлаш жараёни: ишнинг натижавийлиги, қийинчиликлар ва уни енгиб ўтиш йўллари.

10. Иловаларни таркиблаштиринг: лойиҳа иштирокчиларининг Анкеталари ва лойиҳа ишининг иш материалларини киритинг (ҳоҳишингизга кўра).

3. Лойиҳани MS Power Point да тақдимотга тайёрлаш бўйича йўриқнома

1. MS Power Point да тақдимотга *тайёрлаш жараёни* қуйидагилардан иборат:

- тақдимот турини танлаш;
- тақдимотни умумий расмийлаштиришни танлаш;
- слайдларни мазмунли томонларини танлаш;
- янги слайдларни қўшиш;
- слайдларнинг белгилашни танлаш;
- зарур бўлганда слайдларни расмийлаштиришни ўзгартириш;

- слайдларни намоёиш этиш вақтида турли овозли анимацияларни яратиш.

2. Слайдларни **техник намоёиш этиш** қуйидаги тавсифларга жавоб бериши керак:

- Слайдлар *миқдори* (8-12).

- *Слайдларни мазмунли кўрсаткичлари*:

- биринчи слайд: лойиҳа номи, муаллиф фамилияси, № ўқув гуруҳи, яратилган кунидан иборат;

- охириги слайд ахборот манбасига бағишланган;

- бошқа слайдлар лойиҳа мазмунини ихтиёрий шаклда акс эттиради.

- Слайдлар ўз-ўзидан ишлаш тартибида намоёиш эттирилади.

3. **Тақдимотни расмийлаштириш қондаси**

- Агарда, матн оғзаки бўлса, қуйдагича бўлиши зарур:

- юқори ахборотли;

- боғловчили;

- аниқ ва қисқа;

- оддий синтактикли (...қуйидагиларга эътибор беринг, қуйида тақдим этилаётган... рўйхатлар каби айланттирувчи кириш сўзлари камроқ бўлиши)- буларни барчасини маърузачини ўзи гапириши мумкин. Оддий тузилган гаплар ўрни билан таништиради ва ёзувни каттароқ қилишга имкон беради;

- (асосан термин ва таърифларда), тушунарли, мантиқий, аниқ бўлиши зарур. Оммага тақдим этиш олдин матнни текширишга эринманг.

- Овоз тиниқ бўлиши керак. тақдимотни овозли қилиш керак эмас, бунда шарҳловчини овозини эшитиб бўлмайди- энг яхшиси маърузачини жонли овози ҳисобланади.

- *Расмлар* аниқ ва етарлича каттароқ бўлиши зарур. Расмларни ўлчамини катта қилишга уринманг –фақатгина Сиз сифатни йўқотасиз.

- *Видео- тасмалар* тақдимот ойнасини уч қисмини эгаллаши зарур. Расмлар намоёишли бўлиши керак. Безаклар чалғитиши мумкин.

- *Жадваллар* ажратувчи маълумотларни, худди шундай аниқ, уларнинг тагига йирик ёзувлардан, жадваллар номланиши зарур.

Жадвалларни ҳаддан зиёд маълумотлар билан тўлдириш керак эмас! Жадвалга қанча кўп маълумотлар киритилса, уларни экрандан қабул қилиш қийин бўлади.

Тақдимот бошлашдан аввал аудиторияда ўтирганларга жадвал ва расм нусхаларидан тарқатиш зарур.

- *Чизмалар* бир бўлимдан бошқа бўлимга аниқ ва мантиқий равишда ўтишга мослаштирилиши керак. Ўтиш чизиклари экранда яхши кўринишини текширинг.

4. Оғзаки тақдимотга тайёрланишда риоя этиладиган, қоида

Оғзаки тақдимот қоидаси

Тақдимотда нима бўлиши зарур?

- Муаммони, лойиҳа мақсади ва вазифаларини тушунишни кўрсатиш; ишни режалаштириш ва амалга оширишни уддалаши;
- ечимини топиш жараёнининг таҳлили;
- топилган ечим;;
- муваффақиятнинг ўзи таҳлил қилишининг натижалари ва муаммони ечиш натижавийлиги;

Шунингдек:

Регламентга риоя қилиш: гуруҳнинг умумий тақдимоти – 7-10 дақиқадан кам бўлмаслиги ва 15 дақиқадан кўп бўлмаслиги.

Гуруҳ аъзоларининг тартибли чиқиши ва улар ҳаракатида келишувчилик

Барча чизмаларга шарҳ бериш

Тақдимотда нима бўлмаслиги керак?

Лойиҳа ишини батафсил ёзилиши ва лойиҳа маҳсули мазмунини қайта гаприб бериши.

Иштирокчилар чиқишларида қаршиликлар.

Тушунарсиз, ноаниқ фикрлар.

Муваффақиятли тақдимотнинг сирлари

- гапираётганингизда доимо ишончли бўлинг;
- тугалланган жумла билан ҳамда муҳим жойларига урғу бериб, ажратган ҳолда ифода этинг;
- бир маромда ва секин гапирманг, баланд овозда ҳам гапирманг;
- ҳушмуомала ва зийрак бўлинг, жаҳлдор бўлманг;
- доимо кулиб турган ҳолда бошланг ва шундай тугатинг;
- “мумкин бўлса”, “Уни ким билади” ва шу каби жумлаларни қўлламанг;
- тингловчиларга қарашга ҳаракат қилинг (ҳар бир қатнашчига 3 секунддан);
- оёқни чалиштирманг, қўлни орқада ушламанг, минбарга суюнманг, кучли имо-ишора қилманг, ручка, маркерни ўйнатманг, елпигич, қоғоз билан елпиманг;
- ҳар бир жавобга миннатдорчилик билдириг!

5. Баҳолаш мезони ва кўрсаткичлари

Гуруҳли лойиҳада қуйидагилар баҳоланади:

- Лойиҳа маҳсули- Маълумотнома (энг юқори 10 балл);
- ҳисобот(энг юқори 8 балл);
- лойиҳа тақдимоти (энг юқори 5 балл);
- оғзаки тақдимот (энг юқори 2 балл).

Бажарилган лойиҳа бўйича маҳсулотни баҳолаш

	Баҳолаш мезони	Баҳолаш кўрсаткичлари
1.	Лойиҳа мазмунини белгиланган мақсадга мувофиқлиги	Белгиланган мақсадга лойиҳа мазмуни мос келса, макс. 3 балл.
2.	Лойиҳа: мавзуга оид бўлган етарли миқдорда, сифатли ахборотдан иборат.	Эришилган натижалар мақсадга мувофиқ келса, макс. 5,0 балл: -янги; - лойиҳа вазифасини тўлиқ акс эттиради; -кенг манбаларга асосланган.
3.	Ахборотни расмийлаштирилиши	Агарда ахборот талаб даражасига мувофиқ келса: сарлавҳа, матн таркиблаштирилган бўлса, 0,5 балл. Намойиш этувчи материал (жадвал ва чизмаларда) бўлса макс.0,5 балл: - маълумот мазмунини тўлиқ акс эттиради; - стандарт талабларига мувофиқ расмийлаштирилган.

Лойиҳани MS Power Point да бажарилган тақдимотини баҳолаш

	Баҳолаш мезони	Баҳолаш кўрсаткичлари
1.	Лойиҳа тақдимоти бўйича йўриқномага расмий риоя этиш	Йўриқнома изчиллиги бўлса, макс. 2,5 балл.
2.	Слайдларни техник намойиш этиш йўриқномасига риоя этиш	Тақдимот тайёрлашда йўриқномага риоя этилган бўлса, 1,0 балл

3.	Тақдимотни расмийлаштириш қондасига риоя этиш	Тақдимотни расмийлаштириш қондасига риоя этилган бўлса, 1,5 балл.
----	---	---

Бажарилган лойиҳа бўйича ҳисоботни баҳолаш

	Баҳолаш мезони	Баҳолаш кўрсаткичлари
1.	Ҳисоботни тайёрлаш бўйича йўриқномага расмий равишда риоя этилиши	Ҳисобот тузилмаси йўриқномага мувофиқ бўлса, макс.0,5балл.
2.	Танланган мавзунини асосланганлиги ва долзарблиги	Танланган мавзу долзарблиги далилий исботланган бўлса, макс. 0,5 балл.
3.	Ечими ҳал этилаётган муаммони асосланганлиги	Муаммо далилий асосланган бўлса, макс.0,5 балл.
4.	Вазифа ва лойиҳа иштирокчилари фаолият турларини баён этилиши	Вазифа ва лойиҳа иштирокчилари фаолият турлари аниқ белгиланган бўлса, макс. 0.3 балл.
5.	Лойиҳа вазифаларини белгиланиши	Лойиҳа вазифалари аниқ белгиланган бўлса, 0,5 балл.
6.	Лойиҳанинг иш режасини ишлаб чиқиш	Иш режа ишлаб чиқилган ёндашувларга мувофиқ тузилган бўлса, 1,0 балл.
7.	Вазифалар бўйича лойиҳа иш натижаларини келтириш.	Вазифалар бўйича лойиҳа иш натижалари иштирокчиларни кўрсатиш билан, аниқ ва равшан келтирилган бўлса, макс. 1,0 балл.
8.	Хулосаларни ифодалаш	Хулосада таклиф ва тавсия этилаётган лойиҳани татбиқ этиш муҳимлигини исботлаш баён этилган бўлса, макс. 1,5балл.
9.	Фойдаланилган манбалар рўйхатини таркиблаштириш	Фойдаланилган манбалар рўйхати бажарилган вазифалар бўйича таркиблаштирилган ва стандарт талабларига мувофиқ расмийлаштирилган бўлса, 0,2 балл.
10.	Лойиҳа фаолиятини ўзи баҳолаши	Танқидий баҳо: - маҳсул сифати,

		- лойиҳа устида ишлаш: ҳар бир иштирокчи ишининг натижавийлиги, қийинчилик ва уни енгиш берилган бўлса, 1,0 балл
11.	Иловаларнинг борлиги	Иловаларда лойиҳа иштирокчиларининг анкеталари ва лойиҳа ишининг иш материаллари бўлса, 1,0 балл.

Бажарилган лойиҳанинг оғзаки тақдмоти ва бажарилган лойиҳа ҳимоясини баҳолаш

	Баҳолаш мезони	Баҳолаш кўрсаткичлари
1.	Оғзаки тақдмот қондасига расмий рио этиш	Лойиҳа иштирокчиларини таништириш билан бошланиши; Сўзга чиқувчиларни белгиланган вақтга рио этишлари (7 – 15 мин.); Тақдмот вақтида боадабсизлик ҳолатларига йўл қўйилмасликлари. Макс. 0,2балл;
2.	Лойиҳа ҳимояси	Тақдмотда барча гуруҳ аъзолари иштирок этган бўлса, макс. 1 балл. Жавоблар асосланган, мукамал, аниқ бўлса, макс. 0,8 балл.

Лойиҳа топшириғига илова

Лойиҳада эришилган ютуқларни ўзини-ўзи баҳолаш учун

Анкета

Ф.И.Ш. _____

Ўқув гуруҳи _____

1. Лойиҳада эришилган ютуқларингизни қуйидаги мезонлар асосида баҳоланг:

2 балл - тўлиқ биламан; 1 балл – қисман биламан; 0 балл- билмайман.

Билим, малака, кўникма, қобилият	Лойиҳани бошланиши	Лойиҳани тугаши
<i>Лойиҳалаштиришни умумий изчиллигини бажариши:</i>		
- ғояни илгари суриш,		

-муаммони ажратиш,		
- мақсадни аниқлаш ва уни ечиш вазифаларини ифодалаш;		
- вазифаларни ечиш воситаларини асосланган мақбул йўллари танлашни амалга ошириш;		
- лойиҳа топшириғини ишлаб чиқиш;		
- ҳамкорий ишлашни режалаштириш ва лойиҳада мажбуриятларни тақсимлаш;		
- натижаларни расмийлаштириш; фаолият натижаларини жамоатли (маъруза шаклида оғзаки ва техник воситалардан фойдаланган кўргазмли) тақдимотини ўтказиш;		
- бажарилган иш тўғрисида ҳисобот тайёрлаш;		
- ўзини-ўзи баҳолашни ва ўзини қилган ишларини таҳлил қилишни амалга ошириш.		
<i>2. Ҳамкорликка тайёрлик ва қобилият:</i>		
- гуруҳда самарали ўзаро ҳаракатни амалга ошириш;		
- муросаларни кучсиз йўл билан бошқариш;		
-муросага келишиш.		
<i>3. Оғзаки муомалага тайёрлик ва қобилият:</i>		
- икки ва ундан ортиқ киши билан оғзаки суҳбатни олиб бориш;		
- танқидий муҳокама олиб бориш: бошқалар фикрини эшитиш ва инобатга олиш; ўз фикрини билдириш, исботлаш.		
<i>4. Замонавий техник воситаларни бўлиши:</i>		

компьютер;		
факс;		
принтер;		
модем;		
ксерокс.		
5. Ахборот ва мулоқотнинг замонавий техник воситаларини билиши:		
- электрон почта,		
-Интернет.		
6. Излаш, қайта ишлаш, қабул қилиш, киритиш, яратиш, сақлаш, етказиш ва ахборотни тақдим этишнинг дастурлаштирилган воситаларини билиши		
7. Ахборот билан ишлаш:		
- каталог бўйича ахборотларни топиш,		
- ахборотни Интернетда излаш;		
- ахборотни таркиблаштириш, асосийни ажратиш;		
- ахборотни чизмали шаклда бериш.		
8. Тайёрлик ва қобилиятга эга бўлиш:		
- шахсий хулосалар қабул қилиш ва улар учун мажбуриятни олиш;		
- турли ижтимоий вазифаларни: сардорлик, ижро этувчи ва бошқаларни бажариши;		
- ташаббусни ўз қўлига олиши;		
- тартибга риоя қилиши;		
- ўз кучига ишонч.		
2. Лойиҳада ўз фаолиятингизни баҳоланг ва таҳлил қилинг:		

1. Лойиҳа топшириғини муваффақиятли бажаришга нима ёрдам берганини Кўрсатинг (керагини тагига чизинг, тўлдириг): билим, кўникма, қобилият, бошқалар _____ ёрдами, _____ ўқитувчини маслаҳати, _____
2. Ўз айбингиз бўйича нимани уддалай олмадингиз? _____ Бунга сабаб (керагини тагига чизинг, тўлдириг): тушунмаслик, билмаслик, ахборотни етишмаслиги, _____

3. Обьектив сабабларга кўра Сиз нимани уддалай олмадингиз, бунга сабаб ва келгусида бундай муваффақиятсизликни қандай олдини олиш мумкин? _____

4. Агарда ҳаммаси муваффақиятли ўтган бўлса, бунинг сири нимада? _____

V. ГЛОССАРИЙ

Термин	Ўзбек тилидаги шарҳи	Инглиз тилидаги шарҳи
Лойиха	Аниқ режа, мақсад асосида унинг натижаланишини кафолатлаган ҳолда педагогик фаолият мазмунини ишлаб чиқиш маҳсули	The product of the development pedagogical activity content that guarantees the productivity based on concrete plan and aim
Лойиҳалаш	Бошланғич маълумотларга асосланиб, кутиладиган натижани тахмин қилиш, башоратлаш, режалаштириш орқали фаолият ёки жараён мазмунини ишлаб чиқиш	The development of an activity or process content by assuming the expected results, predicting and planning based on the initial data
Модел	Реал, ҳақиқатда мавжуд бўлган объектнинг соддалаштирилган, ичрайтирилган (катталаштирилган) ёки унга ўхшаган нусхаси	Simplified and decreased (increased) copy or sample of an existing object
Моделлаштириш	Ҳодиса, жараён ёки тизимнинг умумий моҳиятини тўла ёритувчи моделни яратиш	Creating a model that fully expresses general content of the phenomenon, process or system
Педагогик вазият	Педагогик жараённинг муайян вақт ва муайян муҳитдаги ҳолатини тавсифловчи таркибий қисм	Structural part of the pedagogical process that characterizes its current state in a

		certain period of time and place
Педагогик жараён	Педагог ва талабаларнинг ўзаро ҳамкорликлари асосида уларни ривожлантиришга хизмат қилувчи таркибий элементларни ягона, яхлит ҳолда бирлаштирувчи ҳолат	The state that connects the structural elements that serve to development of cooperation of a teacher and student
Педагогик лойиҳалаш	Педагогнинг педагогик масалаларни ечишга қаратилган кетма-кет ўзаро боғлиқ ҳаракатлари тизими	The system of inter-related actions of a teacher directed to solving of pedagogical tasks
Педагогик фаолият	Ўқитувчи томонидан аниқ мақсадларга мувофиқ ташкил этиладиган касбий ҳаракатлар мажмуи	A complex of actions carried out by a teacher in in compliance with concrete aims
Профессиограмма (малака талаблари)	У ёки бу касб моҳиятини, шунингдек, тегишли касб ёки ишчи мутахассисликларига нисбатан меъёр ва талабларни белгиловчи белгилар тизими	A system of criteria that determine the essence of this or that profession, norms and requirements on a concrete profession or specialty
Режа	Ҳаракатлар, чора-табдирларни амалга ошириш тартиби ва уларнинг ўрни ёритувчи ҳужжат	The document that contains the order of actions and undertaken measures
Таълим жараёнини лойиҳалаш	Таълим жараёнини самарали ташкил этиш учун барча омилларни инобатга олган ҳолда унинг схемасини ишлаб чиқиш	Development of the scheme of effective organization of educational process taking into account all factors

Технологик модел	Таълим (маънавий-маърифий тадбир)нинг асосий кўрсаткичлари ва уларнинг технологик тавсифини ёритувчи ҳужжат	The document that exposes the main educational indicators and spiritual activities and measures as well as their technological characteristics
Технологик харита	Педагогик жараёни бажарувчи ёки маълум объектга техник хизмат кўрсатувчи педагогларга тақдим этиладиган барча зарур маълумотлар, кўрсатмаларни ўз ичига олган ҳужжат	The document that contains all necessary data and instructions presented to teachers who carry out an activity within pedagogical process or technical service to a certain object
Штатлар жадвали	Лавозим номлари, маъмурий-бошқарув, ўқув-ёрдамчи, ёрдамчи (хизмат кўрсатувчи ва техник) ходимлар сони, уларнинг меҳнатига ҳақ тўлаш бўйича разрядлар белгиланган ҳужжат	The document in which the names of positions, number of employees on academic, administrative, technical positions, category of salaries are mentioned

VII. АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

I. Ўзбекистон Республикаси Президенти асарлари

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2016.
2. Мирзиёев Ш.М. Танқидий таҳлил, қатъий тартиб интизом ва шахсий жавобгарлик ҳар бир раҳбар фаолиятининг кундалик қоидаси бўлиши керак. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
3. Мирзиёев Ш.М. Буюк келажагимизни мард ва олийжаноб халқимиз билан бирга қурамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017.
4. Каримов.И.А. Юксак маънавият-енгилмас куч. Т.: Ўзбекистон, 2008

II. Ўзбекистон Республикаси Президенти Фармонлари ва Қарорлари

5. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 7 февралдаги “2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли Фармони.
6. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 20 апрелдаги “Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-2909-сонли Қарори.
7. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018 йил 21 сентябрдаги “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида” Фармони.
8. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 11 июлдаги “Олий ва ўрта махсус таълим соҳасида бошқарувни ислоҳ қилиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5763-сон Фармони.
9. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 27 августдаги “Олий таълим муассасалари раҳбар ва педагог кадрларининг узлуксиз малакасини ошириш тизимини жорий этиш тўғрисида”ги ПФ-5789сонли Фармони.

III. Махсус адабиётлар

10. Alex Moore. Teaching and Learning: Pedagogy, Curriculum and Culture. – Routledge, USA, 2012.
11. Слостенин В.А. и др. Педагогика. Учеб. пос. 4-е изд. –М.: Школьная пресса, 2004.

12. Головкин Е.А. Технология формирования коммуникативной компетентности молодых специалистов на этапе адаптации к педагогической деятельности. Ставрополь, 2004.

13. Акмеология - наука о факторах достижения вершин профессионализма. Проблемы профессионализма преподавателя. //Сб.тезисов. Респ. конф.-Усть-Каменогорск, май,1999.

14.Хошимов К., Нишонов С. Педагогика тарихи. – Т.: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2005.

15.Ибрагимов Х.,Абдуллаева Ш. Педагогика.//Ўқув қўлланма. – Т.: Фан, 2004

16. Муслимов Н.А. ва б. Касбий малака ва педагогик маҳорат. Узлуксиз малака ошириш йўналиши бўйича ўқув материаллари. –Т., 2009.

17. Колесникова И.А., Горчакова–Сибирская М.П. Педагогическое проектирование: учеб. Пособие для высш. учеб. заведений / Под ред. В.А.Сластенина, И.А. Колесниковой. – 2-е изд., стер. – М.: Изд-кий центр “Академия”, 2007.

18. Муслимов Н.А., Уразова М.Б. Проективная деятельность будущего учителя. Учеб.пособ. – Т.: GrandPaper, 2011. – 92 с.

19. Omonov N.T. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Т.: “Iqtisod–moliya”. 2009. – 240 b.

20. Педагогика назарияси ва тарихи. 1-қисм: Педагогика назарияси. (М.Х.Тохтаходжаева ва б.) – Т.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2007. – 380 б.

IV. Интернет сайтлар

14. <http://edu.uz> – Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги.

15. <http://lex.uz> – Ўзбекистон Республикаси Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси.

16. <http://bimm.uz> – Олий таълим тизими педагог ва раҳбар кадрларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини оширишни ташкил этиш бош илмий-методик маркази.

17. <http://ziyonet.uz> – Таълим портали Ziyonet

<http://natlib.uz> – Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси.